

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Anabilim Dalı

**AKDENİZ'İN IŞIĞINI İZLEYEN FÉLİX ZIEM'DEN VENEDİK,
MARTIGUES, İSTANBUL**

Alp Doğu ESER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

AKDENİZ'İN IŞIĞINI İZLEYEN FÉLİX ZİEM'DEN VENEDİK, MARTİGUES, İSTANBUL

Alp Doğu ESER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Alp Doğu Eser tarafından hazırlanan “Akdeniz’in Işığını İzleyen Félix Ziem’den Venedik, Martigues, İstanbul” başlıklı bu çalışma, 07.01.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Zeynep Yasa Yaman (Başkan)

Doç. Dr. Ayşe Pelin Şahin Tekinalp (Danışman)

Doç. Dr. Nurdan Küçükhasköylü (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

.../.../...

Alp Doğu ESER

1“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Ayşe Pelin şahin TEKİNALP** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Alp Doğu ESER

TEŞEKKÜR

Yıllar evvel Beytepe İlköğretim Okulu'nda okurken Hacettepe'nin kampüsü kocaman gelirdi. Birkaç defa bu büyüklük nedeniyle otobüsü kaçırmışlığım vardır. Bu gelişimde şaşırımdım çünkü benim boyutum büyürken Hacettepe'nin o uzun yolları olabildiğince kısalmıştı. Bana kısa ya da uzun o yolların kattığı çok şey var mutlaka... Teşekkürler Hacettepe. Aralık 2019'da başlayan tez sürecim, 7 Ocak 2022 Tarihinde savunması gerçekleştirilerek son buldu. Bu anlamda kendime belirlediğim bir senelik hedefi kısmen gerçekleştirdiğimi düşünüyorum.

Öğretmenliğin ya da hocalığın bir dersi anlatmaktan çok daha farklı meziyetler gerektirdiğine inanırım. Her şeyden evvel empati çok önemli bir duygudur. Bu duygu ve düşünce ile hareket edenler etraflarını güzel kıldıkları gibi- gıyabında konuştuğumuz kişi eğer bir hocaysa- öğrencilerinin üzerlerinden de baskıyı çeker alırlar. Benim adıma sudan çıkmış balık gibi hissettiğim, çok zor geçen bir senelik ders döneminin ardından Danışmanım Doç. Dr. Ayşe Pelin Şahin TEKİNALP ile çalışmak çok büyük bir kazanım oldu. Bu düşüncelerimi hocam ile de paylaştım. O benim için Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nün gülen yüzüdür. Çocukluğumdan bugüne değişmeyen yegâne şey budur. Kendisine iletişimi bu denli kolay hale getirdiği, onca işinin arasında bizler ile ilgilendiği için teşekkür etmek istiyorum.

Tez Jürimde Doç. Dr. Zeynep YASA YAMAN ve Doç. Dr. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ bulundular. Sayın Zeynep hocam, *Çağdaş Sanat* denildiğinde ilk aklıma gelen istemsizce siz ve şahsınıza münhasır tavrınız oluyor. Derslerinizi almak benim için bir keyif. Farklı yaklaşımınız beni her zaman etkiledi. Bana ders döneminde bir ödev vermiştiniz, '*Merkez/Periferi*' adında. Aradım, taradım, oturtamadım gidişatı bir şekilde. Bunu size de bildirdim haliyle. Bu ödevin sunumunda gösterdiğiniz anaç tavrı asla unutmayacağım. Kimi zaman çekinsem de sizden kırmadan, dökmeden öğretme çabanız ve tezim için önerileriniz için çok teşekkür ediyorum. Sayın Nurdan hocam öğrenciniz Mine Sağlam hanımefendi ile çalışmış olduğunuz Fabius Brest tezi şahsıma

çok önemli bir yol gösterici olmuştur. Savunmam sırasında getirdiğiniz öneriler için de ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Tabi burada sayın hocam Fatih MÜDERRİSOĞLU'nu anmak isterim. Okula kabul edilip edilmeyeceğimizin belirlendiği günde, mülakat sırasında, yuvarlak bir masa etrafında neredeyse tüm hocalarımız bulunmakta idi. Siz bana en yakın oturan kişiydiniz. Takıldınız, espriler yaptınız ve tüm heyecanımı unutmama vesile oldunuz. Sonraları da aynı şekilde, her karşılaşmamızda ayrı bir espri takip etti bu süreci. Bana kalırsa siz kendinizi tüm sonradan kazanılan statülerden ayırabilmiş bir insan, bir hocaydınız. Öyle ki sizi kızdıran öğrencilerinizin fotoğraf çekilme isteğine karşı dahi çıkmamıştınız. Bu cana yakınlığı, bu insani duyguları asla unutmayacağım. Hala bizimlesiniz. Ek olarak bizlerle arkadaşça ilişkiler kuran Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN'a, yıllar sonra görmekten son derece mutluluk duyduğum Doç. Dr. Vahit Macit TEKİNALP'e, önerdiği kaynaklar ve dostane yaklaşımı ile sadece ders kapsamında değil insani anlamda da bana katkılar sağlayan Dr. Bora GÜRDAŞ'a ve beraberindeki tüm hocalarımıza ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Annem Aynur KARABULUT; Tez süresince bana gösterdiğin imtiyazlar ve verdiği destek asla unutulmaz. Bana katkılarını tarifsiz. Arada şahsıma sinirde olsan, karşılıklı olarak sertleşsek bile bir şekilde üstesinden gelebildik. Buraya adımı 72 punto ile gireceğimi söylemişim ama düşününce fazla ütöpik olurdu. Ben daha sakın kalıp, insani bir biçimde teşekkür etmemin daha doğru olacağına netleştim. Hayatımı güzel kılan sana ve varlığıyla beni özel hissettiren köpeğim Gece'ye teşekkür ediyorum. Onun tatlılığı bana hep ilham olmakta... Sizleri çok seviyorum ve iyi ki varsınız. Ve tabii ki, yüksek lisans sürecimi kolaylaştıran, zor zamanımda desteklerini gördüğüm bir diğer isim Ünal ÖZMEN'e sonsuz teşekkürler.

Babam Erdal ESER ve Meryem Acara ESER, Meryem anne, önce hocalarım olarak sonra ailem olarak desteğinize sahip olmak benim için büyük bir şans. Sığ bir insan olmamam için yıllar yıldır çabalıyorsunuz ve ben de bu çabaya kendi mücadele düsturumu

ekleyerek yol almaya çalışıyorum. Benim için bugüne dek yaptıklarınız için çok teşekkür ediyorum. Sizler hayatımda görüp görebileceğim en kaliteli insanlar ve hocalarsınız. Bunu sadece ben değil, sizi tanıyan herkes söylüyor. İyi ki varsınız. Ayrıca sizlerden söz etmişken tüm aileme destekleri için teşekkür ediyorum. Dear Ivana MİHAJLİNEC; Thank you so much for the books you sent me. Those books helped me a lot. It's an honor to know you... Teşekkürler dostum...

Yüksek lisans sürecinde tanıdığım, Kızılay'dan, Kolej'e taksiye bindirdiğim – ki hayatı boyunca unutabileceğini sanmıyorum- yapıcı yorumları ve dostluğu ile bana destek olan Doğukan GÜLMEZ'e, her fırsatta bir araya geldiğimiz, insani kalitelerine hayran olduğum Tuba YILDIRIM'a ve Gülşah USLU'ya, gelin olup giden, zor zamanlarımda beni dinleyerek çözüm önerileri sunan Nazlıcan DEDEOĞLU'na, mücadelesine ve çabasına tanık olduğum Miray İNCE'ye, Ankara Kent Sahne oyuncularına ve tiyatro hocamız Bülent DURMAZ hocama, kız arkadaşım İrem KOLOĞLU'na ve beraberindeki tüm dostlarıma, arkadaşlarıma ve kardeşlerime teşekkür ediyorum.

‘‘Tanjant’’ babamın en sevdiğim denemelerindendir. Der ki; ‘ *Mesele, makamda oturmak değil. Marifet, otururken de ayakta durabilmekte...* Bir gün belki ben de bir makamda oturuyor olurum – burada pek emin değil- ama tek dileğim otururken ayakta kalabilmemdir. Ayrıca bir anlamda bir zamanlar var oluşu ile hem çalışmamın hem de bugünümün mimari ‘ *Félix Ziem* ’ ... *C'est un honneur de vous connaître...* ’ ve son söz; ‘ *I told myself, just simply that... They're not my words, they're words of a chap Albert Einstein. He told once that the only force that is much more stronger than steam or electricity or atomic energy is human will and Albert Einstein was not stupid.* ’

Alp Doğu ESER

Ankara

Ocak 2022

ÖZET

Eser, Alp Doğu. *Akdeniz'in Işığını İzleyen Félix Ziem'den Venedik, Martigues, İstanbul*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Beaune'da dünyaya gelen Félix François Georges Philibert Ziem, kariyeri boyunca çok sayıda ülkeden eskizler alarak atölyesine dönüş yapmış olsa da başta suyunun parlaklığını ilham verici bulduğu Martigues, deniz ve mimarının birlikteliğine hayran olduğu Venedik, Sultan Abdülmecid döneminde Tanzimat Fermanı ile birlikte oluşan özgürlük ortamı ve seyahat koşullarının kolaylaşmasıyla kendisi ve beraberindeki birçok oryantalist sanatçının akın ettiği İstanbul ile üne kavuşmuştur.

Sanatçı resimlerinde bu üç kentin belgesel betimlerini yansıtmaktan ziyade, deniz üzerindeki yaşamın pitoresk yönünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Maddi kazanımları ile çağdaşları tarafından yoğun bir şekilde kıskanılan Félix Ziem, kariyerinin bir noktasından sonra benzer kompozisyonları sürekli olarak tekrarladığı için eleştirmenler tarafından tüccar olarak nitelendirilmiştir.

Yaşarken bu denli ün sahibi olan bir sanatçının günümüzdeki tanınırlık oranının azlığı ise dikkat çekicidir. Çalışmamız kapsamında Vincent Van Gogh tarafından övgülere layık görülen, Claude Monet'in jüri üyeliğini yapan, henüz hayattayken bir vasiyet üzerine Louvre Müzesi'ne girmeyi başaran, adına müzeler açılan, caddelere ismi verilen ve sanat hayatı boyunca zenginlerin gözbebeği olan Félix Ziem'in, tezimizin adını oluşturan bu üç kent merkeze alınarak monografik bir çalışma ile kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Félix François Philibert Georges Ziem, Venedik, Martigues, İstanbul, 19. Yüzyıl, Manzara Resimleri

ABSTRACT

Eser, Alp Doğu. *Watching The Mediterranean Light From Félix Ziem, Venice, Martigues, Istanbul*, Master of Arts, Ankara, 2022

Although Félix François Georges Philibert Ziem, born in Beaune, returned to his workshop by taking sketches from many countries throughout his career, Martigues, whom he sees as an inspiration for the brilliance of water, Venice, where he admires the unity of sea and architecture, is the result of the atmosphere of freedom and ease of travel created by the Tanzimat Edict during the reign of Sultan Abdülmecid, he became famous for his Istanbul paintings, which artists flocked to.

Rather than reflecting a documentary depiction of these three cities in his paintings, the artist wanted to portray the picturesque landscape of life in the sea. Félix Ziem, who was heavily criticized by his contemporaries for his financial gains, was described as a merchant after a point in his career because he constantly repeated similar compositions.

The current recognition rate for an artist who was so famous during his lifetime must be surprising. In this study, it is aimed to evaluate Félix Ziem, a member of the jury of Claude Monet, who was praised by Vincent Van Gogh and entered the Louvre Museum while he was alive, as a monographic evaluation.

Keywords

Félix François Philibert Georges Ziem, Venice, Martigues, İstanbul, 19th Century, Landscape Painting

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
RESİMLER DİZİNİ	xi
KATALOG DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:ÇALIŞMANIN HEDEFİ VE ÖNEMİ	3
1.1. Çalışmanın Önemi	3
1.2. Metot ve Akış	3
1.3. Önemli Kaynaklar ve Yayınlar.....	6
2. BÖLÜM:MODERNLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI DEVLETİ	10
3.BÖLÜM:AKDENİZ'İN IŞIĞINI İZLEYEN FÊLİX ZİEM'İN HAYATI VE SANATI.....	15
4.BÖLÜM:RENKLERİN DUYUMCUSU FÊLİX ZİEM'İN VENEDİK, MARTİGUES VE İSTANBUL KONULU ESERLERİ	50

4.1. MARTIGUES RESİMLERİ	51
4.1.1. Tartanlar ve Yelkenliler	55
4.1.2. Bölge ve Keçi Sürüsü	57
4.1.3. Ziem Atölyesi	58
4.1.4. Ziem Cami ve Martigues Görünümleri	59
4.2. VENEDİK RESİMLERİ	62
4.2.1. San Marco Meydanı	67
4.2.2. Büyük Kanal.....	69
4.2.3. İç Çekişler (Ahlar) Köprüsü	78
4.2.4. Santa Maria Della Salute Bazilikası.....	80
4.2.5. Dükler Sarayı.....	83
4.2.6. Rialto Köprüsü	85
4.3. İSTANBUL RESİMLERİ.....	88
4.3.1. İstanbul Görünümleri	94
4.3.2. Piyade ve Dansözler	97
4.3.3. Ayasofya ve Yeni Cami	98
4.3.4. Çeşmeler.....	100
5. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	127
EKLER.....	283
EK 1. FELİX ZIEM (1821-1911) KRONOLOJİ.....	283
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	285
EK 3. ORJİNALLİK BELGESİ.....	286

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Félix François Georges Philibert Ziem (1821-1911)	15
Resim 2: Félix Ziem, Beaune Ovası.....	16
Resim 3: Félix Ziem, Durance Irmağı Su Kemerini.....	20
Resim 4: Félix Ziem, Martigues, Akdeniz Gemeleri Tartanlar, 1865,1870, (Furia, 2014, s. 34).	22
Resim 5: Eleştirmen Theophile Gautier (1811-1872)	25
Resim 6: Félix Ziem, İtalya, Roma’da Aslanlı Çeşme, (Furia, 2014, s. 56).	26
Resim 7: Félix Ziem, Hollanda, Nehir Kenarındaki Ağaçlar, 1850, (Furia, 2014, s. 87)	29
Resim 8: Félix Ziem, San Marco Meydanı, Eskiz, (Fabiani, 1944, s. 141). Atölye Dokunuşu Sonrası (kat.46)	30
Resim 9: Montremarte’de Ziem Atölyesi, (Fabiani, 1994, s. 72)	31
Resim 10: Montremarte’de Ziem’in Atölyesi İç Mekân (Biass Fabiani, 1994, s. 73.) ..	31
Resim 11: Montremarte’de Ziem’in Atölyesi İç Mekân, (Biass Fabiani, 1994, s. 75) ..	32
Resim 12: Raymond Allegre, Martigues, Ziem Cami, 1900, (Biass Fabiani, 1994, s. 78).	37
Resim 13: Martigues, Ziem Müzesi	39
Resim 14: Félix Ziem, Barbizon, Ağaçların Altındaki Yol, 1850–1855 (Furia, 2014, s. 90).....	40
Resim 15: Félix Ziem, Journal, Günlüğün İlk Sayfası, (Ziem, 1994, s. 72)	42
Resim 16: Félix Ziem’in 1850-1883 Yılları Geliri	43
Resim 17: Félix Ziem’in Hesap Defterine Aldığı Notlar, 1872	44
Resim 18: Félix Ziem'den 1850-1864 Yılları Arasında En Az 1.000 Frank Değerinde Sanat Eseri Satın Alan Koleksiyoncular	45
Resim 19: Félix Ziem'in Hesap Defteri	46
Resim 20: Félix Ziem’in 1851-1883 Yılları Arasında Venedik, Martigues ve İstanbul Tablolarının Ortalama Fiyatları	51
Resim 21: Caronte Kanalı ve Martigues	52
Resim 22: Félix Ziem, Martigues Atölyesi	53
Resim 23: Caronte Kanalı ve Berre Gölü Konum.....	55

Resim 24: Martigues, Tartan, 1853	56
Resim 25: Félix Ziem, Martigues, (kat.14)	58
Resim 26: Félix Ziem, Martigues, Ziem'in Atölyesi (kat.15).....	59
Resim 27: Félix Ziem, Martigues, Martigues Atölyesi'nde Cami (kat. 35).....	60
Resim 28: Félix Ziem, Martigues, Berre Gölü'nün Kenarları (kat. 3)	62
Resim 29: Büyük Kanal ve Dükler Sarayı 19.yy	65
Resim 30: San Marco Bazilikası ve Meydan, 19.yy	65
Resim 31: Félix Ziem, Venedik, Venedik Saman Köprüsü'nde Genç Kadınlar (kat. 98)	66
Resim 32: San Marco Bazilikası Kemer Detayı.....	68
Resim 33: Félix Ziem, Venedik, Aziz Georges Alayı (kat. 64)	69
Resim 34: Venedik, Kanal Boyunca Yapıların Konumlarının Görünümü.....	70
Resim 35: Félix Ziem, Venedik, Büyük Kanal'da Güneş Etkisi (kat. 98)	72
Resim 36: Félix Ziem, Venedik, Meryem Ana Şöleni (kat.90).....	73
Resim 37: Venedik, Saint Georges (Gesuati) Kilisesi	74
Resim 38: Félix Ziem, Venedik, Triptik (kat. 44).....	78
Resim 39: İç Çekişler (Ahlar Köprüsü) Görünümü	79
Resim 40: Félix Ziem, Venedik, İç Çekişler Köprüsü (Ahlar) (kat. 109).	80
Resim 41: Santa Maria Della Salute Bazilikası, 19.yy,.....	81
Resim 42: Félix Ziem, Venedik, Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri (kat. 41).....	82
Resim 43: Dükler Sarayı, 19.yy	83
Resim 44: Büyük Kanal ve Doge Sarayı (kat. 71)	84
Resim 45: Rialto Köprüsü	85
Resim 46: Félix Ziem, Venedik, Rialto Köprüsü (kat. 80)	86
Resim 47: Rialto Köprüsü, 19.yüzyıl	87
Resim 48: Rialto Köprüsü Yakın Plan, Kabartmalar	87
Resim 49: İstanbul, Ayasofya, 1856, (Hitzel, 2016, s. 32).....	93
Resim 50: Félix Ziem, İstanbul Manzarası (kat. 135).....	95
Resim 51: Félix Ziem, İstanbul (kat. 143).....	96
Resim 52: Félix Ziem, İstanbul Görünümü (kat. 109)	97
Resim 53: Félix Ziem, İstanbul, Kayıkta Dansöz (kat. 121).....	98

Resim 54: Félix Ziem, İstanbul, Yeni Cami (kat. 147)	100
Resim 55: Küçüküsu Çeşmesi, James Robertson ve Felice Beato, 1850'ler	102
Resim 56: Küçüküsu Çeşmesi, Eskiz, 1856, (Hitzel, 2016, s.)	102
Resim 57: Félix Ziem, İstanbul, Tatlı Su Köşkü Çevresi (kat. 125)	103
Resim 58: Félix Ziem, İstanbul Tekne ve Direk Çalışması Adlı Eskiz Çalışmasının Kenarına Aldığı Notlar, (Hitzel, 2016, s. 41)	108

KATALOG DİZİNİ

Katalog 1: Martigues, Caronte Kanalı ve Tartanlar	137
Katalog 2: Martigues, Alacakaranlık	138
Katalog 3: Martigues, Berre'nin Kenarları	139
Katalog 4: Martigues, Ay Işığında Berre Gölü	140
Katalog 5: Martigues, Berre'de Balıkçı Tekneleri	141
Katalog 6: Martigues, Tartanlar	142
Katalog 7: Martigues, Martigues'te Bir Cami	143
Katalog 8: Martigues, Martigues'in Önünde Sarı Yelken	144
Katalog 9: Martigues, Martigues	145
Katalog 10: Martigues, Bölge	146
Katalog 11: Martigues, Bölge	147
Katalog 12: Martigues, Bölge	148
Katalog 13: Martigues, Keçi Sürüsü	149
Katalog 14: Martigues, Bölge	150
Katalog 15: Martigues, Félix Ziem'in Atölyesi	151
Katalog 16: Martigues, Martigues'e Dönüş	152
Katalog 17: Martigues, Martigues Yakınları	153
Katalog 18: Martigues, Martigues Çevresi	154
Katalog 19: Martigues, Martigues'te Beyaz Yelkenli	155
Katalog 20: Martigues, Berre Gölü	156
Katalog 21: Martigues, Berre Yakınlarındaki Caronte Kanalı'nda Tartan	157
Katalog 22: Martigues, Bir Lagünde Bir Yelkenli ve Ön Planda Bir Tekne	158
Katalog 23: Martigues, Martigues Kıyılarında Yelkenli	159
Katalog 24: Martigues, Berre Gölü'nde Tartanlar	160
Katalog 25: Martigues, Berre Gölü'nde	161
Katalog 26: Martigues, Ziem'in Evinin Önü	162
Katalog 27: Martigues, Martigues Balıkçıları	163
Katalog 28: Martigues, Martigues Limanı	164

Katalog 29: Martigues, Martigues Çevresi	165
Katalog 30: Martigues, Martigues'te Bir Lagün	166
Katalog 31: Martigues, Martigues Çevresi	167
Katalog 32: Martigues, Ziem'in Evinin Çevresi	168
Katalog 33: Martigues, Ziem'in Evinin Çevresi	169
Katalog 34: Martigues, Martigues'te Balıkçılar	170
Katalog 35: Martigues, Martigues Atölyesi'nde Cami	171
Katalog 36: Venedik, Kanal	172
Katalog 37: Venedik, Venedik'te Akşam Vakti	173
Katalog 38: Venedik, San Marco Meydanı	174
Katalog 39: Venedik, Venedik'te İskele	175
Katalog 40: Venedik, Santa Marie Della Salute Bazilikası Merdivenleri	176
Katalog 41: Venedik, Gondol ve Teknedeki Karakterler	177
Katalog 42: Venedik, Köle Yuvası	178
Katalog 43: Venedik, Triptik (Üçleme)	179
Katalog 44: Venedik, Saint Georges Kilisesi	180
Katalog 45: Venedik, San Marco Meydanı	181
Katalog 46: Venedik, San Marco Meydanı	182
Katalog 47: Venedik, San Marco Meydanı	183
Katalog 48: Venedik, Acı Köprüsü	184
Katalog 49: Venedik, Meydan	185
Katalog 50: Venedik, Venedik Manzarası	186
Katalog 51: Venedik, Venedik Manzarası	187
Katalog 52: Venedik, Venedik	188
Katalog 53: Venedik, Venedik'te Gölet	189
Katalog 54: Venedik, Santa Maria Della Salute	190
Katalog 55: Venedik, Saint Marc	191
Katalog 56: Venedik, Venedik'te Sabah	192
Katalog 57: Venedik, Lagün' deki Balıkçılar	193
Katalog 58: Venedik, Venedik Choggia Bölgesi	194
Katalog 59: Venedik, Venedik'te Öğlen Vakti	195
Katalog 60: Venedik, Büyük Kanal'ın Girişinde İzleyiciler	196

Katalog 61: Venedik, Selam Merasimi	197
Katalog 62: Venedik, Nisan Ayı Ay Işığı Altındaki Büyük Kanal.....	198
Katalog 63: Venedik, Aziz Georges Alayı.....	199
Katalog 64: Venedik, Reposoir	200
Katalog 65: Venedik, Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal.....	201
Katalog 66: Venedik, Ay Işığında Büyük Kanal	202
Katalog 67: Venedik, Yelkenler.....	203
Katalog 68: Venedik, Büyük Kanal ve Dükalık Sarayı	204
Katalog 69: Venedik, Rialto Köprüsü.....	205
Katalog 70: Venedik, Büyük Kanal ve Doge Sarayı	206
Katalog 71: Venedik, Büyük Kanal	207
Katalog 72: Venedik, Ay Işığında Campanile (Çan Kulesi).....	208
Katalog 73: Venedik, Doge Sarayı	209
Katalog 74: Venedik, Geusati Kilisesi	210
Katalog 75: Venedik, San Marco Meydanı ve Çan Kulesi	211
Katalog 76: Venedik, Büyük Kanal Şöleni.....	212
Katalog 77: Venedik, Büyük Kanal’da Selamlama	213
Katalog 78: Venedik, Rialto Köprüsü.....	214
Katalog 79: Venedik, Rialto Köprüsü.....	215
Katalog 80: Venedik, Castillon Sokağı.....	216
Katalog 81: Venedik, Santa Maria Della Salute	217
Katalog 82: Venedik, Santa Maria della Salute	218
Katalog 83: Venedik, Büyük Kanal’a Giriş, Adriyatik’teki Yelkenli Tekneler	219
Katalog 84: Venedik, Büyük Kanal	220
Katalog 85: Venedik, Büyük Kanal’da Bayraklar ile Donanmış Fırkateynler	221
Katalog 86: Venedik, Köprü	222
Katalog 87: Venedik, Fransız Bahçesi	223
Katalog 88: Venedik, Meryem Ana Şöleni.....	224
Katalog 89: Venedik, Taş Döşeli Sokak	225
Katalog 90: Venedik, Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal	226
Katalog 91: Venedik, Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal	227
Katalog 92: Venedik, Büyük Kanal’da Güneş Etkisi	228

Katalog 93: Venedik, Venedik, Gemi	229
Katalog 94: Venedik, Venedik'te Bayram Günü Top Atımı	230
Katalog 95: Venedik, Venedikliler	231
Katalog 96: Venedik, Venedik Saman Köprüsü'nde Genç Kadınlar.....	232
Katalog 97: Venedik, Venedik İç Çekişler Köprüsü (Ahlar).....	233
Katalog 98: Venedik, Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri	234
Katalog 99: Venedik, Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi	235
Katalog 100: Venedik, Venedik'te Gümrük	236
Katalog 101: Venedik, Doge Sarayı	237
Katalog 102: Venedik, Venedik'te Mavna	238
Katalog 103: Venedik, Venedik Yelkenlileri.....	239
Katalog 104: Venedik, Venedik'te Botlar.....	240
Katalog 105: Venedik, Venedik'te Bir Köle Karnavalı	241
Katalog 106: Venedik, Doge Sarayı ve San Giorgio Maggiore Önünde Venedik, Gondol ve Yelkenli Tekneler.....	242
Katalog 107: İstanbul, İstanbul Görünümü.....	243
Katalog 108: İstanbul, Gün Batımı	244
Katalog 109: İstanbul, İstanbul	245
Katalog 110: İstanbul, Çeşme	246
Katalog 111: İstanbul, Cami	247
Katalog 112: İstanbul, Doğulu Dansöz	248
Katalog 113: İstanbul, İstanbul Boğazı.....	249
Katalog 114: İstanbul, Dansözler.....	250
Katalog 115: İstanbul, Gün Batımında İstanbul Manzarası & Ayasofya-Kadıköy	251
Katalog 116: İstanbul, İstanbul	252
Katalog 117: İstanbul, Bahçe ve Gün Batımı	253
Katalog 118: İstanbul, Alacakaranlık	254
Katalog 119: İstanbul, Kayıkta Dansöz	255
Katalog 120: İstanbul, Asya'nın Tatlı Suları	256
Katalog 121: İstanbul, Yükselen Güneşte Ayasofya	257
Katalog 122: İstanbul, İstanbul Boğazı'nda Fantezi.....	258

Katalog 123: İstanbul, Tatlı Su Köşkü Çevresi.....	259
Katalog 124: İstanbul, Kayıkta Dansöz	260
Katalog 125: İstanbul, Boğaziçi'nde Tekneler	261
Katalog 126: İstanbul, İstanbul'da İstirap Dansı	262
Katalog 127: İstanbul, Boğaz Ağzında	263
Katalog 128: İstanbul, Sultan Kayığı.....	264
Katalog 129: İstanbul, Fantezi	265
Katalog 130: İstanbul, Fantezi	266
Katalog 131: İstanbul, Boğaz'da Gün Batımı.....	267
Katalog 132: İstanbul, Boğaz'da Kayık ve Yelkenliler	268
Katalog 133: İstanbul, İstanbul Manzarası	269
Katalog 134: İstanbul, İstanbul Manzarası	270
Katalog 135: İstanbul, Haliç	271
Katalog 136: İstanbul, Boğaz Manzarası	272
Katalog 137: İstanbul, Boğaz Manzarası	273
Katalog 138: İstanbul, Boğaz'da Gün Batımı.....	274
Katalog 139: İstanbul, İstanbul Görünümü.....	275
Katalog 140: İstanbul, Boğaz'da.....	276
Katalog 141: İstanbul, İstanbul	277
Katalog 142: İstanbul, Boğaz.....	278
Katalog 143: İstanbul, Boğaz'da Bir Tekne.....	279
Katalog 144: İstanbul, Boğaziçi Kıyılarında.....	280
Katalog 145: İstanbul, Yeni Cami	281
Katalog 146: İstanbul, Boğaz ve İstanbul'a Bakış.....	282

GİRİŞ

Tezimizin konusu ‘Akdeniz’in Işığını İzleyen Félix Ziem’den Venedik, Martigues, İstanbul’dur. Ressam Félix François Philibert Ziem kariyeri boyunca birçok farklı kente dair resimler üretmişse de Venedik, Martigues ve İstanbul konulu tabloları kariyerinin mihenk taşları olmuştur. En çok boyadığı ve gelir elde ettiği manzara resimlerinin konuları bu kentlerdir. Sanatçı 1840’lı yıllarda Martigues ve Venedik, 1856 yılında ise İstanbul’a gelerek birçok eskiz almış, daha sonra Paris ve Martigues atölyelerine dönerek resimlerini tamamlamıştır.

1840 yılından itibaren defalarca kez gelmiş olduğu Martigues’e 1860 yılında kalıcı olarak yerleşen Felix Ziem, Caronte Göleti’nin yakınlarında bir ev kiralamış, bu evi atölyeye çevirmiş, bahçesine Doğu’ya gitmeden, Doğu konulu eserler üretebilmek amacıyla iki cami inşa ettirmiştir. Sanatçı kariyeri boyunca aramış olduğu doğayı gökyüzü, deniz, bitki örtüsü, su ve toprağın birlikteliği ile Martigues’te bulmuştur. Caronte Kanalı ve Berre Gölü ise Ziem’in Martigues’te en çok ilham aldığı lokasyonlar olarak dikkat çekmektedir. Ziem’in Martigues konulu resimlerinde başta kabotaj için kullanılan tartanlar olmak üzere yelkenliler, keçi sürüleri, atlar, yel değirmenleri, balıkçı tekneleri ve bölgeye inşa ettirdiği camiler sık sık görünen öğeler olmuştur.

Venedik Felix Ziem’in ressamlık kariyerinin şüphesiz en önemli atılımıdır. 1854 yılı itibariyle önceki gelişlerine oranla çok daha sık zaman geçirdiği Venedik’e dair geliştirdiği tutku ömrü boyunca sona ermemiştir. Venedik’i bir tekne vasıtasıyla gezen ve gözlemleyen sanatçı gördüklerinden son derece etkilenmiş, her zaman arayışı içerisinde olduğu ilhama cevap olabilecek kentin Venedik olduğu kararını vermiştir. Bu kentteki deniz ve mimarinin birlikteliğinin yarattığı pitoresk görünümler sanatçıyı büyülemiştir. Büyük Kanal, Dükler Sarayı, İç Çekişler Köprüsü, San Marco Bazilikası, San Marco Meydanı Çan Kulesi, Santa Maria Della Salute Bazilikası, Gesuati Kilisesi onun Venedik tablolarının konularını oluşturmaktadır. Zaman zaman Venedik’te gerçekleştirilen çeşitli

kutlamaları da tuvaline iliştiren sanatçı tablolarını lagünler, gondollar, kayıklar, yelkenler, balıkçılar ve renk lekeleri halinde resmettiği insan figürleri ile desteklemiştir.

Felix Ziem'in 1856 yılında yapmış olduğu İstanbul yolculuğu Sultan Abdülmecid'in saltanat yıllarına (1839-1861) denk gelmektedir. Tanzimat Fermanı ile modernleşme sürecine giren Osmanlı'daki özgürleşen ortam Ziem'i İstanbul'a getirmiştir. Egzotizm 'in değil, izlenimlerin peşine düşen sanatçı Ayasofya'nın başrolünde olduğu resimlerinde İstanbul'un kalabalıklarını, çeşmelerini, balıkçılarını, boğaz ve haliç sularında giden yelkenlilerini resmetmiştir. Sanatçının İstanbul ile bu flörtü birçok araştırmacının ve eleştirmenin dikkatini çekerken "*Ziem vatanına ihanet etti.*" yorumları yapılmıştır.

Sanatçının doğadan aldığı eskizlerden yola çıkarak atölyesinde resmettiği tablolarında izlenimci yönünün ağır bastığı görülür. Ayrıca Barbizon Ekolü sanatçılarıyla olan flörtü konu seçimini de etkilemiştir. Bu resimlerinde Ziem otlayan keçi ve atları, meşe ağaçlarını ve bahçelerini günün değişen zaman dilimlerini yansıtarak canlı renklerle resmetmiştir. Ancak sanatçı her ne kadar ön izlenimci olarak nitelendirilse de onun izlenimcilerden ve uzun bir süre beraber anıldığı Barbizon Ekolü sanatçılarından çeşitli farklılıkları bulunmaktadır. Ziem eserlerini doğada sonlandırmak yerine, tıpkı romantik ressamlar John Constable ve William Turner gibi eskizler alarak atölyesinde tamamlamıştır. Onun için atölye süreci bir eserin olgunlaşması için kaçınılmazdır. Atölye bir bakıma sanatçının eserine son noktayı koyduğu alandır. Bu nedenle Ziem sadece bir ressam değil, aynı zamanda bir tasarımcıdır. Nadir olmakla birlikte sanatçı kimi eserlerinde serbest fırça sürüşleri, puslu ve dalgalı yüzey betimlemeleri ile romantizm akımı sanatçılarının üretimlerine de yaklaşmıştır. Kısaca Felix Ziem'in resimlerinde izlenimciliğin ışık ve renk duyarlılığı, oryantalizmin ve dolayısıyla romantizmin coşkusu ve mistisizmi, izlenimcilerin ve Barbizon Ekolü sanatçılarının tercih ettiği açık hava ressamlığı ve ard – izlenimciliğin zihinsel üretimi gibi pek çok tavrın etkisi görülmektedir. Sanatçının bu yönü, üslup gelişiminin takip edilmesini zorlaştırmaktadır.

1. BÖLÜM: ÇALIŞMANIN HEDEFİ VE ÖNEMİ

1.1. Çalışmanın Önemi

Çalışmamızın hedefi ve önemi yayınlarda ve bilimsel çalışmaların büyük bir bölümünde kısaca bahsi geçirilen Félix Ziem'i en çok boyadığı bu üç kenti merkeze alarak monografik bir çalışmayla ayrıntılı olarak değerlendirmek ve kapsamlı bir şekilde yorumlamaktır. Bu doğrultuda Ziem'in İstanbul'a gelişi ele alınmış, geldiği tarihlerdeki padişah olan Sultan Abdülmecid dönemine dek Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan gelişmeler, kendisi hakkında eleştirmenler tarafından yapılan yorumlar, atölyeleri, seyahatleri, üslubu, hesap defteri ve günlüğünde yer alan Venedik, Martigues ve İstanbul hakkındaki söylemleri saptanarak kronolojik bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2. Metot ve Akış

Başlangıçta Félix Ziem ile ilgili arşiv ve kütüphane araştırması yapılmış, yerli ve yabancı kaynaklarda Ziem'in hayatına ve sanatına dair izler sürülmeye çalışılmıştır. Ankara'daki kütüphanelerde konuyla ilgili kataloglar, dergiler ve yayınlar taranmış, YÖK'teki tezler araştırılmıştır. Amazon adlı site üzerinden Félix Ziem konulu kitaplar ve kataloglar araştırılarak erişim sağlanmıştır. Ulaşılan kaynaklar Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir. Sanatçı hakkında var olan kaynakların katalog bölümlerindeki nispeten yetersiz veri bizi çeşitli internet sitelerine yöneltmiştir. Bu anlamda Paris Müzeleri Koleksiyonlarını elektronik ortamda bir araya getiren <https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr> adlı siteden Félix Ziem'in tezimizin konusunu oluşturan Venedik, Martigues ve İstanbul konulu eserleri incelenmiştir. Ek olarak online müzayede siteleri olan <https://www.mutualart.com/>, <http://www.artnet.com/>, <https://artvee.com/>, <https://www.auction.fr/>, <https://useum.org/>, <https://art.thewalters.org/>, <https://www.invaluable.com/> <https://www.galeriearyjan.com/> adlı adreslerden de yararlanılmıştır.

2016 yılında Pera Müzesi'nde gerçekleştirilen ‘‘Işık Denizinde Bir Gezgin & Félix Ziem’’ adlı Félix Ziem sergisinin Proje Yöneticilerinden olan, Pera Müzesi Süreli Sergiler Yöneticisi Sayın Begüm Akkoyunlu Ersöz ile iletişime geçilmiş, kendisinin vasıtasıyla Martigues'te faal olarak işleyen Ziem Müzesi Müdürü Sayın Lucienne Del'Furia ile e-posta üzerinden bilgi alışverişi yapılmıştır. Sayın Del'Furia müzede yer alan resimler ve envanter kayıtları ile ilgili kapsamlı bir veri paylaşımında bulunmuş, ancak görsellerin çok küçük boyutlarda oluşu nedeniyle faydalanılamamıştır.

İnternet üzerinden gerçekleştirilen araştırmalarda ise *Félix Ziem Komitesi* adlı bir siteye ulaşılmış, tarafımızca atılan e-postaya herhangi bir cevap verilmemiştir.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Gökhan EKEN ile görüşülerek, ressama dair fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Félix Ziem ile aynı tarihlerde İstanbul'da olan Fabius Brest hakkında monografik bir çalışma ortaya koyan Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Doktora öğrencisi Sayın Mine Sağlam ile görüşülmüş ve kendisinden kaynak desteği alınmıştır.

Tezimiz 4 ana bölümden oluşmaktadır. ‘‘Çalışmanın Hedefi ve Amacı’’ adlı birinci bölümde amaç, yöntem, düzen ve yararlanılan kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir.

‘‘Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti’’ başlıklı ikinci bölümde III. Ahmed döneminden başlayarak, Félix Ziem'in İstanbul'a geldiği tarihlerde padişah olan Sultan Abdülmecid dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel ve toplumsal değişimler kısaca incelenmiş olup, imparatorluğa gelen batılı sanatçılar hakkında bilgiler verilmiştir.

‘‘Akdeniz’in Işığını İzleyen Félix Ziem’in Hayatı ve Sanatı’’ başlıklı üçüncü bölümde sanatçı hakkındaki veriler kronolojik olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu veriler sanatçının günlüğünden çeşitli anekdotlar paylaşarak desteklenmek istenmiştir. Bu bölümde ek olarak sanatçının Paris ve Martigues atölyelerini gören önemli isimlerin yorumları aktarılmış, sanatçının maddesel kazancını not ettiği hesap defteri incelenmiş, arkadaşlarının ölümü sonrası hakkında söyledikleri ve araştırmacıların kendisi ve sanatı hakkındaki yorumları konuşulmaya çalışılmıştır.

‘‘Renklerin Duyumcusu Felix Ziem’in Venedik, Martigues ve İstanbul Eserleri’’ adlı dördüncü bölümde sanatçının ulaşabildiğimiz otuz beş Martigues, yetmiş bir Venedik ve kırk beş İstanbul resminin ikonografik çözümlenmeleri yapılmış, eserler sanat tarihi disiplini doğrultusunda yorumlanmaya çalışılmıştır. Kentlerin sıralaması ise Felix Ziem’in bahsi geçen üç kente geliş tarihleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Ayrıca ‘‘İstanbul Resimleri’’ adlı bölümde sanatçının kente geldiği tarihlerde padişah olan Sultan Abdülmecid Dönemi İstanbul’unun geçirdiği değişimler kısaca aktarılmıştır.

Beşinci ve son bölüm ‘‘Değerlendirme ve Sonuç’’ kısmından oluşmaktadır. Burada sanatçıya dair çıkarımlarda bulunulmuş, eserleri Felix Ziem’in farklı yaklaşımları göz önünde bulundurularak gruplandırılmıştır. Sanatçının üç kente dair yapmış olduğu resimlerindeki çeşitli değişkenlerden söz edilmiştir.

‘‘Katalog’’ bölümünde sanatçının tarihlenebilen resimleri, tarihleri ön plana alınarak kronolojik bir biçimde sıralanmış, tarihi belli olmayan eserleri ise 19.yüzyıl’ın ikinci yarısı şeklinde, konularına göre art arda eklenmiştir. Bu bölümde ‘‘Eserlerin Adı’’, ‘‘Tarihi’’, ‘‘Boyutları’’, ‘‘Envanter Kayıtları’’, ‘‘Teknikleri’’ ve ‘‘Kaynaklar’’ başlıkları kullanılmış olup, sanatçının kimi eserlerinin ‘‘Envanter Kayıtları’’ ve ‘‘Tarihi’’ bilgilerine ulaşamadığından bu bölüm boş bırakılmıştır. Ziem’in birçok resminin benzer prensipler üzerine kurgulanmış olmasının bir sonucu olarak katalog bölümüne açıklama kısmı eklenilmemesi tercih edilmiştir. Sanatçının resimleri dördüncü bölümde kapsamlı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.3. Önemli Kaynaklar ve Yayınlar

Tezimiz kapsamında Félix Ziem’i detaylı bir şekilde anlamamıza katkı sağlayan yayınlar incelenmiştir. Başta sanatçının günlüğü olmak üzere çeşitli kaynakların yönlendirmesiyle çalışma yöntemimiz saptanmıştır. Bu kaynaklar şunlardır;

1994 yılında Sophie Biass Fabiani ve Gerard Fabre’nin editörlüğüyle bir araya getirilen Félix Ziem’in ‘*Journal (1854-1898)*’ adlı günlüğü başlıca kaynaklar arasında yerini almıştır. Ziem günlüğüne hayatı, gerçekleştirdiği seyahatler ve resimleriyle ilgili çeşitli notlar almış, bu anlamda bize ışık olmuştur. Özellikle hayatı ve kendisinin eserlerini içeren kataloglardaki bilgilerin günlüğündeki veriler ile desteklenebilmesi bizler adına büyük bir fırsat olmuştur. Ayrıca bu kaynak sanatçının biyografisini de içermektedir.

Sophie Biass Fabiani ve Gerard Fabre’nin ortak bir şekilde çalışarak ortaya koydukları ‘*Félix Ziem Peintre Voyageur 1821 – 1911*’ adlı eserde Félix Ziem kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Kitapta Ziem’in biyografisi, Paris ve Martigues atölyeleri, resimsel yaklaşımı, gerçekleştirdiği seyahatler ve nadir de olsa Venedik, Martigues ve İstanbul eserlerine dair çözümlenmeler ve resimler bulunmaktadır.

Tez sürecinin başlangıcında fikir alışverişinde bulunduğumuz Ziem Müzesi Müdürü Sayın Lucienne Del’Furia’nın 2014 yılında katalog haline getirdiği ‘*Le Genie Et L’adresse (1821-1911)*’ adlı kaynak birçok anlamda çalışmamıza katkı sağlamıştır. Katalogun içeriğinde Del’Furia tarafından yazılmış ‘*De Venise A Constantinople Entre Impressionisme Et Orientalisme*’ adlı bir makale ve Ziem’in farklı kentlere dair yapmış olduğu eserler katalog halinde yer almaktadır.

Lea Saint Raymond’un ‘*How to Get Rich as an Artist: The Case of Félix Ziem- Evidence from His Account Book from 1850 through 1883*’ adlı makalesi kariyerinin bir bölümünden sonra tüccar olarak nitelendirilen Ziem’in 1850 yılından 1883 yılına kadar

yazmış olduğu hesap defterine dair değerlendirmelerin yapıldığı önemli bir kaynaktır. Bu kaynakta Ziem'in resimleri karşılığında elde ettiği gelir şehirler baz alınarak kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiş, grafikler ile desteklenmiştir.

1911 yılında Félix Ziem'in adına basılan "*Ziem 1821-1911*" adlı anonim kaynak Ziem'in ölümü üzerine tanıdıkları tarafından hakkında söylenen sözleri bir araya getirmiştir. Bu çalışma Ziem'in kariyerini, işine karşı geliştirdiği sevgiyi ve insan ilişkilerindeki tutumunu yansıtırken, aynı zamanda Ziem'in sadece bir sanatçı olmaktan öte, yardımsever bir insan olduğunu da bizlere aksettirmiştir.

Gerard Fabre tarafından yazılan "*Félix Ziem, De La Mediterranee a l'Orient Le Refret D'une Passion*" adlı kitap Ziem'in hayatının ele alındığı kaynaklar arasındadır. Yine aynı şekilde Pierre Miguel tarafından yazılan "*Félix Ziem (1821-1911)*" adlı eserde Ziem'in hayatına dair bilgiler içermektedir.

Delacroix tarafından yazılan ve Hubert Damisch'in editörlüğünü üstlendiği "*Journal 1822-1863*" adlı kaynak Delacroix'in arkadaşı Ziem ve eserleri hakkındaki fikirlerini içermektedir.

2016 yılında Pera Müzesi tarafından gerçekleştirilen "*Işık Denizinde Bir Gezgin: Félix Ziem*" adlı serginin yine Pera Müzesi tarafınca hazırlanan kataloğu Ziem hakkındaki neredeyse derli toplu tek Türkçe kaynaktır ve Félix Ziem'in tanınması ve algılanması için büyük emekleri olan Lucienne Del'Furia ile Frederic Hitzel'in makalelerini içermektedir. Kaynak içeriğinde Lucienne Del'Furia'nın sanatçının hayatına dair kapsamlı bir bilgi içeren "*Félix Ziem'in Yaşamı ve Sanatı*" ve Frederic Hitzel'in "*Ziem'in Türkiye Yolculuğu*" adlı makalelerini barındırmaktadır. Ek olarak serginin proje yöneticilerinden olan Sayın Barış Kıbrıs'ın manzara resimlerinin gelişimi, Romantizm akımının ilerleyişi hakkında verdiği bilgiler yer alırken, Ziem'in İstanbul özelinde bilinen çok sayıda resmi bir araya getirilerek katalog halinde sunulmuştur.

Bir diğer Turke kaynak ise Erol Makzume ve Esra Kocabaşoğlu'nun ortak çalışmalarıyla ortaya koydukları Toplumsal Tarih Dergisi'nin 121. Sayısında yayımlanan '*İstanbul ve Venedik Aşığı Ressam*' adlı makaledir. Bu makalede Ziem'in hayatından kısa bilgiler yer alırken, eleştirmenlerin İstanbul ve Venedik eserlerine dair yorumlamaları, Félix Ziem'in bir sanatçı olarak eserlerine yaklaşımı ve donemin sanat ortamındaki yerine dair bilgiler bulunmaktadır.

Aykut Gurađlar'ın Doktora tezini kitap haline getirdiği '*Hayali İstanbul Manzaraları*' adlı kitabı, sanatçıları İstanbul'a getiren koşulları irdelememekte ve rettikleri manzaraları gruplandırarak yansıtmaktadır. Ek olarak bu kaynakta Félix Ziem'in bir resmi de değerlendirilmiştir.

2012 yılında Hacettepe niversitesi İç Mimarlık Sanat Dalı Blümü đrencisi Sayın Barış Yakın tarafından Yrd. Doç. Mesut elik'in danışmanlığında yazılan '*Tasarım Surecinde Gorsel Duřnme ve Gorsel Anlatım İlişkisine Analitik Yaklaşım*' adlı Sanatta Yuksek Lisans Tezi sanatçıların eskiz ile ilişkilerini, eskizlerin sanatçılara katkılarını kapsamlı bir şekilde anlatmaktadır. Bu tez Félix Ziem ve beraberindeki birçok atlye sanatçısının yontemine dair fikir sahibi olmamızı sağlamıştır. Bylelikle Ziem ile anılan tasarımcı yonnu algılamak kolaylaşmıştır.

Lynne Thornton'un '*Les Orientalistes Peintre Voyageur*' adlı eseri oryantalizm ve oryantalist sanatçılara dair bilgi vermektedir. Kaynakta Félix Ziem'in yaşamı da kısa bir şekilde ele alınmıştır.

Félix Ziem'i kariyeri boyunca destekleyen ve resimleri karşısında byulenen sanat eleştirmeni Theophile Gautier'in, Ziem'in İstanbul'a geldiği tarihlere yakın bir surete İstanbul'a gelerek yaptığı gozlemler sonucunda ortaya koyduğu '*İstanbul Dnyanın En Guzel şehri*' adlı seyahat yazısı zellikle Venedik ve İstanbul arasında kurduğu bağlantı ve o tarihlerin Osmanlı İstanbul'unu yansıtmalarıyla çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Nurdan Küçükasköylü'nün yönettiği ve Mine Sağlam tarafından hazırlanan *Fransız Ressam German Fabius Brest (1823-1900) ve İstanbul Konulu Eserleri* adlı yüksek Lisans tezi, son dönemde yazılan sayılı sanatçı tezlerinden olması nedeniyle bizlere yöntem anlamında yol gösterici olmuştur.

Semra Germaner ve Zeynep İnankur'un "*Oryantalistlerin İstanbul'u*" adlı eseri 19.yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'daki sanat ortamını aktarmaktadır. Bu tarihlerde sanatçıları İstanbul'a getiren durumları kapsamlı bir şekilde ele alan kaynak, Sultan Abdülmecid dönemiyle birlikte gelişim gösteren konaklama koşulları ve sanatsal ortama dair bilgiler vermektedir.

Pera Müzesi'nin oluşturduğu "*Düşlerin Kenti İstanbul*" adlı katalogda Sayın Günsel Renda tarafından yazılmış "*Gezginlerin Tutkusu İstanbul*" adlı makale sanatçıların İstanbul'u markaja aldıkları sürece dair önemli bilgiler içermektedir.

Zeynep İnankur tarafından yazılan "*İstanbul Kaprisleri*" adlı makale, oryantalist sanatçıların eserlerindeki farklı yaklaşımları ele almaktadır.

Seniha Ünay Selçuk ve Evren Selçuk tarafından yazılan "*Sanat Piyasası ve Sanatçı*" adlı makale Rönesans döneminden günümüze dek sanatçıların piyasa ile ilişkilerini yansıtmaktadır.

2. BÖLÜM: MODERNLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI DEVLETİ

XVII.yüzyılda yaşanan İkinci Viyana Bozgunu üzerine yapılan Karlofça ve Pasarofça antlaşmaları ile Osmanlı'nın Batı karşısındaki üstünlüğü sona ermiştir (Karpata, 2002, s.64-65). Böylelikle Osmanlı, Macaristan ve Transilvanya'yı halen savaş halinde olduğu Avusturya'ya, Podolya ve Ukrayna'yı Polonya'ya, Mora'yı ise Venedik'e teslim etmiştir (Cezar, 1995, s. 20; Lewis, 2011, s. 53; Artun, 2007, s. 16-17; Shaw, 2017, s. 277; Berkes, 2020, s. 41). Kaybedilen bu önemli topraklar ve yaşanan siyasi gelişmeler Osmanlı'yı Batıya yönelmeye zorlamıştır (Renda, 1977, s. 15).

İlk reform hareketleri III. Ahmed'in (1703-1730) saltanat yıllarında başlamıştır. "Lale Devri" olarak nitelendirilen bu dönemde Avrupa'yı incelemeleri adına Paris'e elçilik heyeti gönderilmiştir (Arslan, 1992, s. 16; Cezar, 2002, s. 215; Artun, 2007, s. 17). Heyetin en kıdemli ismi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Fransa'dan döndüğünde gördüklerini kapsamlı bir şekilde anlatmıştır. Paris'ten getirdiği Fontainebleau Sarayının resimleri model olarak kullanılmış, Sa'dabad Sarayı inşa edilmiş, Binanın çevresine heykeller, havuzlar, bahçeler ve çeşmeler yaptırılmıştır. Bu gezi batıya açılan ilk pencere olarak kabul görmüştür (Renda, 1977, s. 17; Arslan, 1992, s. 16; Mantran, 1992, s. 333; Germaner ve İnankur, 2002, s. 41; Shaw, 2017, s. 287-289). Bu dönemde "Boğaziçi Ressamları"¹ olarak anılan birçok Avrupalı ressam İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'u resimlerine yansıtmıştır (Boppe, 1998). Ek olarak diplomatik anlamda gözlerin Batı'ya doğrultulması ve Paris'e elçiler gönderilmesinin bir sonucu olarak Avrupa'da "Turqueire"² modası ortaya çıkmıştır (İnankur, 1992, s. 75-76). İlk Türk matbaasının da

¹ Boğaziçi Ressamlarının en ünlüleri Van Mour, Cassas, Favray, Liotard ve Melling'dir. Bu sanatçılar çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen ve elçiliklerde görev alan kişilerdir (Renda, 1977, s. 18-20; Germaner ve İnankur, 2002, s. 22).

² Osmanlı-Avrupa ilişkileri XVIII. yüzyılda farklı bir noktaya erişmiştir. Viyana bozgunu sonrası Avrupa'nın üstünlüğünü kabul eden Osmanlılar, Avrupa ülkelerine uzun süreli elçi heyetleri yollamış ve elçilerden bilim, kültür ve teknoloji alanında Avrupalılardan bilgiler edinmesini istemiştir. 1721'de Paris'e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Fransızların kültürel etkinliklerine katılmış ve bu durum Fransa'da büyük yankı uyandırmıştır. Fransızların Türkleri daha iyi tanınmasıyla birlikte müzik, edebiyat ve çeşitli sanat alanlarında "Türk" temaları yaygınlaşmıştır. Mimari bezemeye, mobilya ve porselen eşyaya kadar yayılım gösteren Türk

kurulduğu III.Ahmet'in saltanat süreci, yeniçerilerin yeniliklere gösterdiği tepkiler ve Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir (Cezar, 2002, s. 249).

I. Mahmud (1730-1754) döneminde Türkiye'de İslamiyet'i kabul ederek "Ahmet" adını alan "Cloud Alexandre Comte de Bonneval"den humbaracıları yetiştirme hususunda faydalanılmıştır. Bu anlamda Üsküdar'da "Hendesehane" adlı ilk askeri fen ve tatbikat okulu açılmıştır. Askeri okulların kuruluşu, teknik resim ve haritacılık gibi bilgiler resim alanındaki gelişmeler açısından büyük önem taşımaktadır (Renda, 1978, s. 12; Cezar, 1995, s. 32; Artun, 2007, s. 21; Lewis, 2011, s. 68; Shaw, 2017, s. 295; Berkes, 2020, s. 65; Hayta ve Ünal, 2020, s. 40-41). Bu dönemde İsviçreli ressam Liotard, bazı devlet adamlarının ve Humbaracı Ahmet Paşa'nın resimlerini yapmıştır (Renda, 1977, s. 19).

Batılılaşma hareketlerine karşı ilk olumsuz tepki III. Osman (1754–1757) döneminde görülmüştür. Ancak bu padişahın oldukça kısa süren saltanatı sonrası başa geçen III. Mustafa (1757–1774) döneminde, Batı ile ilişkiler tekrar rayına oturmuştur (Renda, 1977, s. 19). III. Mustafa döneminin en önemli girişimi ise ordunun topçu sınıfındaki düzenleme çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar için Macar asıllı bir Fransız olan Baron de Tott'tan yararlanılmıştır (Cezar, 1995, s. 33). Ayrıca bu dönemde subay ve teknik eleman açığını karşılamak adına "Mühendishane-i Bahri-i Hümayun" adında bir okul açılmıştır (Artun, 2007, s. 21; Shaw, 2020, s. 307; Hayta ve Ünal, 2020, s. 50). Ek olarak İstanbul'a gelen Malta Şövalyesi "Antoine de Favray", İstanbul manzaraları, elçilerin huzura kabulü, kentteki azınlıkların yaşantısı gibi konuları Doğulu kıyafetlerini ön plana çıkararak resmetmiştir (Germaner ve İnankur ,2002, s. 24).

I. Abdülhamid (1774-1789) döneminde Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un geliştirilmesi adına çalışmalar sürdürülmüştür. Ayrıca elçilik mahiyeti ile İstanbul'a gelen pek çok Avrupalı ressam başkente üretimlerini gerçekleştirmiştir. 1784 yılında Fransız elçisi "Comte de Choiseul Gouffier" ile İstanbul'a gelen sanatçılara "Antonie Laurent

modası başlangıcı Paris'te olmak üzere birçok merkeze yayılmıştır. Bu moda "Turqueire" olarak isimlendirilmiştir (Renda, 1989, s. 72).

Castellan”, “Tonioli”, “Louis François Cassas” ve “Jean Baptiste Hilair” örnek gösterilebilir (Renda, 1977, s. 20).

I. Abdülhamid’den hemen sonra padişah olan III. Selim (1789-1807) Osmanlı İmparatorluğu’nda bir dizi düzeltme hareketlerine girişmiş ve bu hareketlere “Nizam-ı Cedid” adı verilmiştir. İlk olarak orduya el atan Selim, askerlerin Avrupa biçiminde eğitileceği “Nizam-ı Cedid Ordusu”nu kurmuştur (Shaw, 2017, s. 319). Aynı dönem de bir diğer yenilik ise diploması de gerçekleşmiştir. Avrupa ülkelerine dair güvenilir bir bilgi akışı sağlanmasında kalıcı elçilikler büyük bir önem arz etmektedir. 1792 yılında ilki Londra’da olmak üzere daimî elçilikler kurulmuştur.³ III. Selim döneminde İstanbul’a gelen mimar, ressam “Antonie Ignace Melling”’in yapmış olduğu İstanbul haritaları ve kentin panoramik görüntülerinin gerçeğe yakın olmasıyla dönemin İstanbul’unu yansıtan görsel ve mimari belgeler olması açısından son derece önemlidir (Germaner ve İnankur, 2002, s. 32-33).

II. Mahmud (1808-1839) döneminin en önemli olayı Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıdır⁴. 1826 yılında yeniçerilerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte II.Mahmud geniş çehrede bir reform uygulama şansına sahip olmuştur. Bu dönemde ilköğretim mecburi olmuş, Avrupa tarzında öğretim gerçekleştirilen askeri eğitim yuvası Askerî Tıbbiye-yi Harbiye kurulmuştur. Avrupa’ya öğrenciler gönderilmesi, ilk Müzika-i Hümayun Okulu’nun kuruluşu, padişahın resminin devlet dairelerine asılması da dikkat çekici yenilikler arasındadır (Renda, 1977, s. 24-25; Germaner ve İnankur, 2002, s. 85, Renda, 1999, s. 420, Kuban, 2017, s. 205). II. Mahmud döneminde İstanbul’daki Fransız elçileriyle ilişkilerin iyi düzeyde olmasının bir sonucu olarak, Avrupalı ressamların elçileriyle birlikte ya da kendi arzularıyla İstanbul’a geldikleri bilinmektedir. Bu dönemde İstanbul’a gelerek tablolar üreten ressamlar ise Preault, William Barlett, Thomas Allom,

³ Daimî elçiliklerin kurulmasıyla birlikte Avrupa kültürünü ve kurumları tanıma çabası hız kazanmıştır. Bu dönemde özellikle ordu ve donanmada yoğun bir gelişim görülmüştür (Lewis, 2000, s. 58-62).

⁴ Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile yenileşmenin önündeki en büyük engel ortadan kalkarken bu olay Vak’a-i Hayriyye (Hayırlı Olay) olarak ifade edilmiştir. Ocağın kaldırılması üzerine II. Mahmud, Segban-ı Cedid ve Eşkinciyan Ocağı’nı kurduştur (Shaw ve Shaw, 2000, s. 48).

Henry Aston Barker, Franz Heigi gibi isimler olmuştur (Renda, 1977, s. 25; Cezar, 1995, s. 91-93). William Barlett ve Thomas Allom'un İstanbul gravürleri birçok ressam tarafından beğenilerek model alınmış, yağlıboya olarak yeniden üretilmiştir (Germaner ve İnankur, 2002, s. 35).

1839-1861 yılları Osmanlı Devleti'nin kültürel ve sanatsal ortamında büyük değişikliklere imza atılan, tezimizin konusu olan sanatçı Félix Ziem'in İstanbul'a geldiği Sultan Abdülmecid dönemini kapsamaktadır. Bu yıllar Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ile yenileşme hareketlerinin ciddi derece de hız kazandığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde basın, eğitim, ulaşım gibi alanlarda yapılan yenilikler, postanelerin kurulması, telgraf, kentleşme, nüfus sayımı, para birimlerinin kullanılması, tebaaya 'Mecidiye' denilen kimlik kâğıtları verilmesi, Haliç, Boğaziçi ve Marmara'da vapur işletmeciliğinin faaliyete geçmesi gibi yenilik çabaları büyük ölçüde Sultan Abdülmecid döneminde başlamıştır. Şirket-i Hayriyye vapur ağının kurulmasıyla birlikte dünya ile irtibat kurmak kolaylaşırken, Takvim-i Vekayi ile başlayan resmi yayıncılık uğraşısının Ceride-i Havadis ile yeni bir aşamaya geçmesi, herkesin kitap bastırabileceği Tabhane-i Amire'nin halka açılması gibi eylemler Abdülmecid döneminde topyekûn bir modernleşme çabasının olduğunu gösteren hamleler olmuştur (Sakaoğlu ve Akbayar, 2001, s. 40; Alkan, 2015, s. 118-120).

1839 yılı "Gülhane Hatt-ı Hümayunu"ndaki gayrimüslimlere tanınan hakları yeterli bulmayan Batılı devletlerce, Kırım savaşı sonrası gerçekleştirilen 1856 Paris Konferansı'ndan hemen önce birtakım isteklerde bulunulmuştur. Bu isteklerin içerisinde ana husus Hristiyan halklara verilen hakların genişletilmesi olmuştur. 18 Şubat 1856 yılındaki Hatt-ı Hümayun ile ana hedef eşitlik haklarını geliştirmek, Hristiyan ve Musevi tebaaya yeni hak ve imtiyazlar tanımaktır. (Sakaoğlu ve Akbayar, 2001, s. 252; Germaner ve İnankur, 2002, s. 43; Engelhardt, 2017, s. 137). 138). Böylelikle 1839 yılındaki fermanda belirtilen ve uygulamaya konulan ilkeler geliştirilerek yinelenmiştir. Avrupa'nın bilim, sanat ve mali kaynaklarından faydalanma arzusu fermanla birlikte doruğa ulaşmıştır (Finkel, 2007, s. 407).

Abdülmecid döneminde tıpkı III. Ahmet döneminde Vanmour, I. Mahmut döneminde Liotard, I. Abdülhamit döneminde Cassas, Tonioli ve Hilair, III. Selim döneminde Luigi Mayer, Castellan, II. Mahmud döneminde Preault, Barlett ve Allom gibi birçok Avrupalı ressam imparatorluğa gelmiş ve üretimlerini gerçekleştirmiştir. Bu dönemde bu sanatçıların sayısının artışında Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanı ile İmparatorlukta meydana gelen özgürlük ortamı ve giderek sayısı artan konaklama imknları, açılan konforlu oteller etkili olmuştur. Buharlı gemilerin kullanılmaya başlanması, Marsilya – İstanbul haftalık vapur seferleri, Avusturya, Lloyd şirketinin Trieste – İstanbul arasında düzenli seferler başlatması, Compagnie Egyptienne Khedivie’ye Mısır deniz yolu şirketinin İskenderiye – İstanbul hattında hizmet vermesi de ressamların geçmişe oranla daha rahat bir şekilde İstanbul’a ulaşmasını sağlaması açısından önemlidir.

Tezimizin araştırma konusu olan ressam Flix Ziem daha önce uluslararası nedenler ile birçok kez iptal olan ve uzun zamandır keşfetme arzusunda olduğu İstanbul’a Sultan Abdülmecid döneminde gelmiştir. Kentin Abdülmecid dönemiyle birlikte ressamların rahatlıkla ulaşabileceği bir yapıya bürünmesi ve oluşan Avrupalı atmosfer bu geziyi gerçekleştirmesinde onun adına büyük bir fırsat olmuştur.

3. BÖLÜM: AKDENİZ'İN IŞIĞINI İZLEYEN FÉLIX ZIEM'İN HAYATI VE SANATI

“Renk çizimi dışlar, şiir gerçeği öldürür, gerçekçilik sihri yok eder. Şimdi dürtülerimin tüm tazeliğini ilhamıma bırakmak için her türlü boyunduruğu sıyırmaya çalışıyorum. Çünkü sonuçta beni ilgilendiren tek ve yegâne şey resim sanatında nasıl bir ilerleme kaydedebileceğimdir. Bütün soru budur” (Ziem, 1994, s. 81).

Resim 1: Félix François Georges Philibert Ziem (1821-1911)

Félix François Georges Philibert Ziem 1821 yılının Şubat ayında Beaune’da dünyaya gelmiştir (Resim 1)⁵. Babası Polonya kökenli bir terzi Georges Barthelemy Ziem, annesi ise dokumacı bir aileden gelen Bourgogne’lu Anne Marie Goudot’tur. Sanatçının dedesi Erzurumlu Jean Ziem, Türk Süvari Birliği’nde, Rusya’nın hizmetinde “Bar Konfederasyonu” adı ile bilinen bir ayaklanmanın bastırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Çok net olmamakla birlikte dedesi Doğu Prusya sınırları içerisinde yer alan Gross-Falkenau’ya gönderilmiş ve hancılık görevini sürdürmüştür. Félix Ziem, altı yaşına

⁵<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/Felix-ziem-dans-son-jardin-rue-lepic#infos-principales> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi

kadar eğitiminden sorumlu olan Lebranc çifti tarafından Beaune'a birkaç kilometre mesafedeki Boulliland köyündeki bir dadıya verilmiştir. Sekiz yaşında Beuane'ye geri dönen Ziem kasabada yer alan bir koleje girmiş ve vasat sayılabilecek bir eğitim sürecinden geçmiştir. 1830'un temmuz ayında Beaune'u ve Fransa'yı kıskırtan devrimci olaylara katılan Ziem'in ailesi bu olay üzerine Dijon kentinde yaşamak adına Beuane'den ayrılmıştır (Fournier, 1897, s. 13; Miguel, 1978, s. 19; Thornton, 1983, s. 88; Fabre, 1994, s. 19-20; Fabre, 2004, s. 24; Makzume, 2004, s. 58; Anonim, 2010, s. 126; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 13; Hitzel, 2016, s. 31; Gürçağlar, 2018, s. 207). Ziem daha sonra doğduğu kente gelerek birçok resim yapmıştır (Resim 2).⁶

Resim 2: Félix Ziem, Beaune Ovası

Ziem, Güney'de çalışmaya giden ve Akdeniz'in manzaralarını temsil eden ilk ressamlardan biridir. Ancak Güney'e ilk gelişi yeni bir motif ya da yeni bir ilham aramak

⁶https://www.auction.fr/_fr/lot/Félix-ziem-1821-1911-la-plaine-de-beaune-signé-ziem-en-bas-a-droite-huile-11070399 adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

amacıyla değil, mimarlık içindir. Genç Félix Ziem'in çalışmaya karşı gösterdiği direncin karşısında üzülen ve kendisi için endişe duyan babası, onu bir meslek kazanması adına mimar arkadaşlarından Lemaire Charlut ile tanıştırtarak birlikte çalışmalarını sağlamıştır. Ziem, Charlut aracılığıyla Dijonlu önemli şahsiyetler ile tanışma fırsatına sahip olmuş ve onlara ilk desenlerini, suluboyalarını satmaya başlamıştır (Fabre, 1994, s.20; Fabre, 2004, s.24; Furia, 2014, s. 5-8; Furia, 2016, s.14). Ziem'in babası sayesinde tanıştığı Mimar Charlut ile geliştirdiği iş arkadaşlığının, meslek olarak sanatçılığı seçmesinde çok önemli olduğunu anlatan şu sözleri dikkat çeker:

“...Paris'te bir süre okumuş Bay Lemaire kesinlikle zeki, çok konuşkan, müziği ve edebiyatı seven şarap içen bir adamdı. Atölyesinde çırak olarak çalışmaya başladığım zamanlarda akşamları eğitim almaya resim okuluna, gündüzleri ise mimarlık okuluna gittim. Bir yıl içinde başarılı bir öğrenci oldum ve eğitimim ile ilgili yarışmalara hazır hale geldim” (Ziem, 1994, s. 143).

Bay Lemaire'nin çıraklığı görevine birkaç ay daha devam eden Ziem, Ressam Anatole Devosge başkanlığında faaliyet gösteren Dijon Güzel Sanatlar Okulu'na girmeyi başarmış, M.Saint Pere'nin çizim, M.Lefevre Charlut'un mimarlık kurslarına katılmış, para kazanmak adına çizimlerini ve suluboyalarını, aralarında mahkeme danışmanı M. Dechaux ve müze müdürü M. De Saint Mesnin'in de bulunduğu şehrin ileri gelenlerine ve antikacılarına satmıştır. Bu sıralarda annesinin ölümünün acısı ile karşı karşıya kalan Ziem bu durumdan son derece etkilenmiştir (Fabre, 1994, s. 20; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 14). Günlüğünde annesi ile olan ilişkisini şu şekilde anlatmıştır:

“...Annemi yiyip bitiren hastalıktan söz etmek istiyorum...Geceleri onun ihtiyaçlarını karşılar bir yandan da resim çizer, yarışmalara hazırlanırdım. O kendisini iyi hissettiği anlarda çizimlerimi görmek için yanıma gelirdi. İki yıl Mimari Kompozisyon Yarışması için durmadan çalıştım. Bu zamanlarda annem gözlerimi nasıl bozmadığımı anlamadı. Ancak ben sevgi ve cesaretimle çalıştım. Üniversite eğitimimde anneme başarı hikayeleriyle gidememiştim. Bu nedenle bu yarışmayı kazanarak anneme gücümü göstermek istedim...Yarışmanın sonucunda manzara çizimi madalyası aldım. Yüzümde neşe yükseliyordu... Annem bu başarıyı göremedi. Zavallı annem! Anneme olan sevgim o denli büyüktü ki onun ölümü beni çok etkiledi. Dünyadaki hiçbir şey annemin yokluğunun verdiği boşluğu dolduramazdı. Küçük bir çocuğun sevgisini sonsuza dek yutan bir tabutu takip etmesi ne kadar da üzücü! (Ziem, 1994, s. 143).

1839 yılında gerçekleştirilen yarışmanın sonucunda, bir tıp fakültesi projesi için mimarlık ve kompozisyon kategorisinde birincilik ödülü ve mansiyon alan Ziem ayrıca iki ödül daha kazanmıştır. Bu ödüllerden biri mimarlık, bir diğeri ise manzara çizimleri içindir. Ziem, Paris'te eğitimlerini tamamlamasını sağlayacak üç yıllık emekli maaşına karşılık gelen ücret hakkına mimarlık ödülü ile sahip olmuştur ancak bu ödül Ziem'e atfedilecekken, yetkili hocanın çırağına verilmiştir. Ziem, Ağustos Ayı'nda, kaymakamın huzurundaki ödül töreninde arkadaşlarının da desteği ile bu anlaşılmaz tercihi yüksek sesle dile getirmiş ve bu disiplinsizliği sonucu okuldan atılmıştır. Tüm çabalarına rağmen okula geri dönememiştir (Fabre, 1994, s. 21; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 14). Bu duruma kısaca günlüğünde şu sözlerle değinmiştir:

“...İlk mimarlık ödülü bana üç yıl boyunca Paris'te okuyabilmem için emeklilik maaşı hakkı verdi. Mimarlık profesörünün bir çırağı olduğu için bu ödüle sahip olamadım” (Ziem, 1994, s. 144-145).

Ressam olma hayaline yönelik adımlar atan Ziem'in babası geleceği parlak bir mesleği tercih etmesi taraftarıdır. Babası ile arasında çıkan düşünce farklılığı onun baba evinden ayrılmasına neden olmuştur (Fabre, 1994, s. 21; Furia, 2016, s. 14). Ziem inatçı bir karaktere sahiptir. Ona göre insan arzuları için mücadele etmeli, istemediği hiçbir şeyi yapmamalıdır. Günlüğüne yazdığı bu satırlar hem karakteri hem de sanata olan bağlılığı konusunda daha açıklayıcı olacaktır:

“Mücadele ruhu gerekli. Amacınıza hizmet etmeyen düşüncelerden ve yüklerden kurtulmayı deneyin. Sanat aşkı sizi durmaksızın ileri ve yukarı taşıyacaktır. O sayede artık yorgunluğunuzu mücadelelerinizi asla hissetmezsiniz” (Ziem, 1994, s.203).

Ziem yaptığı yolculukların bedelini ödemek için çizimler yapmış, portreler satmış ve keman çalmıştır. Chalon-sur-Saone'a, Lyon'a, Avignon'a, Arles'a, Martigues'e ve Marsilya'ya gitmiş, özellikle Marsilya'yı gördüğünde adeta büyülenmiştir. Anıtlar, insanlar, ışık ve her şeyden önce ise deniz (Fabre, 1994, s. 21-22; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 14). Marsilya'yı görmesi üzerine yaşadığı duyguları heyecanlı bir şekilde günlüğüne kaydetmiştir:

“Bu nasıl bir ışıktır böyle! İnsan burada Doğu’nun gizemli kokularıyla başını döndüren yakıcı havayı solumaya başlıyor. Güneşin titrek ışınları altında, kıpır kıpır harekete geçen denizi bende büyümlü bir izlenim bıraktı. O gün meslek yaşamımı belirleyen gün olmalıydı. Öyle etkilenmişim ki, yüreğim adeta coşmuştu” (Ziem, 1839, s. 149-150).

Bir tavsiye mektubu ile mühendis Bay Toup için çalışmak üzere Marsilya’ya gelen Ziem bir köprü yapımında çalışacaktır. Marsilya’ya geldiğinde burada ayrıca son zamanlarını ticaret komisyoncusu görevini sürdürerek geçiren üvey kardeşi François’yı bulmuştur. (Fabre, 1994, s. 21, Makzume, 2004, s. 58). Bay Toup ile tanışmasına dair günlüğünde sözleri ise şunlardır:

“...M. Toup’un yanına gittim. Ona çizimlerimden birkaç örnek verdim ve oda beni ofisine götürdü. Küstah bir şefin yanında on beş gün çalıştım” (Ziem, 1994, s. 144-145).

Mühendis Toup ile kısa bir süre daha çalışan Ziem, daha sonra Marsilya kanalının inşasından sorumlu M. De Montricher’in yanında şantiye şefi olarak göreve başlamıştır (Fabre, 1994, s. 21). Rutin haline gelen çalışma saatlerinden yakınan Ziem, hayalindeki hayatın uzağında bir yaşam sürüyor oluşunu yansıtan şu sözleri dikkat çekicidir:

“M.Montricher ile tanıştım ve beni tüm yıl boyunca evine kabul etti. O zaman Marsilya kanalı inşa ediliyordu. Bir ofiste 40 kişiydik. Sabah 6’da çalışma başlıyor akşam 6 da sona eriyordu. Ateşli bir hayal gücü için renksiz bir hayat olduğunu söylemem gerekir. Montricher kısa boylu ve sarı saçlı bir adamdı” (Ziem, 1994, s.151).

Kasım 1839’da Marsilya, Kral Louis- Philippe’in büyük oğlu Orleans Dükü Ferdinand-Philippe’in gelmesini beklemektedir. Bu vesileyle, Durance Irmağı’nın suyunun varış noktası olan, sonradan Güzel Sanatlar Müzesi’nin ve Doğa Tarihi Müzesi’nin yerleşeceği Longchamp Sarayı’nın temeli atılmıştır. Ziem, Montricher’in arzusu üzerine, Orleans

Dükü Ferdinand'a sunmak için su kemerinin iki görünümünü çizmiştir (Resim 3).⁷ Dük suluboyaları çok beğenmiş ve bunlardan bir dizi sipariş etmiştir. Çizimlerinin beğenilmesi sonucu Ziem, iyi bir desenci olarak ün kazanmaya başlamıştır (Fabre; 1994, s. 22; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 14).

Resim 3: Félix Ziem, Durance Irmağı Su Kemerini

Orleans Dükü'nün beğenisi karşısında son derece memnun olan Ziem şöyle yazar:

“Oldukça iyi olan birkaç sulu boya yaptım. İçimdeki doğa sevgisi günden güne büyüyordu. Çizimlerimi tüccarlara ve Orleans düküne gösterdim ve çok beğendiler. Benden hatta ders vermem bile istendi. Sabahları erkenden kalkar gün doğumunu izlemek için deniz kenarına giderdim. Deniz büyük dalgalar altında rüzgârda sörf ederken renkten renge girer kan kırmızısı görünürdü.” (Ziem, 1994, s.152).

Ziem mesleki kariyerine bir mimar olarak devam etmek istememektedir. Yaptığı suluboyalar, çizdiği desenler birçok insanın beğenisini kazanmıştır. Kendisini ispat etmenin vermiş olduğu gururla cesaretlenen Ziem, geçimini sanat ile sağlamaya karar

⁷ <https://www.gros-delettrez.com/en/lot/100244/11334249?offset=50&> adresinden 7 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

verir. Bundan sonra kendisini tam anlamıyla resme adayacaktır (Furia, 2014, s. 5). Resme karşı geliştirdiği arzu günlüğüne yazdığı şu satırlarda görülmektedir:

‘‘Hâlâ resim yapmak istiyorum, hâlâ resim yapıyorum, araştırmaya devam ediyorum ve aramayı istiyorum.’’ (Ziem, 1994, s. 105).

Ziem, sanat çevrelerini fırsat buldukça ziyaret ederek, bu süreçte daha sonra etkileneceği ressamlar Prosper Gresy⁸ ve Gustave Richard ile tanışmış, onlarla arkadaşlıklar geliştirmiştir. Çalışmalarında yakaladığı başarı onu ‘‘Quai Du Canal’’da kendi çizim stüdyosunu açmaya teşvik eder. Verdiği derslerin düşük maliyeti sebebiyle birçok genç sanatçı adayı ondan eğitim almak için stüdyoya akın etmiştir. Öğrencilerin içinde en yetenekli olanı Auguste Alguier Ziem ile hızlı bir şekilde arkadaşlık geliştirmiş, aynı zamanda Ziem’in renk tutkusundan son derece etkilenmiştir. İşte bu dönem içerisinde Ziem, kendisini tüm meslek hayatı süresince izlemeyi sürdürecektir sanata meraklı olan bir müşteri kitlesi edinmeye başlamıştır (Fabre, 1994, s. 22; Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 14-15).

Sanatçı 1841 yılı itibariyle zamanının çoğunu stüdyosunda, Martigues’e yaptığı gezilerde ve Marsilyalı önemli bir sabuncu ve sanat tutkunu olan M. Charlex Roux’un kır evinde kalarak geçirmiştir. Roux, Ziem’i kır evinde ağırlamış ve şehrin ileri gelenleriyle birlikte, bölgede belli bir seviye de üne kavuşmuş sanatçılar ile tanıştırmıştır. Bu sayede Ziem, farklı sanatçıları tanıma şansı yakalamış ve onlarla ahbablık ederek, sanat anlayışlarından faydalanmıştır. Canla başla yağlıboya çalışan sanatçı, bu ressamların öğütlerini izlemiştir. Dijon’daki ilk çalışmalarından beri, fırça vuruşları oldukça ilerleyen ve çizgileri esnekleşen sanatçının özellikle doğayı betimleme yeteneği fazlasıyla gelişmiş ve hızla evrilmiştir (Furia, 2014, s. 5; Furia, 2016, s. 15).

⁸ Kendi kendini yetiştiren bu ressamda tıpkı Ziem gibi resim esinini Provence’tan almıştır. 1837-1867 yılları arasında Paris Salonu’nda boy göstermiş, Marsilya Okulu’nda yetişmiş ve aynı zamanda Barbizon Okulu ressamları Alexandre Decamps ve Jules Dupre’dan etkilenmiştir (Furia, 2016, s.15).

1841 yılında Ziem'in stüdyosunda Rus Konsolosu da dâhil olmak üzere yirmiden fazla öğrenci bulunmaktaydı. Arkadaşları ve öğrencileriyle birlikte yeni arayışlar içinde bulunduğu bölgeyi gezen Ziem, Marsilya'dan sık sık doğasına hayran olduğu, suyunun parlaklığını ilham verici bulduğu Martigues'e gelmiştir. Burada en çok denediği kompozisyonlar Berre Gölü ve Caronte Kanalı üzerinde yer alan Tartanlar olmuştur (Resim 4). (Fabre, 1994, s. 23; Furia, 2014, s. 6). 11 Nisan tarihinde öğrencileri ile çıktığı Martigues yolculuğu ile ilgili şu sözleri günlüğüne yazmıştır:

“Yol uzundu. Kıyı boyunca sıralanan ev yığınlarını beyazlatan Ay ışığı göle kırılarak denize düşüyordu. Denizin kokusuna karışan çamların kokusu, gecenin serinliği harika bir lezzetti(!) ama açtık. Hancı M. Santon'a gittik. Ve bir gece dinlendikten sonra sabah saat dörtte pencereyi açtım. Denizi ve balıkçı evlerinin alacakaranlık bir parlaklıkla aydınlandığını gördüm. Çekici bir manzaraydı, kuşlar cıvıldıyordu. Sabahları doğada her şey o kadar sakindi ki insan seslere uyanmıyordu bile. Martigues'in kanallarının birçok çizimini, eskizlerini kahkahâlâr içinde gençlerle birlikte yaptık” (Ziem, 1994, s.156).

Resim 4: Félix Ziem, Martigues, Akdeniz Gemileri Tartanlar, 1865,1870, (Furia, 2014, s. 34).

18 Aralık 1841 tarihinde Nice gitmek üzere Marsilya'dan ayrılmış ve gittiği yerde Hotel de Pancre d'Esperance de kalmıştır. Tam bir yazlık bölgesi olan Nice'e o vakit Avrupa

aristokrasinin büyük bir bölümünü ve ‘‘Büyük Tur’’a⁹ çıkan sanatçıları ağırlamaktadır. Hatta öyle ki William Turner¹⁰, Jean Baptiste Corot¹¹, gibi sanatçılar 1834 yılında orada kalmıştır. Giderek ünü büyüyen, şehrin yüksek sosyetesine kabul edilen ve Prenses Marie’ye sulu boya dersleri veren Ziem’in etrafındaki topluluk, başta İngiliz soyluları olmak üzere Rus prensleri ve Fransız aristokratlarından oluşmaktadır. Marsilya’da olduğu gibi bu zengin müşterilerine suluboya ve çizim dersleri vermiştir (Fabre, 1994, s.22-23; Furia, 2014, s. 6; Furia, 2016, s.15). Bu başarısı onu şaşırtmış ve günlüğüne şu sözleri aktarmıştır:

‘‘Sanat yaşamımda önemli bir etkisi olan Büyük Düşüş Stephanie beni çok güzel karşıladı. Doğayı seyrederek resim yapmak için benden çeşitli tavsiyeler dinledi. O ve kızı Marie doğayı çok seviyordu. Yaptığım çalışmalardan memnun kalan Altes beni birçok tanıdığına duyurdu. Çok geçmeden sosyetenin neredeyse hepsiyle tanıştım. Benden artık ders bile istiyorlardı. Balolar, yemekler ve dahası. Böyle bir başarıyı hayal edemezdim’’ (Ziem, 1994, s. 161-162).

Kaderi onu bir önsezi, başarılması gereken nihai bir hedef, gerçekleştirilecek kutsal bir ayin gibi, Venedik’e götürmüştür. Bir ressam olarak yetmiş yılı aşkın yoğun kariyeri boyunca ona ilham kaynağı olacak yeri, kelimenin tam anlamıyla sadık ilham perisini deniz kıyısında bulmuştur. Ziem’in ana ilham kaynağı olan bu şehirle ilk buluşması ise kısa sürmüştür (Fabre, 2004, s.26). İtalya’yı ve özellikle Venedik’i tanımaya başladığında sadece yirmi bir yaşındadır. Venedik’e ilk gördüğü anda vurulmuştur. Bu tutku yaşamı boyunca sona ermeyecek ve ‘‘Venedik Ressamı’’ olarak anılacaktır (Furia, 2016, s. 22). Büyük Kanal’dan son derece etkilenen ve Kanal’ın birçok resmini farklı noktalardan çizen Ziem, Venedik’e yapmış olduğu ilk yolculuğunu anlatırken adeta bir çocuk gibi heyecanlanır:

⁹ Büyük tur başta İngilizler ve Almanlar olmak üzere, Avrupa toplumunun üst sınıflarından gençlerin gerçekleştirdiği bir yolculuktur. Gidilen başlıca yerlerden biri İtalya’dır. On dokuzuncu yüzyılda, sanat meraklıları, koleksiyoncular, yazarlar ve sanatçılar ‘‘Büyük Tur’’a çıkarlar (Furia, 2016, s. 15).

¹⁰ Joseph Mallord William Turner (1775- 1874). Tarihsel resim, manzara, deniz manzarası ressamıdır. Suluboya, desen ve gravür çalışır. Romantik sanatçılar arasında sınıflandırılmaktadır (Furia, 2016, s. 15).

¹¹ Jean Baptiste Camille Corot (1796- 1875). Kimileri tarafından neoklasik kimilerince ön-izlenimci bir ressam olarak değerlendirilmiştir. Manzara resmine karşı büyük ilgi duyar (Furia, 2016, s. 15).

‘‘Venedik’e yolculuk ettik. Venedik lehçesi beni misafirperver bir şekilde karşıladı. Venedik benim için en büyük endişelerimden biriydi fakat aynı zamanda bir ressam olarak adımın anılmasında da büyük bir öneme sahipti. Ah Venedik! Issız sular altında bir cadde olan Büyük Kanal; Güneş yükselir ve çan kulelerinin tepesini parlatır... San Marco Meydanına gittim ve ilk izlenimim harikaydı, keyif alıyordum. Venedik, masmavi ışığın mercanlarıyla yeniden doğuyor... Mavi gözlerimde berrak ve ışıldayan hatıralar, varlığımın son nefesine kadar benimle kalacaklar... Her şeyi denedim. Kar ve volkanlar, Avrupa ve Asya, Suriye figürleri, Paris modeli, kuşlar, çiçekler, meyveler, atlar ve anıtlar. Karavanlar ve mehtaplar, Hollanda çayırları ve İskoçya’nın zirveleri... Her yeri gördüm ve benim olanın Venedik olduğuna kanaat getirdim’’ (Ziem, 1994, s. 172-205).

Sanat hayatı boyunca büyük yakınlık kurduğu ve onu, çalışmalarını her zaman destekleyen eleştirmen Theophile Gautier (Resim 5)¹² ise Ziem’in Venedik ile olan ilişkisini şu sözler ile anlatmıştır:

‘‘Her sanatçının çoğunlukla gerçek ülkesinden uzakta bir yurdu vardır. Yeteneği, elverişli bir ortam gibi orayı sever, uçarcasına oraya döner. Orada serpilir ve en güzel çiçeklerini verir. Ziem’in yurdu da Venedik’tir. Oradan ayrılabilir, yolculuklar yapabilir, bir mevsim İstanbul’da ya da başka bir yerde kalabilir ama resminin asıl evi orasıdır’’ (Furia, 2014, s. 6; Furia, 2016, s. 22).

¹² <https://www.nkfu.com/theophile-gautier-hayati-kisaca/> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Resim 5: Eleştirmen Theophile Gautier (1811-1872)

Gittiği yerlerde aristokratlar ve sosyeteler ile ciddi ilişkiler kurmaya devam etmiştir. Kendisi adına verilen tavsiye mektupları onun dönemin önemli ressamı ile tanışmasına olanak tanımıştır (Fabre, 2004, s. 24). Nice’te sekiz aydan fazla bir süre boyunca bir oda kirilayarak yaşayan Ziem, başta Vali Joseph De Maistre olmak üzere birçok önemli kişiyle tanışma şansına sahip olmuştur. Şehrin fuar ve sanat mekânlarını sık sık ziyaret ederek birçok ressam ve yazar ile tanışmıştır. Hoş ve tatlı biri olması dolayısıyla paylaşılabilen Ziem, evde ders verirken, yapıtlarının satışı da bu süreçte ona ek gelir sağlamıştır (Lesage, 1986, s.171; Fabre, 1994, s.25; Furia, 2016, s.17).

İtalya Yarımadası’na yirmi dört ay sürecek bir yolculuğa çıkmış ve dönüşte beraberinde birçok desenle gelmiştir (Resim 6). Desen konusunda son derece ustalaşmış olan Ziem, kendisini yağlı boya alanında da geliştirmiştir. İtalya gezisi, Palazzo Rosso’daki Van Dyck’lara hayran olduğu Cenova’dan başlamıştır. Sonra ise Floransa, Roma, Bolonya ve Venedik’e gitmiştir. İtalya’dan ayrıldıktan hemen sonra Rusya’ya gitse de, iklimden ve sanat yaşamında en önemli etken olan doğadan hoşnut olmamıştır. Geri dönmek için planlar yapmış ve bu plan üzerine Kopenhag, Le Havre, Dijon ve Paris yolculuklarına çıkan Ziem, nihayetinde 1844 yılının Kasım ayında tekrar Marsilya’ya varmıştır.

Fransa'nın ışığında içindeki arayışı burada bulabileceği kanaatine varan sanatçı sıkı çalışma temposundan, gelip geçici ilişkilerden ve oldukça yoğun sayılabilecek sosyete toplantılarından sıkılmıştır (Furia, 2016, s.18-19).

Resim 6: Félix Ziem, İtalya, Roma'da Aslanlı Çeşme, (Furia, 2014, s. 56).

İtalya'da zamanını San Remo, Savona ve Cenova'da geçirmiştir. Milano'da bulunduğu süre zarfında şehrin anıtlarını yoğun bir şekilde çizen ve Floransa'ya giden Ziem'in burada çok sayıda bağlantısı oluşmuştur. Şehrin ileri gelenleri ile ciddi arkadaşlıklar kuran Ziem'den bu önemli kişiler bir dizi resim siparişlerinde bulunmuş ve bu sayede yeteneklerini sergileyen Ziem, çizim ve suluboya üretiminin büyük bir bölümünü satma şansı yakalamıştır. Adeta yorulmak bilmeyen bir işçi gibi üretimine devam eden sanatçı, stüdyosunda bulamadığı yeni kompozisyon arayışları için şehrin bahçelerinde dolaşarak ilham almaya çalışarak, yeni çalışmalar yapmayı denememiş, bu çalışmalar için çevredeki kırsalı yoğun bir şekilde incelemiştir (Fabre, 1994, s.26).

Ziem, 1848 yılının Ekim ayında sanat dünyasında kendisine bir yer açmak amacıyla Paris'e gelmiştir. Tanışmış olduğu aristokratlar, burjuvalar ve yoğun sosyete çevresi

sayesinde yapıtlarını satma konusunda birçok koleksiyoncu ile tanışma fırsatına sahip olmuştur. Paris'te Louvre'da hayranı olduğu Rembrandt¹³ ve Le Lorrain¹⁴ başta olmak üzere eski ustaları inceleme şansı yakalayan Ziem, Barbizon'a yerleşmiş olan genç sanatçılar ile ilişki kurmaktan ve birlikte olmaktan büyük mutluluk duyar. Paris'te müşterilerini çoğaltmayı amaçlayan Ziem için Salon'a katılmak kariyerinde çok önemli bir yer tutacaktır ve bunun farkındadır. Salon'a yapmış olduğu birtakım resimler ile katılma şansı yakalamıştır. Yarışmaya katıldığı eserler ciddi derecede halkın beğenisi ile karşılaşırken, eleştirilenler tarafından geçer not almamıştır. Öyle ki, gazetelerde bu eserler adına sadece Theophile Gautier'in makalesi ve incelemesi yayınlanmıştır. Kendisinin yapmış olduğu resimler ciddi bir şekilde bayağılık ile yargılanırken, tekrara düştüğü savunulmuştur. Ticari beklentileri olmadan yarattığı kompozisyonlara daha çok saygı duyulmuştur (Thornton, 1983, s. 88; Fabre, 1994, s. 29; Furia, 2016, s. 20). Ziem bütün bu eleştirilere saygı duymuş ve mesleki anlamda faydalanmaya çalışmıştır:

“İnsan eleştiri ile yüzleşmelidir. Kendimi tanıtmak için hayatımı yazacağım. Deneyim, eleştiri ve çalışmanın bana vermiş olduğu derslerden yararlanmaya çalışacağım” (Ziem, 1994, s.131).

Olumsuz eleştirilerin yanında, kendisi adına olumlu olarak nitelendirilebilecek eleştiriler sunan yazarlarda bulunmaktadır. Alphonse de Calonne bu yazarlardan biridir. Ziem hakkında sarf etmiş olduğu şu sözler oldukça önemlidir:

“Çalışmaları dikkat çekici. Yeni bir ressam olarak bizlere ifşa edilen Ziem, dalgaların parlaklığını çok iyi bir biçimde yansıtabiliyor. Ateşli ve altın sayılabilecek bir renkçi. Yelkenleri bir hayli güzel. Saf dalgaları mükemmel bir şekilde çiziyor. İstanbul Boğazı'nın ve Venedik'in manzaralarını icra eden bu sanatçımız, büyüleyici işler yapıyor. Suluboyaları tertemiz bir görünüme sahip. Eserlerini ruh ve şiir dolu parçalar olarak değerlendiriyorum” (Fabiani, 1994, s. 38).

¹³ Rembrandt Harmensz Van Rijn (1606 – 1669). On yedinci yüzyılın en büyük ressam ve gravürçülerinden biridir (Furia, 2016, s. 20).

¹⁴ Claude Gelee, Le Lorrain adı ile anılmaktadır. (1600 – 1682). Fransız klasikçiliğinin büyük temsilcilerinden olan sanatçı, On yedinci yüzyılın en önemli ve en özgün ressamlarından biri olmuştur (Furia, 2016, s. 20).

Marsilya'ya geri dönen sanatçı burada Courdouan, Eugene Delacroix ve Hoguet ile bir arada bulunduğu bir sergide yer almıştır. Aynı sanat tüccarlarının iki sanatçıyı takip etmesinin bir sonucu olarak Ziem ve Eugene Delacroix iyi bir arkadaşlık geliştirmiştir. Bunun bir sonucu olarak İki ressam da birbirlerini günlüklerine kaydetmiştir. Delacroix günlüğünde Ziem'in eserlerinin atmosferlerinden söz etmiş, Venedik resimlerinin Salon tarafından ödüle layık görülmemesine karşı serzenişte bulunmuştur:

“Akşam nehre inin ve su boyunca yürüyün, köprüye doğru ilerleyin. Bu suyun heybeti ve huzur veren yanı beni çok mutlu etti. Hiç bu kadar pitoresk bir görüntüye denk gelmemiştim. Batan güneşe gelince, Ziem'in renklerini oldukça andırıyordu! Onun sanatı değişmedi. Daha önce Salona katılıp aldığı ödüller ile son yaptığı çalışmalar arasında hiçbir fark yok fakat jüri memnuniyetsiz!” (Delacroix, 1981, s. 344).

Daha sonra Ziem, yıkıntılara hayran olduğu Pompei ve Herculaneum'a birkaç kez ziyarette bulunmuştur. Özellikle Roma'da kaldığı süre zarfında Vatikan'ı ziyaret eden sanatçı Mart ayında Ressam Archille ve Roman ile tanışır. Paris'e dönen sanatçı burada bir çizim atölyesi açmış ve bunun üzerine Parisli tüccarlar kendisine siparişler vermiştir. 3 Haziran 1849 tarihinde babası Dijon kentinde hayata gözlerini yummuş ancak Ziem cenazeye katılmamıştır (Fabre, 1994, s.28-29).

Mayıs ve Haziran aylarında Bas Meudon ve Barbizon'da Jean François Millet, Rousseau ile resimler yapan Ziem, Temmuz ayında ise, Alexandre Decamps'ın tavsiyesi üzerine Flanders ve Hollanda'ya geziler gerçekleştirmiştir (Resim 7). 18 Eylül civarında Venedik'i ziyaret ettikten sonra 28 Ekim'de Paris'e döner. Burada daha sonra atölyesini açacağı Rue du Nord'a taşınmıştır. (Fabre, 1994, s.29-31; Furia, 2016, s.20).

Resim 7: Félix Ziem, Hollanda, Nehir Kenarındaki Ağaçlar, 1850, (Furia, 2014, s. 87)

Ziem'in eserleri giderek halkın ve özellikle de kendisine birkaç övgü dolu makale ayıran eleştirmenlerinde merakını uyandırmaya başlamış, eserleri başta Le Havre ve Köln olmak üzere çeşitli illerde ve yurt dışında sergilerde yer almıştır. Ağustos Ayı itibariyle çalışmaları için ilham kaynağı olan British Museum'a giden Ziem burada Lord Cavendish ve ana İngiliz müşterisi sayılabilecek Hamilton Dükü ile tanışır. Temmuz ayında evini ve atölyesini inşa etmek için 6000 Frank karşılığında Montmartre'de geniş bir arazi satın almıştır. (Fabre, 1994, s. 31-32).

Montmartre'de satın aldığı arazi, onun yalnız ruhuna ve bohem karakterine uygundur. Salonlar, sergiler ve sanat galerileri yeni rezidansının sadece bir otobüs uzağındadır. Bu bölgeyi tercih etmesindeki en önemli etken ise üretmeye elverişli olacağı düşüncesiyle birlikte, meditasyon için de uygun olacağı inancıdır. Zengin ve ünlü olan sanatçı, geniş bir atölyenin lüksünü karşılayabilir, üretimini ve seyahat anılarını rahatlıkla muhafaza edebilirdi ancak o sakin bir atölye ortamını tercih etmiştir. Atölyesi kırmızı tuğlalı bina iki katlıdır. Cepheleri panjurlarla kapatılan pencerelere sahiptir (Resim 8). Kuzeyde, ikinci katta, Geniş bir bahçeye açılan büyük cam çatılı bir bina yükselir. Stüdyosunda yaptığı işler çok çeşitlidir. Bu mekân kendisinin son derece önemli gördüğü ışığın yönelimi konusunda yapılacak olan araştırmalara ve çalışmalara elverişli olması ile onu son derece tatmin etmiştir. Ek olarak atölyeye renk üretimi için bir araştırma laboratuvarı

da kurmuştur. Tüccarları çok geçmeden bu alanda toplamayı başaran Ziem, resimlerini mükemmel bir şekilde düzenlemiştir. Çerçevelemiş resimler sahiplerine gitmeye hazırdır. Atölyenin sahip olduğu özellikler ona seyahat etmek zorunda olmadan Doğu ve Venedik konularını temsil eden tuvaler yapmasını sağlamıştır. Bu atölye, her şeyden önce, Ziem'in yaratım sürecindeki işlerine konsantre olmasını sağlayan niteliklere sahipti. Onun için bu atölye diğer sanatçıların atölyelerinin koşuşturmalarından, gelgitlerinden uzak, kutsal bir alan olmuştur. Burada hiçbir model olmadan tek başına çalışmalarını gerçekleştiren Ziem, rahatça eserlerini üretmiştir (Biass Fabiani, 1982, s. 70-72). Tablolarını stüdyosunda olgunlaştırmaktadır. Onun için atölye süreci, bir eserin olgunlaşmasında kaçınılmaz bir olgudur (Resim 8-9). Buna dair günlüğüne yazdığı şu cümleler açıklayıcı olacaktır:

“Doğrudan manzara karşısında yağlıboya yapmak istemiyorum, isteğim önce desen yapıp ondan hareketle atölyede yağlıboya yapmak. Bir eserin damganızı taşıması için atölyede olgunlaştırılması gerekir” (Ziem, 1994, s. 11).

Resim 8: Félix Ziem, San Marco Meydanı, Eskiz, (Fabiani, 1944, s. 141). Atölye Dokunuşu Sonrası (kat.46)

Resim 9: Montmartre'de Ziem Atölyesi, (Fabiani, 1994, s. 72)

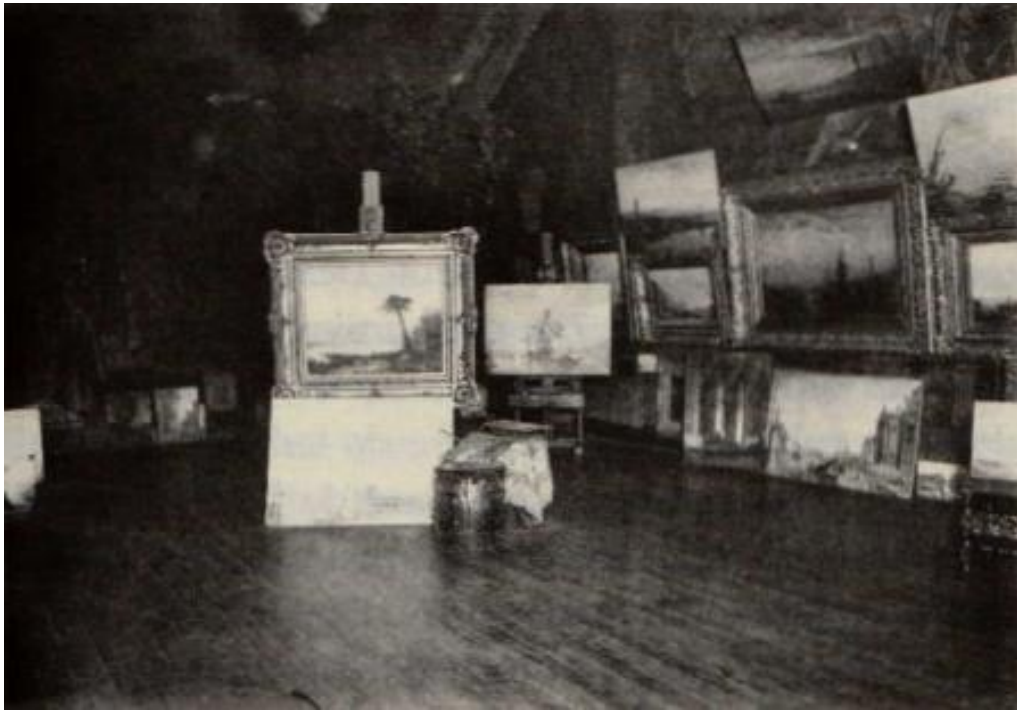
Atölyesini ziyaret eden isimler, gördükleri karşısında şaşkınlıklarını gizleyememektedir. Stüdyosuna yerleştirdiği, sanat hayatında kendisiyle birlikte anılan Venedik'e özgü gondol demirleri, işini ne kadar titizlikle yaptığını göstermektedir. Atölyesi adeta Doğu ile, düşler ile doludur. Bu büyüdü ortama hayran olmamak elde değildir (Biass Fabiani, 1892, s. 72) (Resim 10).

Resim 10: Montmartre'de Ziem'in Atölyesi İç Mekân (Biass Fabiani, 1994, s. 73.)

1905 yılında atölyeyi ziyaret eden gazeteci Joseph Galtier bu ortamdan çok etkilenmiş ve şu sözleri sarf etmiştir:

“Birinci katta Ziem’in ofisine giriyorsunuz. Bu ofis duvarları ustanın çalışmaları, eskizleri ve resimleri ile dolu olan geniş bir oda. Olağanüstü tonların ışıltısı ve sıcaklığı, renkli bir galeri oluşturuyor. Karanlık olan odayı aydınlatıyorlar (Resim 12). Açık maviye boyanmış tavan, yıldızlarla dolu, tam anlamıyla bir gökyüzü temsili... Dar bir merdiven ile ikinci kata çıkılıyor. Burada ışık, büyük bir pencereden içeriye doğru süzülüyor. Hepsinden öte, duvarlar göz alıcı tuvaler ile adeta fişkırıyor. Pembeleri, kırmızıları, hardalları, Venedik sarayları, teknelerin yelkenleri, görkemli şafaklar, görkemli gün batımları, lagünün ve kanalların titreyen dalgalarına yansıyor. Göz kamaştırıcı bir şölen.. Buradaki her şey size, güneşin ihtişamını anlatıyor...Bu atölye, onu bir Rönesans sanatçısı gibi hissettiriyor. Dürer’in Nürnberg’deki evinin eski moda güzelliklerine sahip. Burada içinde bulunduğumuz zamandan çok daha uzak hissediyoruz kendimizi.. Süslenmiş, bol ışıklı bir oda” (Galtier, 1905, s. 19).

Resim 11: Montremarte’de Ziem’in Atölyesi İç Mekân, (Biass Fabiani, 1994, s. 75)

Bir diğer yazar Edmond Franck ise Atölye’ye girdiği an kendisini Venedik’te gibi hissettiğini ifade ederek, duygularını şu cümlelerle ifade etmiştir:

‘‘Dar, karanlık merdivenin tepesinde, büyük bir stüdyoya girerken, birdenbire ürperdim ve Venedik’e girdiğimi zannettim. Her tarafta, duvarlarda, şövalelerde, zemine dikilmiş, Venedik’in gök mavisi, Venedik güneşinin altın rengi, Venedik saraylarının mor yansıması... Venedik Kanalı’nın berrak suyu, etrafımda sayısız tuval, tuvale geçirilmiş bir şehrin tüm büyüğü...’’ (Frank, 1905).

Hollanda’ya özellikle Amsterdam ve çevresine çeşitli geziler yapan Ziem Ekim başında Marsilya’da kısa bir süre kaldıktan sonra Barbizon’a dönerek Millet, Rousseau, N.Diaz ve Honoro Daumier eşliğinde resimler yapmıştır (Fabre, 1994, s. 32). Burada da bir atölye kuran Ziem, özellikle yaptığı çalışmalarla Alfred Sensier Millet’in dikkatini çekmiştir. Millet gördüklerini şu sözler ile aktarır:

‘‘Ziem buradaydı, mülkünü yakından gördüm. Atölyenin her yeri Venedik eserleri ile süslenmişti. Bazen burada resimler yaptı. Bir şömine, banklar, bohem bir masa...’’ (Miguel, 1976, s. 112).

Ziem’e ve atölyesine tanık olan bir diğer isim Georges Gassies ise şu sözleri aktarmıştır:

‘‘Ziem beni çok nazik bir şekilde karşıladı. Onun yaptığı seyahatlerin ilginç anlarını anlatması çok hoşuma gidiyordu. Çok donanımlıydı. Gezici atölyesinde istediği vakit hareketli panellerin yardımıyla, çalışma alanı olan doğadan ayrılmadan çalışabiliyordu. İlginç bir tarzı vardı. Geceleyin onun karşılaştığı kadınlar beyaz giyimi nedeniyle korkuyordu. Bahçesi adeta bir tiyatro gibiydi. Komedi oynamaya davet eden bir yapıya sahipti. Büyüleyiciydi, Ziem mükemmel bir zevke sahipti. Barbizon ona iyi geliyordu’’ (Gassies, 1907, s. 223).

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı’da demiryollarının ve buharlı gemilerin çoğalmış olması, gezi koşullarının düzelmesi, önceki dönemlere oranla daha fazla gezginin Avrupa dışına çıkabilmesini sağlamıştır. Özellikle bu dönemde Sultan Abdülmecid’in Tanzimat’ı ilan etmesiyle İstanbul’da güvenli bir ortam söz konusu olmuştur. Buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, Doğu’ya gelen gezginlerin sayısı da bir hayli artmıştır (İnankur – Germaner, 2002, s. 57). Ziem de bu gezginlerden biri olmuştur. Yorulmak bilmez bir gezgin olması dolayısıyla Doğu’ya gitme arzusu içerisindeydi. Bunun üzerine İstanbul’a bir buçuk iki ay kadar sürecek bir yolculuk planlamıştır. 18

Temmuz'da İstanbul'da bir buçuk ay kalmak için Marsilya ile İstanbul'u birbirine bağlayan Messageries Maritimes'in buharlı gemisi La Danube'e binmiştir (Makzume, 2004, s.59; Hitzel, 2016, s.35). İstanbul'a geldiğinde otuz beş yaşındadır. Henüz yeni ünlenmektedir. On beş yıldan fazla bir süredir resim yaparken, bu resimlerin satışıyla birlikte rahat bir hayat sürdürmektedir. Eleştirmenlerin övgülerinden önce müşterilerinin gözünde çok saygın bir yerde olan Ziem, Resimlerini, İstanbul'a geldiğinde Salon'da beş kez sergilemiş ve birçok nişan kazanmıştır. 1856 yılının Temmuz ayında yeni ufuklar arayışındadır ve bu arayışın sonucunda kendisini İstanbul'da bulmuştur. Kenti uzun süre önceden beridir keşfetmek arzusundadır ancak uluslararası nedenler buna engel olmuştur. O dönemde, Osmanlı bilinmeyen bir bölge değildir. Artık her hafta buharlı gemiler İstanbul'a ulaşabilir vaziyettedir. Bu durum elbette ki Ziem içinde kaçınılmaz bir fırsat olmuştur. Ziem, Doğu yolculuğu öncesinde Doğu'yu, Doğu ile ilgili yazarlardan ve Oryantalist resimlerden yaratmıştır. İstanbul'a geldiğinde oldukça hareketli bir kentle karşılaşır. Ancak o Doğu'ya muhabir olarak değil tamamen kendi imkânlarıyla yeni esin kaynakları ve manzaralar aramak için gelmiştir. Bu nedenle 18 Temmuz 1856'dan 18 Eylül'e değin iki ay süresince zamanının çoğunu dönemin sanat merkezi haline gelen Pera'da geçirmiş ve sessiz sakin bir şekilde kenti gizlice dolaşmıştır.¹⁵ Paris'te, Tuileiries'de düzenlenen 1849 Salonu'nda üç yağlıboya ve üç de suluboya resim sergilemiştir. Eleştirmenler bu çalışmalarını görmezden gelirken, 1852 yılında İstanbul'da kalan ve dolayısıyla kenti iyi bilen Theophile Gautier¹⁶ onlardan farklı bir düşünceye sahiptir. Gautier, Ziem'e destek olmuş ve böylelikle kalıcı bir dostluk ortaya çıkmıştır. Félix Ziem'in İstanbul'da kalış sebebini anlamak için yazmış olduğu günlüğe bakmak doğru olacaktır (Fabre, 1994, s. 36; Furia, 2014, s. 7; Hitzel, 2016, s. 29). 1855 yılı 7 Mart'ında İstanbul ile ilgili olarak şu sözleri sarf eder:

“İşte Constantinople'a bir gezi. Peki neden? Ben yeteneğin, ilhamın coşkusuyla büyüyüp olgunlaşacağına ve gezilerde kazanılan her yeni bakış açısının ilham

¹⁵ Sanatçının saray ile herhangi bir bağlantısı olup olmadığına dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Bu haliyle kentte kısa süre kaldığı anlaşılan Félix Ziem'in daha sonra stüdyosunda tamamlayacağı yapıtları için malzemeler toplamış olup, yaptığı ön hazırlıklar sonrası kentten ayrıldığı düşünülmüştür.

¹⁶ Theophile Gautier (1811 – 1872). Fransız ozan, romancı ve sanat eleştirmenidir. “*Sanat için sanat*” kuramının savunucusu olan Gautier, Ziem'e ciddi derecede destek olan kişilerin başında gelmektedir (Furia, 2016, s. 20).

kaynağımızı besleyeceğine inanıyorum. Karşı konulmaz bir gücün her an beni yer değiştirmeye zorladığını hissediyorum. Yeni ufukların bana hızlı bir şekilde arzulanan gizemin kapılarını aralayacağına, bir ressamın yaşamına bu Doğu ışığının bir huzmesinin düşmesinin, onun gelecekteki yapıtlarına yansıtacağına inanıyorum... Stüdyoda çalışmak beni artık rahatsız ediyor. İstanbul'da çok uzun bir süre bulunmayacağım ancak bu beni bin kat daha verimli hale getirecek. Umarım ışıklı, kalın boyalı, güçlü tablolar gerçekleştirebilirim'' (Ziem, 1994, s. 82).

Günlüğünde İstanbul ile karşılaşmasına dair şu sözler yer alır.¹⁷ Adeta büyülenmiştir:

''Az önce gördüklerimi ifade etmek için hangi terimleri kullanmalıyım bilmiyorum. Gören ve gördüğü yere vurulan adam asla unutamaz. Bütün Doğu neredeyse gözlerimin önünde gibiydi. Sanırım bunca zamandır aradığım şeyi burada buldum. Bana, resme ve sanata değer veren sempatik bir doğa!'' (Ziem, 1994, s.85).

Ziem'in İstanbul'da geçirdiği süre ile ilgili birçok şey bilinmemektedir. Nerede yaşadığı, zamanını Pera tepeleri dışında nerelerde gezerek geçirdiği, kimlerle bağlantı kurduğuna dair bilgiler bulunmamaktadır. İstanbul'a yerleşmiş ve arkadaşı olan Fabius Brest'in evinde kaldığına dair çeşitli yorumlar bulunsa da net bir bilgi yoktur. İstanbul'da bulunduğu süreçte özellikle yapmış olduğu çizimlerde başta Ayasofya olmak üzere, camileri resmederken yapıların içini betimlememiş, onları yalnızca dışarıdan çizmiştir. Zamanının çoğunu panorama çizmeye ayırmıştır. Pera tepelerinden, Haliç üstünden birçok manzara yapmıştır (Hitzel, 2016, s. 37-40). Haziran ayında Paris'te Salon'da sergilenen iki İstanbul manzarası ise eleştirmenler tarafınca ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. (Fabre, 1994, s. 36-37; Furia, 2016, s. 21; Hitzel, 2016, s. 35; Gürçağlar, 2018, s. 207). Sanat eleştirmeni Edmond About Ziem'in çizgilerinin sağlam olmadığını ifade etmiştir. (Hitzel, 2016, s. 41). Bu konuya dair şu sözleri dikkat çekicidir:

¹⁷ Ziem'in İstanbul'a 1847 ve 1856 yılları olmak üzere iki kez geldiği öne sürülmüştür (Germaner ve İnankur, 2002, s. 38). Ancak yabancı kaynaklarda sanatçının 1847 yılındaki İstanbul'a gelişine dair herhangi bir bilgiden söz edilmemiş, ilk gelişi için 1856 yılı referans gösterilmiştir. Bu duruma sebep olan Ziem'in İstanbul konulu eserlerinin 1856 yılı ve sonrasına tarihlendirilmesi olabilir. Net bir bilginin olmaması ressamın 1847 yılında İstanbul'a başka bir gezi programı dahilinde üstünkörü bir şekilde uğradığını düşündürmüştür. Buradan hareketle Ziem'in İstanbul'dan 1847 yılındaki geçişi üzerine etkilendiği ve kenti resimlemek için hedeflerinin arasına yerleştirdiği düşünülebilir.

“Arazileri ve anıtları adeta bir dalgaymışçasına oynuyor. Bir silueti yapmayı hiç beceremedi” (Hitzel, 2016, s. 41).

Bir diğer eleştirmen Maxime Du Camp diğerlerine göre daha sert bir dil kullanmıştır (Hitzel, 2016, s. 41). Ziem’in çalışmaları ile ilgili şu sözleri oldukça ilginçtir:

“Ziem’in resimleri iyi bir şekilde temizlenmemiş bir paleti andırıyor alabildiğine. Uzaktan, yirmi adım kadar öteden, göz kamaştırıcı bir etkisi var; ama yaklaşıldıkça, her şey gelişigüzel fırça darbelerinin karmaşasında, son derece yersiz biçimde, rasgele saçılmış renklerin hayhuyunda yitiyor” (Hitzel, 2016, s. 41).

Ziem İstanbul’dan döndüğünde Millet, Rousseau, Cabat ve Diaz da dâhil olmak üzere ressamı bir araya getiren bir sanatçı kumpanyası kurmak istese de bu başarısızlıkla sonuçlanmış Paris ve Martigues’e gitmiştir (Fabre, 1994, s. 37-38).

1860’tan itibaren Güney’de ve özellikle de Martigues’de uzun süreli kalışları, Ziem’i tıpkı Montremarte’de olduğu gibi Martigues’te de bir atölye atmosferi yaratmaya teşvik etmiştir. 26 Ocak 1861 yılı itibariyle Martigues ve çevresindeki araziye 4.000 Franga kiralamış, araziye büyük bir cami ve minare inşa ederek komplekse dönüştürmüştür. Burayı bir çalışma laboratuvarına çevirmek için her şeyi yapar. Bunu yapmaktaki amacı ziyaret ettiği Doğu’nun manzaralarına benzetmektir. Ziem farklı bir tarza sahiptir: Sadece manzaralar ile ilgilense bile o gerçek olanı kopyalamak istemez (Furia, 2016, s. 24) Ölümünden sonra Illustration’da yayınlanan kısa bir makalede ise Ziem’in bu değişik yöntemi şu şekilde değerlendirilmiştir:

“Ziem, Marigues’deki villasının bahçesine, küçük yapay yapılar, sivri minaller ve hilal ile süslenmiş camiler dikmişti (Resim 12). Ünlü sanatçı, orada, bu yapay ve küçük süslemenin önünde, Doğu’nun manzaralarını çağrıştırmaktan ve anımsamaktan büyük keyif alır, böylece bu çağrışım ona harika bir sanat eseri ortaya koymasında yardımcı olurdu. Topraklarından ayrılmadan, kendisine uzak diyarların yanılmasını sağlayan bu yöntem, onun için kaçınılmazdı” (Anonim, 1911).

Resim 12: Raymond Allegre, Martigues, Ziem Cami, 1900, (Biass Fabiani, 1994, s. 78).

9 Ağustos 1868 tarihinde büyük bir sanat ve endüstri sergisinin yapıldığı Le Havre'ye giderek, Alexandre Dumas ve Eugene Bodin ile tanışmıştır. Aralık ayının başında Ziem, Müzayedeci Boussaton'un yardımıyla Paris'e döner. Venedik'in yanı sıra Marsilya, Barbizon ve Doğu manzaraları olmak üzere çok sayıda suluboya satmıştır. 1871 yılı ocak ayında başkenti sarsan bombardımanlar ve şiddetli çatışmalar sırasında Ziem bacağından yaralanmış ve atölyeleri Prusya mermilerinden ağır hasar görmüştür. Yazın büyük bir bölümünde Barbizon'a sığınmış ve ağustos ayı itibariyle atölyelerindeki onarımlar tamamlanınca işine geri dönen Ziem, tüccarlarla ilişkilerine yeniden başlama şansını yakalamıştır (Fabre, 1994, s. 50).

Eserleri ile yakaladığı başarının taktir edilmesi sonucu Beuane şehrinde bir Ziem Galerisi kurulması gündeme gelmiştir (Fabre, 1994, s. 58). 20 Mayıs 1897 tarihinde Beuane Belediyesi Meclisi, Félix Ziem'in adını şehirdeki bir sokağa vermeye karar vermiştir. Camille Mauclair tarafından "The Art Of Félix Ziem" adlı kitap yayımlanmıştır. 1898 yılında Ziem ciddi rahatsızlıklar geçirirken, yorgunluğuna ve hastalığına rağmen villasına çok da uzak olmayan California bölgesine giderek eskiz çalışmaları yapmıştır. Nisan ayında havalar düzeldiğinde sık sık gezilere çıkan Ziem, bu gezilerden birçok resim ile

geri dönmüştür. Ağustos ayı sonu sağlığı tehlike altına girmiş ve romatizma krizleri ile uğraşmıştır. Bu hastalıklarının üstesinden hızlı bir şekilde gelen Ziem, atölye çalışmalarına devam ederken eserleri tüccarlar tarafından yoğun ilgi görmüştür. Mükemmelleştirdiği tekniği ve resimlerinin tekrar eden konuları ona iki günde bir tuvali resmetmesi konusunda olanak sağlamaktadır. Donanmanın resmi ressamlığına da atanan Ziem, bu vesileyle devlet tarafından istenen resimleri çizmiştir (Fabre, 1994, s.60-64; Furia, 2014, s. 8)

23 Ocak 1910'da Nice'te büyük bir Ziem sergisi açılmıştır. Cercle de Union Artistique tarafından Orphanage des Arts yararına düzenlenen bir sergide tüccarlar, koleksiyoncular ve atölyesinden ödünç alınan resimlerle yetmişin üzerinde eser bir araya getirilmiştir. Bu sergi tüm ulusal ve uluslararası basında yer alırken, 1910 yılında halk tarafından her zaman takdir edilen Ziem'in işleri taşrada ve Paris'te sayısız sergide sunulmuştur. Bu sırada Ziem bütün yazını Barbizon'da geçirmiştir ve zorlukla hareket eden Ziem Fontenbleu ormanında ender sayılabilecek yürüyüşler yapmaya devam eder. Öyle ki bir koltukta oturarak yaklaşan ölümünün muhasebesini yapmıştır. 28 Temmuz 1910 yılında Martigues'te Ziem müzesi açılır (Resim 13).¹⁸ Aralık ayında bir vasiyet üzerine Ziem'in eserleri Louvre müzesine sergilenmesi amacıyla yerleştirilmiş ve bu müzede ilk defa yaşayan bir sanatçının eserleri sergilenmiştir (Furia, 2014, s. 8). Yaşadığı ağrılar ve fiziki durumuyla ilgili günlüğüne şu sözleri kaydetmiştir:

“Romatizma ağrıları çekiyorum. Bu ataklar beni düzenli olarak etkiliyorlar. Ve artık istediğim faaliyetlerde bulunmaktan geri kalıyorum” (Ziem, 1994, s.207).

¹⁸ Musée Félix Ziem- Martigues - Frequence-Sud.fr (frequence-sud.fr) adresinden 6 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Resim 13: Martigues, Ziem Müzesi

1911 yılı Şubat ayı akciğer tıkanıklığı yaşayan Ziem hakkında ölüm söylentileri yayılmaya başlamıştır. Basın çok geçmeden bu durumu duyurur. Ağustos ayında iyileşen Ziem güçlükle de olsa yaz aylarını Barbizon'da geçirmiştir (Fabre, 1994, s. 67). Durumunu şu sözler ile dile getirmiştir:

“Artık hiçbir şey anlamıyorum. Bu kitap elli yıldır masamda duruyor. Zaman zaman birkaç düşünce yazıyorum. Ne kadar güzel şey sanat aşkı! Amaçlarını sadeleştiren insanların daha mutlu ve güçlü olduğuna inanıyorum. Ben ne olursa olsun yine tüm sanatsal yanılsamalarımla, üretim arzularımla, hissettiğim, gördüğüm sanatın güzelliklerini ifade etmek için burada duruyorum. Vücudun zor ve ağırlı hislerle yaşadığını hiçbir şekilde düşünmeden sadece sanatla ilgilenmek ne güzeldi oysa! Sanatçı beden zayıflamış ve ağırlıyken, geçmiş yılların tüm yetilerini tekrar uyandırmasına izin verebilir miydi? (Ziem, 1994, s.207).

Ziem'in yaşadığı 19.yüzyıl, Romantizm ile manzara resminin salt bir konu olarak ele alınmaya başlandığı yılları içermektedir. Doğanın ışık ve renk etkileri ile kırsal yaşamdan manzaraların tuvale ilişitirildiği, üslup, teknik ve konu olarak yeniliklerin görüldüğü öncü bir ekol Fransa'da ortaya çıkmıştır. Paris'e 50-60 kilometre uzaklıkta olan Fontainebleau Ormanı yakınında, Barbizon köyünde bir araya gelen ve resimlerinin konularını bu orman ve çevresinden seçen bir grup sanatçı Barbizon ekolü olarak ifade edilen Romantik manzara okulunun temelini atmıştır. Barbizonlar açık havada çalışma geleneğini meydana getirmiş, gözlemledikleri doğayı, ışığın etkilerini renkleri de rahatça kullanarak öne çıkarmışlardır (Sağlam, 2009, s.12). Ziem'de Barbizon ekolü doğrultusunda üretimlerini gerçekleştiren sanatçılar ile çalışma alanlarında bir araya gelmiştir (Resim 14). Sanatçı eleştirmenler tarafından ön izlenimci ve barbizon akımı sanatçısı olarak anılmış olsa da o eserlerini doğada tamamlamamış, çalıştığı bölgeden aldığı eskizler ve suluboyalar ile stüdyosuna dönerek eserlerini atölyesinde tamamlamıştır. Atölyenin bir sanatçının eserini tamamlaması için kaçınılmaz bir alan olduğunu savunan Ziem, aynı zamanda bir tasarımcıdır. Almış olduğu eskizlerin kenarına atölyede yapılacak olan düzenlemelere dair not almayı da ihmal etmemiştir.

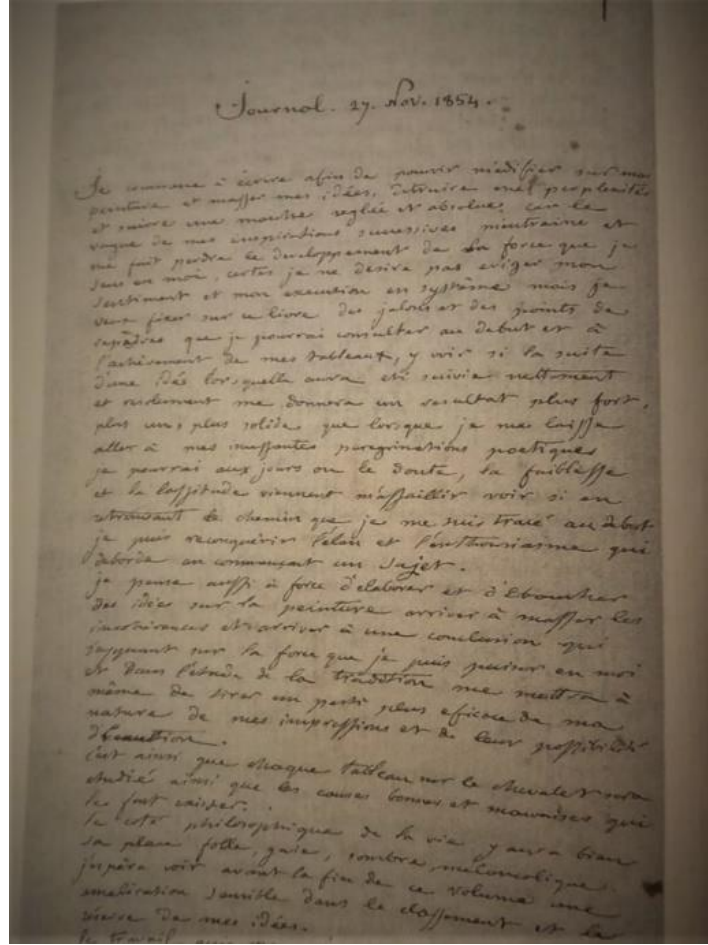
Resim 14: Félix Ziem, Barbizon, Ağaçların Altındaki Yol, 1850–1855 (Furia, 2014, s. 90)

Ziem bir kişiyi, bir yapıyı, bir manzarayı birkaç fırça ya da kalem darbesi ile çizebilir. (Anonim, 2010, s. 110-114; Furia, 2016, s. 25). Manzaralarını çizerken kalabalıkları hızlı, bulanık bir şekilde yansıtır, bireyler arasındaki farklılıkları göz ardı eder. Amacı manzaraların ve kişilerin bir betimlemesini yapmak değildir. Onun için tuvalde önemli olan renk ve ışık- gölge oyunlarıdır (Hitzel, 2016, s.40-43).

Ziem'in resimlerinde insan figürü, manzarayı tamamlayan bir unsur olarak dikkati çeker. Renkleri belirsiz, çoğunlukla uzaktaki bir leke gibidir. Onda ağır basan şey tamamen düşüdür (Furia, 2016, s. 23-25). Sanatçının resimlerindeki Venedik, İstanbul ya da Martigues birer görsel belge niteliği taşımaz. Onlar sanatçının düş evrenini ortaya koyan pitoresk görünümüdür. Resimlerinde buğulu bir atmosfer görülen Ziem, çarpıcı renk birliktelikleriyle ve serbest bir biçimde kullandığı fırçasıyla birçok sanatçıyı etkilemiştir (Kıbrıs, 2016, s. 52-53).

Yaşamı ve sanatına dair izler tuttuğu günlüğe çıkarılabilir. Günlüğünü yazmaya başladığında otuz üç yaşındadır. On beş yıldır resim yapmakta ve geçimini resimlerin satışından sağlamaktadır. Paris sanat camiası tarafından tanınan Ziem'in en ön özel ve önemli eserleri Venedik, İstanbul ve Martigues resimleri olmuştur. Gezgin sanatçı doğayla sürekli iç içe vakit geçirmesine neden olmuş kentler resimlerinin vazgeçilmezi olmuştur. (Biass Fabiani, 1994, s. 7-15). Günlüğün ilk sayfasına ulaşmak istediği hedefleri hatırlaması adına mihenk taşı olacağına inanmış ve yazmaya şu sözler ile başlamıştır:

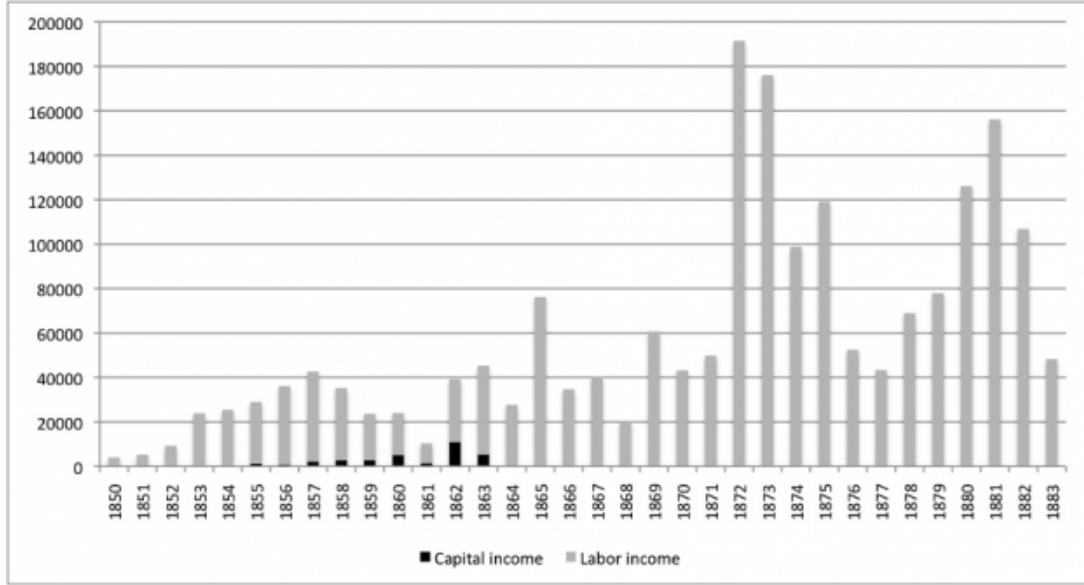
“Kendimi inşa edebilmek, şaşkınlıklarımı yok etmek, düzenlenmiş ve mutlak bir yol izlemek için yazmaya başlıyorum. Çünkü art arda gelen ilhamlarımın belirsizliği beni bir şeylerden uzaklaştırıyor ve aklımın kontrolünü kaybetmeme neden oluyor. Duygularım ve üretimimi elbette bir sisteme oturtmak istemiyorum ancak resimlerimin başında ve sonunda başvurabileceğim kilometre taşlarını sabitlemek ve hedeflerimin devam edip etmediğini görmek istiyorum. Şüphe, zayıflık ve yorgunluğun saldırdığı günlerde, başlangıçta planladığım yolu yeniden keşfederek coşkumu yeniden kazanıp kazanamayacağımı bu günlük sayesinde görebileceğim (Ziem, 1994, s. 73) (Resim 15).

Resim 15: Félix Ziem, Journal, Günlüğün İlk Sayfası, (Ziem, 1994, s. 72)

Ziem'in eserlerini tanıtmaya ve pazarlama hususunda yeteneği, resimde olduğu kadar gelişmiştir. Yaşadığı dönemin koşullarını iyi özümsemiş ve önüne çıkan fırsatları da iyi bir şekilde değerlendirmeyi başarmıştır. Bu sayede ciddi derece de ünlenmiştir. Eserleri adeta kapış kapış gitmiş ve Ziem maddi olarak ciddi bir başarı elde etmiştir (Resim 16).¹⁹ Resimleri Avrupalı aristokratlar, kazandığı parayı sanat koleksiyonu yapmak için harcayan kişilerce satın alınmıştır. Buna örnek olarak demiryollarından kazandığı parayı sanat koleksiyonu oluşturmak için harcayan Amerikalı iş insanı William Thompson Walters gibi isimler verilebilir (Kıbrıs, 2016, s. 46-47).

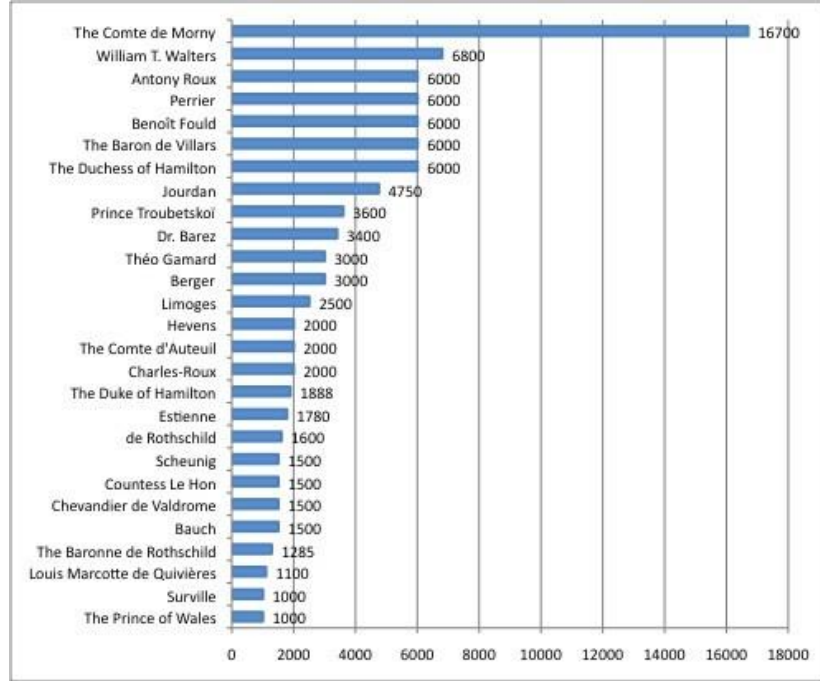
¹⁹<https://www.19thc-artworldwide.org/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-Felix-ziem> adresinden 11 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Resim 16: Félix Ziem'in 1850 ve 1883 Yılları Arası Kazancı

Ziem sattığı resim ve suluboyalarının sayısını ve fiyatlarını not almaktadır (Resim 17).²⁰ Sattığı eserlerinin ayrıntılarını, renklerini, ışığı hakkında bilgiyi, günün saatini ve kişisel yorumlarını yazan sanatçının yıllık geliri 20.000 franktan fazladır. 1869 yılı sonrası geliri daha da artmıştır. 1868 yılı öncesi bir tabloyu 1.160 Frank'a satarken, 1868 yılı sonrası ise bu fiyat ikiye katlanarak 2.572 franka ulaşır. Ziem'in eserlerindeki fiyat artışının nedeni sanatının değişiminde aranmıştır. Ziem, her zaman deniz manzaralarını ünlü anıtlarla birlikte boyamıştır. Salute Kubbesi, Venedik'teki Aziz Mark'ın Çan Kulesi, Sultanahmet Camii, arka planda İstanbul veya Marsilya'daki St. Jean Kulesi, Berre Gölü ve Caronte Kanalı, tekneler, gondollar, kayıklar resminin önemli ve tekrar eden parçaları olmuştur. Eserlerinin yüzde sekseni Venedik ile ilgilidir. Kendisinin adının "Venedik Ressamı" olarak anılmasına şaşırılmamalıdır (Raymond, 1982, s. 1-4).

²⁰<https://www.19thc-artworldwide.org/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-felix-ziem> adresinden 11 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Resim 18: Félix Ziem'den 1850-1864 Yılları Arasında En Az 1.000 Frank Değerinde Sanat Eseri Satın Alan Koleksiyoncular

1883 yılında hesap defterine yazmayı bırakır (Resim 19).²² Ciddi derecede itibar ve servet kazanmıştır. Yapılan salonlar onun başarısını tetiklemiştir. Başta koleksiyonerler olmak üzere devlet onu zengin etmiştir. 1900 yılında bir Venedik manzarası yaşayan bir sanatçı için tüm modern resimler müzayedeleri arasında rekor fiyata ulaşır. Çalışmaları hazır bir pazar bulan, maddi açıdan başarılı bir ressam olmanın bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Her şeyden önce Ziem çağdaşları arasında kıskançlık uyandırmıştır (Raymond, 1982, s. 25-26).

²² <https://www.19thc-artworldwide.org/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-Felix-ziem> adresinden 8 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

17.	M. Roussin	un tableau	très beau.	2.500
18.	M. Balais	des Indes	motif	2.500
19.	id.	Balais en hauteur.	aff. bien.	650
20.	M. Beugnot	Voile à gauche Venise.	très bien	300
21.	M. Neyke	Stamboul. Vieux murs.	très beau	
22.	id.	F. ouest Gaysmug	id.	
23.	id.	Suleil savant bragoni clair (solar)	aff. bien fini	7.000
24.	id.	Conal des grecs en hauteur.		
25.	Detrimont	Grand Venise Centre -	aff. bien	5.000
26.	id.	Brigioni Safran Centre.		
27.	M. Duval	Oréal. Venise Savini à la Voile.		1500
28.	M. Beugnot	un petit Tableau Voile. safran (Aqui)		300

Resim 19: Félix Ziem'in Hesap Defteri

Ziem 10 Kasım 1911 yılında akşam saat 10'u çeyrek geçe hayata gözlerini yummuştur. 14 Kasım tarihinde adına yakışır bir şekilde kendisine veda edilmiştir. Cenazesi gösterişsizdir. Onu eski evinden alan savaş arabası na'şını kiliseye götürmüştür. Korteje bir subay heyeti de eşlik eder. 14 Kasım 1911 yılında gerçekleştirilen cenazesine onunla yakınlık kurmuş dostları katılmış ve Félix Ziem'in anısına kürsüye gelerek konuşma yapmışlardır. Bu kişiler Dujardin Beaumetz, Cesar Caire, Armand Bernard, Jules Claretie, Tony Robert Fleury, M.J.Vincent, Roger Miles gibi isimlerdir. Ayrıca bu isimlere ek olarak edebiyat, sanat ve siyaset dünyasına ait birçok şahsiyette cenaze törenine katılmıştır (Fabre, 1994, s. 68; Furia, 2014, s. 8).

İlk olarak kürsüye Beaux Art Sekreteri Dujardin Beaumetz gelerek ve şu sözleri söylemiştir:

“İşığa âşık, doğanın hassas uyumlarına duyarlı ve canlı hisleri bir bütün olarak deneyimleyen bir sanatçı vizyonunun büyüsunü ortaya koymaya çalıştı. Hayatı, mücadeleleri özeldi. Çeşitli servetler kazanan bu sanatçı yorulmak bilmeyen bir istikrarla, eserlerinde parlak bir idealin gerçekleşmesinin peşinden gitti. Ziem böyle bir adamdı. Onun güçlü kişiliğini, özelliklerini yaşlılığa kadar devam eden çabalarını övmeye niyetindeyim. Dijon'da eğitim gördü sonra ise Doğu'dan etkilenerek güneşin ülkelerine gitti ve Marsilya, Venedik, Napoli ve Konstantinopolis'e hayranlık duydu. Yirmi yedili yaşlarında Paris'e geldi. Kişisel niteliklerini ustaları ile pekiştirdi ve onların yanında sanatının tekniğini tamamladı. Başarı ona beraberinde şöhreti de

getirdi. İlk idealine daima sadık kalmış bir hayata sahipti. Ustanın tabutu önünde saygıyla eğilelim’’ (Anonim, s. 11-12).

Kürsünün ikinci misafiri ise Belediye Başkan Yardımcısı Cesar Caire’ydi.; Caire Ziem’in koleksiyonunu bağışlamasından dolayı sanatçıyı çok cömert olarak değerlendiriyor ve büyük bir saygı duyuyordu;

‘‘Muhteşem cömertliği ile kalbimi baştan çıkararak Sayın Félix Ziem’e teşekkür etmek istiyorum. Meşhur ustanın tabutuna çok üzülmeye bakıyorum. Bu saatte adına acı verici olan bir konuşma görevini üstlendiğim için üzgünüm. Ziem’in hayranlık duyulmayı hak ettiği yeteneğine hayranlık duymaktayım. Burada büyük ressamın cömertliği, büyüleyici tabloları üzerinde duracağız. Ziem, çoğu saf şaheser olan bir dizi resmi şehrin sanatsal koleksiyonlarına eklemesi ile bize tam anlamıyla bir kraliyet hediyesi verdi. Bu koleksiyon bizim için özellikle Ziem’in idealini tercüme etmesi nedeniyle inanılmaz değerli. Bu resimler onun için bir tanıklığın değeri ve bir hatıranın cazibesi emeklerinin tanığı ve hayatının hatırasıdır ve minnettarlığımızı ikiye katlayan şey Félix Ziem’in bu serveti elimize bırakmasıdır. Mezarının önünde eğilerek, bu cömertlik eylemine saygı duymaya davet ediyorum. Hevesli ve hayalperest olan Bay Ziem bu yapısını baba tarafının Slav kökenlerine borçluydu. Venedik onu erken kazanmıştı. Her zaman ona sadık kaldı. Raffaello’ya âşık olan Ziem Roma’ya yürüyerek gitti. Daha sonra yeni ufuklara yelken açma gayesi ile Konstantinopolis’e gitmeye karar verdi. İtalyan ve Doğu göğü onun gözlerini görkemli bir ışıkla doldurdu. Hayatı boyunca buralara sempati duydu. Corot, Eugene Delacroix, Diaz ve Millet gibi sanatçıları iyi bilirdi. İnatçı bir işçi olan Ziem, kolaylıkla resim yapabiliyordu. Çok şey üretti. On dokuzuncu yüzyıl resminin en parlak virtüözlerinden biriydi. Paleti, istediği her an güneş ışınlarıyla doluydu. Öyle ki doğa ona güzelliğinin tüm sırlarını vermiş gibi görünüyordu. Bu harika yaşlı adam, erkeklerin en sevimli ve en çekici olanıydı. Herkesin saygısı, itibarı ve sempatisiyle çevrili yaşamında şanlı yüklü bir ömür ve ölümsüzlüğe adım atan bir yapıya sahipti. Işığın ressamını uğurluyoruz’’ (Anonim, s. 13-15).

Bir diğer konuşmacı Armand Bernard;

‘‘1905 yılında Félix Ziem’in ne kadar cömert bir hevesle en değerli şaheserlerinin velayetini Palais des Beaux-Arts’ımıza emanet ettiğini unutmadık. Bu cömertliği ile birlikte karakterinin yeteneğine eşit olduğunu bizlere kanıtlamış oldu. Öyleyse beyler, mezarının hüznü arasında ona dilediği gibi bir teşekkür etmemiz gerekir diye düşünüyorum. Öyle değil mi? Eserleri onun uzun yolculukları sırasında biriktirdiği canlı hazineleri gibidir. Tutkuyla bağlı olduğu ve sevdiği ışık onun adeta gözlerini dolduruyordu. Paris şehri kendisinin emanetlerini dikkatle koruyacak. Paris yönetimi onun acısını yaşıyor ve katılıyor’’ (Anonim, s. 17-18).

Fransız Akademisinden arkadaşı Jules Claretie;

‘‘Ziem’in arkadaşları adına, sevgili büyük sanatçıya son bir veda etmek için cenazeye katıldım. Size sanatının prestijinden, kullandığı renklerin baştan çıkarıcılığından, paletinin göz kamaştırıcılığından bahsettik. Halkın gördüğü ve gelecek nesillerinde onda bulacağı şey tam anlamıyla budur. Ruhu, kucaklayıcı zarafeti onu yalnızca tanıyan ve bilen kişilerin anlayabileceği nitelikleridir. Büyük ve harika işçinin dinleneceğini umuyorum. Ziem’in cesaretlendirdiği kişiler buraya akın etseler tahminimce sayısız olurlardı. O iyiydi. Yaptığı birçok iyiliğe tanık olduk. Talihsizler için tımarhaneler bile bulduğunu gördük. Körler için bir sığınak istedi. Emeğinin bedelini bu hayır işleri için kullandı. Onu sevenler ve tanıyanlar, onun ne kadar ateşli bir vatansever ne kadar derin bir düşünür ne yüce ve gururlu bir ruh olduğunu anlatmakta ısrar ediyorlar. Harika geçmişi olan, ender ve takdire şayan bir varlık olan Félix Ziem’e selam veriyorum. Yaklaşık seksen yıl kadar çalıştı. Buradan birazdan ayrılacağız Sevgili Félix Ziem. Ama adını korumak için yolumuza devam edeceğiz’’ (Claretie, s. 19-20).

Taylor Derneği Başkanı Tony Robert Fleury;

‘‘Taylor Derneği komitesi üyeleri adına en iyi meslektaşlarımızdan birinin cenazesini selamlamaya geldik. Félix Ziem harika bir sanatçıydı. Uzun ve muhteşem bir kariyere sahipti. O gelecek nesillere bir isim bırakacak. Onun eserleri Louvre, Lüksemburg, Petit Palais ve Paris’teki bir dizi özel galeride ve halka açık müzelerde temsil edilmeye devam etmektedir. Size doğumundan, başarılarından ve nihayet hayatı boyunca eserlerinin takdir edildiğini ve arandığını görmesini sağlayan muzaffer şöhretini elbette anlatacaklar. Çok özel bir insandı ve onu bir şeyler iyilik yapmaya adeta itiyordu. Derneğimizde çok özel bir rol oynadı. 1849 yılında üye olarak derneğimize dâhil oldu. 1866 yılında ise komite üyeliğimize kadar yükseldi. Genel sekreterimiz tarafından toplantılarımızda adının sık sık anıldığını duyduk. Bu nedenle dernek ona başardığı ve teşvik ettiği işler nedeniyle bir altın madalya verdi. Dernek yine onu fahri başkan olarak nihayet atamıştı. Çok yardımseverdi. Hayatı boyunca şöhret kazanma şansına sahip olmayanlara yardım etmeyi düşündü. İşte bu yüzden ona minnettarız ve buradayız’’ (Anonim, s. 21-22).

Yakın arkadaşı yazar Roger Miles;

‘‘Henüz bir ay önce o amansız saatin yaklaştığını hissettiğinde Ziem ile yaptığımız konuşmalardan birinde bana şunu söyledi: Hayatımı dolu dolu yaşadım. Ayrıldığımda insanların ağlamasını istemiyorum. Bu onun bana hatırladığım özel söylemlerindendi. Ziem modanın karşılanması gerektiğini iddia ettiği salonlarda karşılaşacağımız insanlardan biri değildi. Vaktini kısır dedikodularla ve kolay

iftiralarla boşa harcamadı. Saray mensupları ve iltifatlar alayının ortasında yürümedi. Neredeyse utangaç biriydi. Ancak dikkate alındığını bildiğinde övgüyü kabul etti. Alçakgönüllüydü. O çok ince bir dokunuşla samimiyetin nerede olduğunu, ikiyüzlülüğün ve aptallığın nerede saklandığını fark ederdi. Özel biriydi. Çalışmak onun için her zaman bir şölendi. Perşembeleri onu evinde ziyaret etme şansınız olsaydı, onu bir tablonun önünde şevkle çalışırken bulabilirdiniz. Arkadaşlarına saatlerce vakit ayırmayı arzulardı. Gözleri sadece bir sanatçı da görebileceğiniz gibi ateşle parıldıyordu. Arkadaşlarının her şeyleri ile ilgileniyordu. Rahatlatıyor, teselli ediyor, kalbini yormana izin vermiyordu. İnsanlarda onu çok sevdi. Kendinden genç olan insanları nasıl cesaretlendirebileceğini o kadar iyi biliyordu ki! Tekniği o kadar mükemmel, o kadar hünerliydi ki, paletine lapus lazuli koymak adına her şeyi deniyor, bir tür simyacı gibi çalışıyordu. Yaptığı keşifleri ondan fikir almaya gelen herkesle paylaştı. Bir patent almadı, bir fabrikanın ortağı olmadı. Konfüçyus, Platon, Aristoteles, Plutarch, Seneca, Herodotus, Lucretia, Pliny, Horace gibi yazarlar tabiri caizse onun nöbetlerinin yol arkadaşıydı. Bu isimlerin yazıları, kitapları onun tam anlamıyla başucu kitaplarıydı. Onların yazılarından kendi anlayışına denk gelen düşünceleri çıkarıyor, kişisel kullanımını için felsefe sistemleri oluşturuyordu. Cemaatlerden uzak bir biçimde hayatını sürdürdü. 1899 yılında kendisinden bir Venedik posterini yapmasını istediler. O açıkça reddetse de çok ısrar edildi. Bu posterin duvarları yapılandırılmasıyla birlikte evlerinde hiçbir tablosu olmayanların neşeleneceğini ve bunun o insanlara güzellik getireceğini söylediklerinde Ziem, bu afişi yapmaya karar verdi. Sonuç olarak bu sosyal bir misyondu. Kalabalıklar tarafından tanınmak arzusunda olmayan, sosyal protokollerin kölesi olmamış, kendisini tam anlamıyla, eksiksiz bir şekilde en sevgili tutkusu sanatına adanmış Ziem..Toprağa boyun eğiyorum ve onu acıyla selamlıyorum (Anonim, s. 27-30, Miles, 1892, s. 67-69).

4. BÖLÜM: RENKLERİN DUYUMCUSU FÉLIX ZIEM'İN VENEDİK, MARTIGUES VE İSTANBUL KONULU ESERLERİ

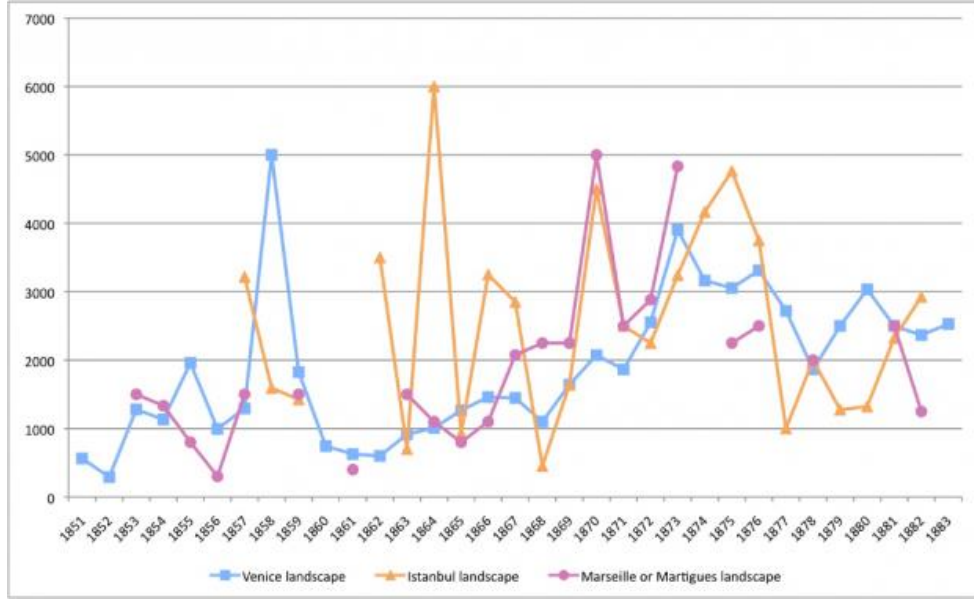
Félix Ziem Rusya, Fransa, İtalya, Hollanda, Mısır, Tunus, Cezayir, Kahire ve Türkiye olmak üzere pek çok ülkeye dair resimler yapmıştır. Keşfettiği her yeri betimleme arzusunda olan sanatçı, farklı ülkelerden çok sayıda eskiz ile atölyesine dönmüştür. Ziem'in sanat hayatı araştırmacılar üç kent üzerine kurgulanmıştır. Bu kentler Venedik, Martigues ve İstanbul'dur.

Félix Ziem'in Venedik, Martigues ve İstanbul konulu resimleri yağlıboya, suluboya, mürekkep yıkama, guvaj boya ve grafit kalem gibi teknikler içermektedir. Sanatçı resimlerini farklı boyutlarda çalışmıştır. Martigues tablolarının en büyüğü 128 x 284 cm, en küçüğü ise 6 x 11 cm boyutlarına sahiptir. Venedik tablolarının en büyüğü 194 x 147,5 cm ve en küçüğü 9 x 13 cm, İstanbul tablolarının en büyüğü 216 x 134 cm ve en küçüğü 6 x 11 cm'dir.

Félix Ziem sanat kariyeri boyunca sayısız resim çalışmış ve çok para kazanmıştır. 1851-1883 yılları arasında yaptığı eserlerden en fazla geliri ise Venedik, Martigues ve İstanbul tablolarından elde etmiştir (Resim 20).²³ Sanatçının bu tarihlerde boyadığı tablolar için 6 bin frank ödenmiştir. Venedik, Martigues ve İstanbul tabloları birer manzara resmidir. Bu çalışma kapsamında Akdeniz'in Işığını İzleyen Félix Ziem'den Venedik, Martigues ve İstanbul konulu manzara resimleri incelenecektir. Ziem resimlerini yönelik yaklaşımını şu sözler ile günlüğüne aktarmıştır:

“Figürlerin anatomisini çok iyi bildiğimi iddia etmiyorum. Sadece yapmam gereken her şeyi incelemek ve bilmediğim birçok noktayı aydınlatmak...Rüzgârın ve ışığın, su ve nesnelere üzerindeki etkilerini, belirli cisimler üzerinde farklılaşmasını, tonların ışığa göre oranlarını takip etmek istiyorum” (Ziem, 1994, s. 76).

²³<https://www.19thc-artworldwide.org/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-Felix-ziem> adresinden 3 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Resim 20: Félix Ziem'in 1851-1883 Yılları Arasında Venedik, Martigues ve İstanbul Tablolarının Ortalama Fiyatları

4.1. MARTIGUES RESİMLERİ

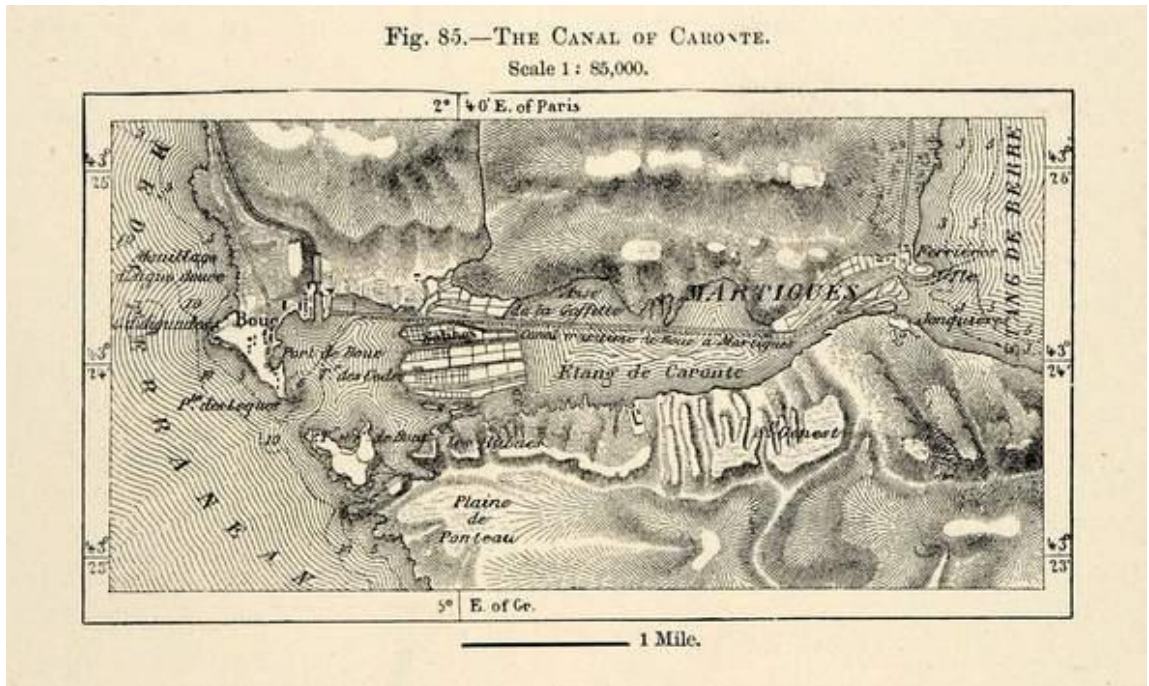
‘...Ve sonra, neredeyse bir yıl boyunca bu sevimli doğayı göremedim. Ruhumun açılması için vücudumun temiz havayı ve tuzlu suları solumaya ihtiyacı var.’ (Ziem, 1994, s. 104).

Ziem, günlüğünde bahsini geçirdiği temiz havayı ve tuzlu suları solumak ve resimlemek adına daha önce de bireysel ve öğrencileriyle olmak üzere birçok kez gelmiş olduğu Martigues’i seçmiştir. 1860 yılı itibariyle Ziem, daha önceki kısa süreli seyahatlerin aksine, Martigues’te uzun süreli olarak konaklamaya başlamıştır. Burada Paris-Montemarte’de yaratmış olduğu atölyesinin atmosferine benzer bir ortamı yakalamayı deneyen Ziem, bu amaçla daha önce 1840 yılında da uğradığı ve Martigues’te ilk yapmış olduğu tablonun da lokasyonu olan Caronte Göleti’nin yakınlarında bir ev kiralayarak, bu evi atölyeye dönüştürmek için büyük bir çaba sarf etmiştir (Resim 21).²⁴ Günlüğünde

²⁴<https://www.periodpaper.com/products/1882-relief-line-block-map-canal-caronte-map-france-martigues-plain-de-plataeu-136326-xgs6-097> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

de yazdığı üzere, Fransa'nın Provence-Alpes-Cote- d'Azur bölgesine bağlı olan Martigues'e yerleşmesi onun kariyerinin gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. 9 Kasım 1860 yılında günlüğüne kaydettiği şu sözler sanatçının Martigues'i mesleki kariyeri açısından nasıl bir noktaya konumlandığını ve orada yapılacak yeni bir başlangıç için ne denli büyük bir arzu duyduğunu göstermektedir:

“...Buraya inşa edeceğim atölye basit, sıradan ve geleneksel bir atölyeden daha fazlası olmalı. Burayı büyük bir oryantal dekorda ve titizlikle düzenleyeceğim. Buraya ki cami inşa edildi. Bu camiler neredeyse hayal ettiğim gibi tam boyutlarda!” (Ziem, 1994, s. 112).

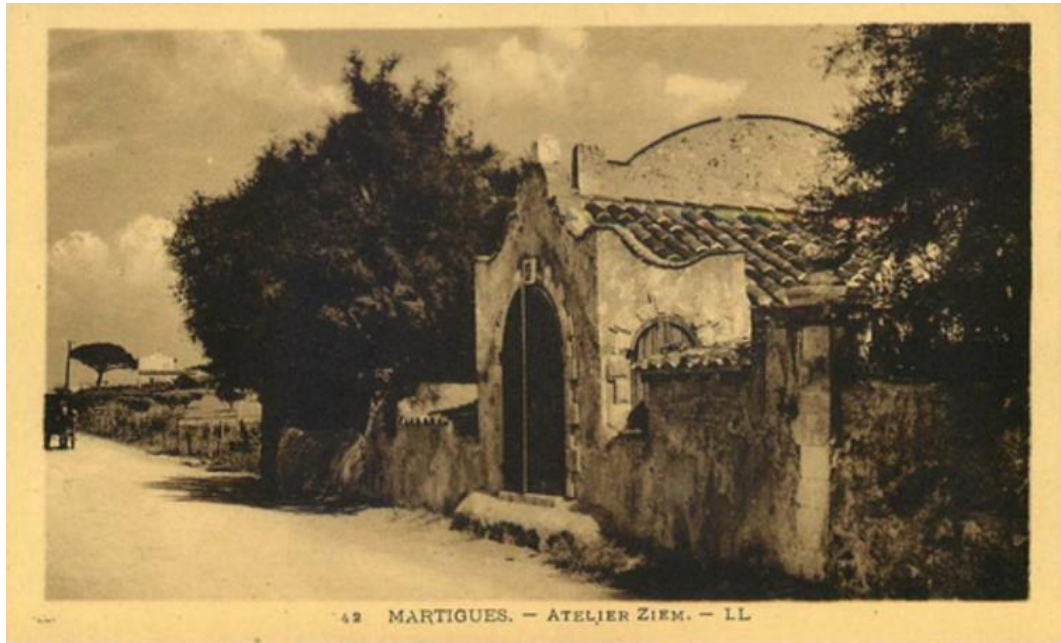

Resim 21: Caronte Kanalı ve Martigues

1909 yılı Nice'de gerçekleştirilen Ziem Sergisi'nin kısa giriş metninde yazar Dominique Duranty'nin Martigues'te bulunan Ziem'in atölyesi hakkında şu sözleri dikkat çekicidir:

“Sanatçı burada kendini tam anlamıyla inzivaya çekmiştir. Martigues pitoresk tuvaller yapmak ve tuhaf detayları yakalamak için güzel bir bölgeydi. Bazen çocukça ve rahatsız edici, bazen ise büyüleyici ve lezzetli bir özgünlük... Atölye'nin cephesinde tuğla renkli freskler, ünlü sanatçıların veya düşünürlerin isimlerinin oyulduğu levhâlar, bahçesindeki dikenli armutlar ve sarmaşıklar, meyveler, gitarlar, bir gondol fenerinden sarkan Venedik avizesi, duvar halıları” (Duranty, 1909).

Martigues atölyesi oldukça geniştir ve bahçesi titizlikle düzenlenmiştir. Bu bahçe de Doğu etkilerinin olmasını arzulayan Ziem, büyük bir uğraşı ile iki caminin inşa edilmesini sağlamıştır. Sanatçı Doğu'ya gitmeksizin, Doğu'yu çağrıştıran tuvallerini bu bahçe de çizmiştir (Blass Fabiani, 1994, s. 77) (Resim 22).²⁵

Resim 22: Félix Ziem, Martigues Atölyesi

Ziem'i en çok ilgilendiren şey gökyüzü, deniz ve bitki örtüsünün birlikteliği, toprakla suyun iç içe geçişidir. Bu eşsiz birlikteliğe Martigues'te ulaşmıştır. Burada manzara resimleri için arzu ettiği doğayı rahatlıkla bulabilecek, lagünleri, denizi, tartanları, kayıkçıları, yel değirmenlerini, tepeler ve dağları, çobanları, keçi sürülerini ve atları

²⁵https://www.researchgate.net/figure/Anonymous-Felix-Ziems-Studio-in-Martigues-ca-1900-Postcard-Collection-of-the_fig9_299810280 adresinden 9 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

resimleyecektir. Sanatçı Martigues'teki atölyesini bir üs olarak seçmiştir. Venedik, İstanbul ve diğer ülkelere ait manzaraları bu bölgenin coğrafyasından beslenmiştir. Sanatçının Martigues hakkında verdiği bilgilerin en kapsamlısı ise Theodore Roesseau'ya yazdığı bir mektupta geçmektedir:

“Sevgili dostum, Barbizon'dan ayrılalı tam sekiz gün oldu. Buradaki hava o kadar güzel ki bir dakika bile ortamın ambiyansı değişmedi. Mayıs ayından beri yağmur bile yağmadı. Zakkumlar çiçek açmış, narlar hasat edilmiş. Etrafımda tarlaların otları, aromatik bitkiler... Ormanlar çam, selvi, meşe yeşillikleri, mantar ve çınar ağaçları ile dolu. Büyüleyici bir kırsalda şehir, zemin kat, mutfak, müstemilatlar, birinci katta güzel bir atölye, güzel bir yatak odası ve bir de hizmetçi odası. Enginarlar, incir ağaçları, kayısılar, muşmula ağaçları yetiştiriliyor... Anlayacağın üzere sevimli bir kır kiraladım ve burası şehirden sadece üç dakika. Burada yürüyüş yapma keyfi bambaşka... Şehir sağlıklı ve yumuşak bir havaya sahip. Beni korkutan şey ise kuzey rüzgarları. Bir taraftan da bu rüzgârın bahsedildiği kadar korkunç olup olmadığını da merak ediyorum. Bu arada limanımda gerçek bir palmiye ağacı da var. Jeanne adında bir keçi ve Blanche adında bir koyun aldım. Kardeşim ben kuzeye gittiğimde hayvanlarıma bakacak. İlerleme gücünü korkunç bulduğum bir yer burası...12.000 nüfuslu olmasına rağmen ilerleyen süreçte kalabalık olacağını ve birçok yerin inşa edileceğini düşünüyorum... Bir savaş limanı projesi, gerçekten de dünyanın en güzel limanı olacağına inandığım bir liman, düşmanın etkisinden korunacak bir şehir. Kısacası bu ülke hâlâ bakir ve keşfedilmeye açık bir bölge. Kadim sakinleri, balıkçılar, manzara ve zarafet... Sana burayı övmem yeterli. Bölgeye olan tutkumu bilmeni isterim çünkü bir gün sen de buranın inanılmaz tazelikteki sarmaşıklarını, ağaçlarla kaplı güzel derelere ve kayalık tepelerdeki aromatik bozkırlara hayran kalacaksın. Her yerde sevdiğiniz gibi, gerçek ve samimi bir doğa ve henüz hiçbir şey istila edilmemiş durumda! Bu sabah atölyemde çalıştım. Öğle yemeğinden sonra sana bu mektubu yazmayı istedim. Madam Rousseau hâlâ iyi değil ise, asla tereddüt etmemelisin. Onun bu iklime çok fazla ihtiyacı var. Verimli olacaktır. Bütün bu güzellikleri görmeniz beni çok mutlu edecek. Madam Rousseau'ya lütfen iltifatlarımı ilet. Yakında görüşmek dileğiyle” (Biass Fabiani, 1994, s. 84).

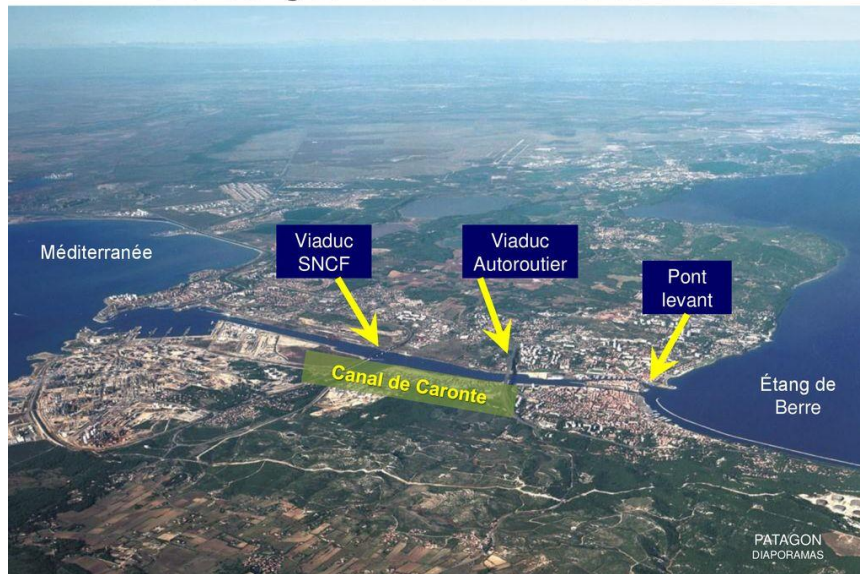
Martigues Ziem dışında çok sayıda sanatçının da dikkatini çekmiştir. Emile Loubon, Paul Camille Guiguo, Auguste Renoir, Eduard Ducros, Charles Henry Malfoy ve Henry Malfoy, Francis Picabia, Raoul Dufy, Nicolas de Stael, John Terric Williams ve son olarak Jessica Dismorr Martigues resimleri çalışan sanatçılar olmuşlardır.²⁶ Kanalları, rıhtımları ve köprüleri ile cazibeli bir atmosfere sahip olan Martigues, pitoresk bir

²⁶ <http://www.studiosofthesouth.com/82601/83301.html> adresinden 9 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

görünüm sunmasıyla birlikte sıkça Venedik'e benzetilmiş, bu sebeple "Provence'nin Venedik'i" olarak anılmıştır.²⁷

Çalışmamız kapsamında otuz beş Martigues tablosu incelenmiştir. Bu tablolarla Ziem'in Caronte Kanalı ya da Berre Gölü'nü sıkça resmettiği görülmüştür (Resim 23).²⁸

À Martigues, le canal de Caronte, avec ses 3 viaducs, relie l'étang de Berre à la mer Méditerranée.

Resim 23: Caronte Kanalı ve Berre Gölü Konum

4.1.1. Tartanlar ve Yelkenliler

Ziem Atölyesi'nde en fazla boyanan Martigues konulu resimler ise tartanlar olmuştur. Kaynaklarda Ziem'in Atölyesi'nin kıyıya açıldığı ifade edilmektedir. Tartanların bulunduğu kıyı bölgesi, Ziem'in atölyesinden izlenebilmektedir. *Tartanlar* serisini

²⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Martigues> adresinden 9 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

²⁸ <https://slideplayer.fr/slide/16410868/> adresinden 13 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

yaptığında bölge de Fransa'nın Kuzeybatısından esen soğuk, kuru ve şiddetli rüzgâr mitralinin yaşandığı 1861 yılında günlüğüne kaydettiği şu sözlerden anlaşılmaktadır:

“Sabahları ve öğlenleri burada şiddetli bir mistral söz konusu. Atölyemin penceresinden balıkçıların Martigues'e döndüğünü görüyorum. Deniz saat 1'de siyah-yeşil ve sarımsı çizgilerle adeta dalgalanıyor (Ziem, 1994, s. 117).

Tartanlar Akdeniz'de balıkçılık ve kabotaj için yaygın olarak kullanılan teknelerdir (Resim 24).²⁹ Ziem atölyesinden balıkçı teknelerinin geliş ve gidişlerini gözlemlemiş, tartanları bir seri hâlinde çalışmıştır.

Resim 24: Martigues, Tartan, 1853

²⁹<https://collection-jfm.fr/p/cpa-france-13-martigues-tartanes-de-peche-178150> adresinden 14 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Caronte Kanalı ve Tartanlar (kat.1), *Alacakaranlık* (kat.2), *Tartanlar* (kat.6), *Martigues'in Önünde Sarı Yelken* (kat.8), *Martigues'e Dönüş* (kat.16), *Martigues'te Beyaz Yelkenli* (kat.19), *Berre Gölü* (kat.20), *Berre Yakınlarındaki Caronte Kanalı'nda Tartan* (kat.21), *Bir Lagünde Yelkenli ve Ön Planda Bir Tekne* (kat.22), *Martigues Kıyılarında Yelkenli* (kat. 23), *Berre Gölü'nde Tartanlar* (kat.24), *Berre Gölü'nde* (kat.25), *Martigues Balıkçıları* (kat. 27), *Martigues Çevresi* (kat.29), *Ziem'in Evinin Çevresi* (kat.32), *Ziem'in Evinin Çevresi* (kat. 33), *Martigues'te Balıkçılar* (kat. 34) adlı tablolarının konusu Berre Gölü ve Caronte Kanalı üzerindeki tekneler, kayıklar ve tartanlardır. Ziem bu tablolarında kentin belgesel bir betimini ortaya koymaktan ziyade, deniz üzerindeki yaşantının pitoresk yönünü yansıtmayı amaçlamıştır. Sanatçının 1845-1850 yılına tarihlenen *Caronte Kanalı ve Tartanlar* (kat. 1) adlı tablosu çoğu resmine kaynak olmuş, tartanlara dair aldığı eskizlerden yararlanarak çok sayıda tablo üretmiştir. Işık oyunları ise sanatçının vazgeçilmezi olmuştur. Bu oyunlar *Tartanlar* (kat.6) ve sanatçı tarafından beyaz yelkenlerin kuvvetli bir biçimde yansıtıldığı, kalın malzeme ve canlı renklerle resmedilen *Martigues'e Dönüş* (kat. 16) tablolarında okunabilmektedir.

4.1.2. Bölge ve Keçi Sürüsü

Sanatçının *Bölge ve Keçi Sürüsü* isimlerini verdiği *Bölge* (Kat.10), *Bölge* (Kat.11), *Bölge* (Kat.12), *Keçi Sürüsü* (Kat.13) ve *Bölge* (Kat.14) adlı tabloları tıpkı *Tartanlar* serisinde olduğu gibi, Martigues özelinde birkaç kez denediği kompozisyonlardandır. *Bölge* (kat. 11) adlı tablo da Martigues civarında geçtiği anlaşılan sahne de atlar ve buğday harmanı teması işlenirken, arka planda Berre Gölü'nün mavi suyu canlı bir şekilde resmedilmiştir. Uzunlamasına olan tablo da atların yarış hâlinde, profilden resmedildiği görülmektedir. Buğday tanelerinin tozunun uçuşu sanatçı tarafından başarılı bir biçimde yansıtılmıştır. Atların yelesinde kuvvetli bir ton ile verilmiş beyaz renk ve sol ön planda bir çiçek veya devedikenini çağrıştıran mavi virgül görülmektedir. Bu tablolar bölge de bir gelenek olan, Rove'dan gelen keçi ve at sürüsünü temsil etmektedir. Serinin bir diğer denemesi olan *Bölge* (kat. 14) (Resim 25) adlı tablo da ise soldaki sürüsünü sağa doğru yönlendiren bir çoban figürü algılanmaktadır. Konu merkezdeki renkli bir nokta ile canlandırılmıştır. Genel olarak koyu tonlar, gece mavisi gökyüzü şeffaflık içerisinde resmedilmiştir. Sadece ön plan krem rengi ile aydınlatılmıştır. Kompozisyon kullanılan renk itibariyle rahat bir

biçimde anlaşılammakta, figürler ise zor bir şekilde algılanmaktadır. Ziem bu resimlerinde Barbizon Okulu sanatçılarının resimlerinin konusu olarak çokça kullandığı otlayan hayvanları resmetmiştir.

Resim 25: Félix Ziem, Martigues, (kat.14)

4.1.3. Ziem Atölyesi

Ziem'in bazı tablolarını çözümlayebilmek için mercek altında incelemek gerekir. Çünkü onun paletinden aldığı renkler rastgele fırça dokunuşlarıyla tuvalin yüzeyine gider, renk cümbüşünün arasında saklanan onun yaşamına ait izler büyük bir sürprize dönüşür. *Félix Ziem'in Atölyesi* (kat. 15) (Resim 26) adlı eserinde Berre Gölü'nün kıyısındaki evi ile bahçesini betimleyen sanatçı, muhtemelen ağaçların altındaki net bir şekilde algılanamayan figürlerden biri olmalıdır. Tuvali ağaca dayalı şekilde onun fırçalarını beklemektedir. Kısmen çimlenen bahçesindeki yeşil renk, kurumaya başlayan ağacın yapraklarındaki ve sararan çimlerdeki kiremit rengi, evin badanasının rengiyle benzer tonlar içermektedir. Ziem'in atölyesi ile ilgili ayrıntıları okumak ise oldukça güçtür. Kısmen ağacın arkasında kalan atölye iki katlıdır ve resimde iki cephesinin üst kat

ayrıntılarında görüntüler bulunmaktadır. Bu cephelerin birinde bir pencere, diğesinde ise balkon olabileceğini düşündüğümüz branda ile kapatılan bir balkon ayrıntısı dikkati çeker. Resimdeki tek durgunluk ise her fırsatta tablosuna iliştiirdiği Berre Gölü ve gökyüzüdür.

Resim 26: Félix Ziem, Martigues, Ziem'in Atölyesi (kat.15)

4.1.4. Ziem Cami ve Martigues Görünümleri

Sanatçının kariyeri boyunca Boğaziçi yapılarını kendisine anımsatabilmek amacıyla Martigues'e mescitler yaptırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla *Cami* (kat. 7) adlı tablosu Ziem'in repertuvarında sadece bir Martigues resmi olarak değerlendirilmemelidir. Sanatçı Doğu etkilerini yansıtmak amacıyla bölgeye ve atölyesine inşa ettirdiği camileri resimlerinin konularının arasına eklemeyi ihmal etmemiştir. Arka planda denizin mavisinin görüldüğü bu resimde cami tek başına ve yakın plandan yansıtılmıştır. Malzemenin çok hafif ve keskin olmayan niteliği, ağaçların şeffaflık ile işlenmesi, gökyüzündeki mavinin ve caminin beyazının ışıltılı bir bütünlük sağlaması eseri nadir sayılabilecek bir kaliteye ulaştırmaktadır. *Martigues Atölyesi'nde Cami* (kat. 33) (Resim

27) adlı tablosundaki cami ise, mimarisi ile farklılaşır. Kullandığı lekeci ve renkçi üslup aynı olmasına rağmen, bu cami okunabilen unsurlarından anladığımız kadarıyla bir Osmanlı cami üslubuna ait değildir. Sanatçının bu cami inşaatında kullanmayı tercih ettiği mimari öğeler, gezdiği yerlerden gördüğü farklı mimari üslupları karıştırmış olduğunu düşündürmektedir.

Resim 27: Félix Ziem, Martigues, Martigues Atölyesi'nde Cami (kat. 35)

Ziem'in kâğıt üzerine suluboya tekniğinde çalıştığı Martigues çevresine ait *Martigues Balıkçıları* (Kat. 27), *Martigues Limanı* (Kat. 28), *Martigues Çevresi* (Kat. 29) ve *Martigues'te Bir Lagün* (kat. 30) adlı tablolarında birbirlerini tekrar eden özellikler görülmektedir. Farklılığı oluşturan unsur liman ve farklı sayıdaki balıkçı tekneleridir. Günün değişen zaman dilimlerine ait bu resimlerdeki ortak yaklaşım ise gölün, gökyüzünün ve ışığın işlenmesindeki başarı olmalıdır. Ziem'in tablolarında figürden ziyade, gözler suyun yüzeyine, gökyüzündeki bulutlara ve ışığa odaklanmaktadır. Güneş

ışınlarının hareketleri onun tablolarında şiirsel bir anlatıma dönüşmektedir. Ön plana çıkan figürlerden çok manzaralar ve atmosferdir. Sanatçının hareket hâlinde resmettiği figürlerin tüm ayrıntıları kaybolmuş olmasına karşın, bu figürler tablolara yaklaşıldığında gözlemlenebilmektedir. *Ay Işığında Berre Gölü* (kat. 4) adlı tablosunda merkez de bulutların ardında yer alan Ay'ın denizi ve kompozisyonun ön planında yer alan kıyı bölgesindeki kayalıkları aydınlattığı görülmektedir. Sanatçı kalın fırça darbeleriyle resmettiği *Berre'de Balıkçı Tekneleri* (kat. 5) adlı tablosunda ise bulutların ve gökyüzünün renginin denizin üzerine küçük noktalar hâlinde yansması ile benzer bir tavrı yansıtmaktadır. Ay ışığı ya da Güneş ışığının yansımaları, deniz üzerinde bu yansımaların yaratmış olduğu titreşimler Ziem'in üslubunun bir klasiğidir.

Gittiği birçok bölge de de konu repertuarına dahil ettiği yel değirmenleri, ulaşabildiğimiz *Martigues Yakınları* (kat. 17) ve *Martigues Çevresi* (kat. 18) adlı tablolarının da konusu olmuştur. Martigues çevresinde yaptığı iki resminden birincisi olan *Martigues Yakınları* (kat. 17) adlı tablosunda Ziem, yel değirmenini bulunduğu yerden çizerken, Martigues Çevresi (kat. 18) adlı ikinci yel değirmeni içeren tablosunu ise yel değirmeninin uzağından, tepenin aşağısından resimlemiştir. Bu iki resimde ayırt edici olan, günün değişen saatleridir. Ziem'in kullandığı teknik ve üslupsal açıdan neredeyse benzerlik gösteren *Ziem'in Evinin Önü* (kat. 26) ve *Martigues Çevresi* (kat. 30) adlı tabloları kâğıt üzerine suluboya tekniğinde çalışılmış olup, bu benzerliği teknik sağlamıştır. *Martigues Çevresi* (kat. 31) isimli tablosunda ise dikkati çeken, nadir olarak kullandığı, kayaya oturmuş bir kadın figürüdür.

Ziem'in kâğıt üzerine suluboya tekniği ile yaptığı *Berre Gölü'nün Kenarları* (kat. 3) (Resim 28) adlı tablosu, Martigues konulu eserlerinin içerisinde en güçlü soyutlama yaklaşımı ile farklı bir üslubu yansıtmaktadır. Eser de gözler ön planda yer alan araziye yönelmektedir. Bu arazi de Barbizon Okulu sanatçılarının çokça denediği, uzun gövdeli, renk lekeleri ile yapılmış ağaçlar, çalılıklar, yaklaştırıldığı da lekeler hâlinde, insana dönüştüğünü düşündüğümüz figürler dikkat çeker.

Resim 28: Félix Ziem, Martigues, Berre Gölü'nün Kenarları (kat. 3)

4.2. VENEDİK RESİMLERİ

1854 yılından itibaren Venedik, Félix Ziem'in kariyerinin gidişatını belirleyen başlıca esin kaynağı olmuştur. Venedik'i bir tekne ile gezen Ziem, gördükleri karşısında çok memnun olmuş, arayışında olduğu ilhamı ona bahşedebilecek şehrin Venedik olduğuna kanaat getirmiştir. Onun şehre ayak bastığı tarihler de Venedik, romantik yazarlar ve ressamlar tarafından yeniden keşfedilmektedir. Byron, Chateaubriand, Musset gibi isimlerin edebi türlerde verdiği eserler, pre-empresyonist sanatçılar olarak değerlendirilen Turner, Bonington ve Corot gibi ressamların üretimleri Ziem'i etkilemiş olmalıdır. 19. yüzyılın ortalarında Venedik'e gelen ressam, kenti bu üç önemli sanatçının süzgecinden görme şansına sahip olmuştur. Joseph Galtier, 19 Temmuz 1905 yılında *Indépendance Belge'de* yayımlanan "Chez Ziem" adlı makalesinde, Ziem'in Rue Lepic'teki stüdyosunun merdivenlerinde bahsi geçen sanatçılara ait eserler olduğunu ifade ederek, bu sanatçılardan etkilenmiş olduğuna dair ortaya atılan hipotezi doğrulamıştır (Blass Fabiani, 1944, s. 119). Venedik'e ilk gördüğü anda vurulan Ziem oldukça kısa süren ilk Venedik buluşması hakkında şunları söylemiştir:

"Ah Venedik! İlk gelişim sadece on gün sürmüştü. Buradan iç çekerek, üzülerek uzaklaştım ama kendime daha sonra geri döneceğime dair söz verdim. Batan güneşin

sisleri arasında kaybolan lagünü ve Venedik'i görmek için birçok kez tekrar döndüm. Döndüğümde gördüğüm izlenimler inanılmazdı. Adeta gösterinin tadını çıkarıyordum. İçim hızla dolup taşıyor, izlenimlerinin canlılığı ve apaçıklığı beni sarhoş ediyordu” (Ziem, 1994, s. 172-173).

Günlüğüne yazdığı bu satırlarda yoğun bir şekilde hissedilen Venedik tutkusu, yaşamı boyunca sona ermeyecek ve Ziem “Venedik Ressamı” olarak anılacaktır. Sanatçının şöhretinde Venedik konulu tablolarının hakimiyeti net bir şekilde görülmekte olup, hesap defteri incelendiğinde en çok gelir elde ettiği eserlerinin konularının Venedik’e dair olduğu anlaşılmaktadır.

Eleştirmenler Ziem için “*Venedik’in güzel doğasına adeta daha fazla şiir katan bu adam, bu işin sırrını keşfetmiş görünüyor. Denizin güzel sularına daha fazla şeffaflık ve parlaklık katan sanatçının eserleri adeta ışık ve tazeliikle parlıyor.*” Demiştir (Fabiani, 1994, s. 39). Onun Venedik tabloları mükemmel bir akort olarak nitelendirilmiş, Venedik’e karşı geliştirdiği sadakat ve çalışmaları onu takip edenleri büyülemiştir. 1848 yılından itibaren Venediği resimleyen Ziem, 1859 ve 1863 yılları hariç her yıl Salon’a Venedik eserleri yollamıştır.

Sanat eleştirmeni Theophile Gautier Ziem’in Salon’a göndermiş olduğu Venedik eserlerini gördüğünde, şu sözleri söylemiştir:

“Venedik tablolarını görmediyseniz, lütfen karşısına geçin ve görmeye çalışın. Bu serapta boğulur, güneşin doğuşunu izlersiniz. Güneş sevgili kızını öpüyor gibidir. Su hafifçe tütüyor, gökyüzü beyaz tül perdesini açıyor, şehir zevkten bıkmış, adeta uyanıyor ve ortaya çıkıyor. Lagünün masmavi suyundan, kıyıda kendini kurutmak isteyen bir deniz gibi. Sudan yapraklar, onun pembe ve beyaz gövdesinde kubbeler, masmavi denizin dalgaları. Bu mavimsi ve altın rengi atmosfer oldukça etkileyici. Adriyatik ressamı, formu bulanıklaştırmadan saran, hiçbir parlıtadan istifade etmeyen, konturları emmeyen, adeta parlıdayan bir altın sıvı ressamıdır. Gemilerin kalabalığı, ormanlar, teknelerin gümbürtüsü, kırmızımsı kuruyan yelkenleri, pırlanta halini almış siyah sular ve bu bütünlüğün tüm sihrini, tüm cazibesini resmetmiştir” (Fabiani, 1994, s. 39-40).

Venedik İtalya'nın kuzeydoğusunda Veneto bölgesinin başkentidir. Kanallara ayrılan şehir, 400'den fazla köprü ile birbirine bağlanan 118 küçük adadan oluşmaktadır. Venedik "La Dominante", "La Serenissima", "Adriyatik Kraliçesi", "Su Şehri", "Maskeler Şehri", "Köprüler Şehri", "Yüzen Şehir" ve "Kanallar Şehri" olarak anılmaktadır. Venedik'in bazı bölgeleri güzelliği, mimarileri ve sanat eserleri ile ünlüdür. Kıyısı boyunca Venedikli zengin ailelerin sarayları sıralanan Büyük Kanal, Bizans, Gotik ve Rönesans karışımının eşsiz bir örneği olan Dükler Sarayı (Resim 29)³⁰, İç Çekişler Köprüsü, kentin önemli simgelerine ev sahipliği yapan San Marco Meydanı, (Resim 30),³¹ şehrin en önemli kilise yapılarından biri olarak kabul gören ve takma adı 'Altın Kilise' olan San Marco Bazilikası, San Marco Çan Kulesi, süslü, kendine has profili ve konumu ile Büyük Kanal'ın incisi olarak değerlendirilen Santa Maria Della Salute Bazilikası, Venedik'in 30 kilometre güneyinde bulunan, her bir köşesinde kiliselerin varlığı ile dikkat çeken Chioggia Bölgesi, Giudecca Kanalı'nda yer alan, heykelleri ve dekorasyonu ile herkesi büyüleyen Gesuati Kilisesi, Fransız Bahçeleri, sanat hayatı boyunca su ve mimarinin oluşturduğu muhteşem birliktelik ile başta Félix Ziem'i olmak üzere bir çok sanatçıyı etkilemiştir. William Turner, Guardi, Canaletto ve daha birçok isim lagünün sularında yüzen bu şehirden ilham alan sanatçılar arasındadır.

³⁰ <https://monovisions.com/venice-italy-in-19th-century-historic-bw-photos/> adresinden 7 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

³¹ <https://monovisions.com/venice-italy-in-19th-century-historic-bw-photos/> adresinden 7 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Resim 29: Büyük Kanal ve Dükler Sarayı 19.yy

Resim 30: San Marco Bazilikası ve Meydan, 19.yy

Ziem, Venedik resimleri ile üne kavuşmuştur. Öyle ki Ziem, sanat eleştirmenleri tarafından eski bir Venedik Ressamı olan Canaletto³² örnek gösterilerek ‘‘Modern

³² Ziem hakkında her ne kadar ‘‘Canaletto’’ yorumunda bulunulmuş olsa da üslup anlamında birbirlerinden son derece ayrılmaktadırlar. Canaletto’nun Venedik’i mimari ayrıntıların oldukça

Canaletto'' olarak tanımlanmıştır. Paletindeki renkler ile Venedik ışık ve renk saçan şiirsel bir şehre dönüşmüştür (Makzume ve Kocabaşoğlu, 2004, s. 59).

Çalışmamız kapsamında Félix Ziem'in 1848-1890 yılları arasında ürettiği 71 eser Venedik resmi değerlendirilmiştir. Kariyeri boyunca sayısız Venedik eseri çalışan sanatçının repertuvarını Büyük Kanal, San Marco Meydanı, Santa Maria Della Salute Bazilikası, İç Çekişler Köprüsü, Dükler Sarayı, Rialto Köprüsü, Geusati Kilisesi oluşturmuştur. Onun Venedik resimlerinde insan figürleri Venedik manzaralarının içinde eriyip kaybolmuştur. Sadece birkaç Venedik resminde ise figür ön plana çıkmıştır (Resim 31).

Resim 31: Félix Ziem, Venedik, Venedik Saman Köprüsü'nde Genç Kadınlar (kat. 98)

yoğun olduğu, perspektif açısından zengin ancak renk hususunda eksik olması nedeniyle Ziem'in renkli tablolarının zıttı bir biçimde soğuk bir ambiyansı yansıtmaktadır (Makzume ve Kocabaşoğlu, 2004, s. 59).

4.2.1. San Marco Meydanı

San Marco Meydanı'nda yer alan ve Bizans sanatının önemli yapılarından biri olan San Marco Bazilikası, Ziem'in Venedik eserlerinin başlıca konularındandır. Ön cephesi ile dikkat çeken yapı, freskleri ve mozaikleri ile renklendirilmiş mimari ayrıntılarıyla bugüne dek Venedik'e gelen birçok ressamın ve Ziem'in ilgi odağı haline gelmiştir.³³ Ziem'in Gün ışığının kaybolduğu, gökyüzünün gri ve siyah renklere büründüğü *San Marco Meydanı* (kat. 45) adlı eserinde meydan ve bazilikanın ayrıntıları okunabilmektedir. San Marco Meydanı'na ait *San Marco Meydanı* (kat. 46-47) nolu tabloları hariç, meydan konulu diğer eserler, güneşli günleri yansıtmaktadır. Özellikle sanatçının renkçi üslubu mürekkep ile çalıştığı tablolarında farklılaşmaktadır. *San Marco Meydanı* (kat. 47) adlı tablosundaki mürekkebi kullanma tarzı yapıları daha ayrıntılı çalışabilmesine olanak sağlamıştır. Resimlerinde asıl dikkat çeken ise San Marco Meydanı'nda dolaşan insan figürleridir. Uzaktan sadece bir leke gibi görünen ama yakınılaşıldığında detayları daha net bir şekilde yakalanabilen bu figürlerin ortak özellikleri, giysilerinden ve aksesuarlardan anlaşıldığı üzere Doğu dünyasına ait kişiler olmalarıdır. Ziem'in Venedik resimlerinde öne çıkan tipler genel olarak bu insanlardır. Kentin Müslümanlar ile ticari ilişkilerinin oldukça güçlü olduğu bilinmektedir. San Marco Meydanı'nı süsleyen bazilikanın ana portalinin sağdan ikinci kemeri içinde resmedilmiş sarıklı ve doğulu tipler Venedik'in Müslümanlar ile ilişkisine dair fikirler vermektedir (Resim 32).³⁴ Ziem bir diğer meydan konulu *Saint Marc* (kat.55) adlı tablosunda ise yılın bazı dönemlerinde su altında kalan San Marco Meydanı'nı resmetmiştir.

³³ <http://www.basilicasanmarco.it/basilica/architettura/fasi-costruttive/?lang=en> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

³⁴ <http://www.yeryuzundeBirkacadim.com/index.php/2020/06/15/venedik/> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Resim 32: San Marco Bazilikası Kemer Detayı

Ziem'in *Aziz Georges Alayı* (kat. 63) (Resim 33) ve *Venedik'te Bir Köle Karnavalı* (kat. 105) adlı tablolarının konusu yılın belli tarihlerinde San Marco Meydanı'nın etrafında gerçekleştirilen törenlerdir. *Aziz Georges Alayı* (kat.64) adlı eserde, muhtaçlara yardımın ve inançlar için cesur bir şekilde dikilmenin güçlü bir timsali olarak nitelendirilen Aziz Georges'e adanan ve her yıl 23 nisanda kutlanılan Aziz Georges günü³⁵ resmedilmiştir. Törenin gerçekleştirildiği orta alanda renk cümbüşü şeklinde detayları anlaşılamayan insan topluluğu görülmektedir. *Venedik'te Bir Köle Karnavalı* (kat. 105) adlı eserinde ise Ziem, San Marco Meydanı'nda gerçekleştirilen ve maskeler kullanılarak sınıf ayrımının ortadan kaldırılması arzusunun vurgulandığı kutlamaları resmetmiştir.³⁶

³⁵ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_aya_yorgi_aziz_george adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

³⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Venedik_Karnaval%C4%B1 adresinden 15 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Resim 33: Félix Ziem, Venedik, Aziz Georges Alayı (kat. 64)

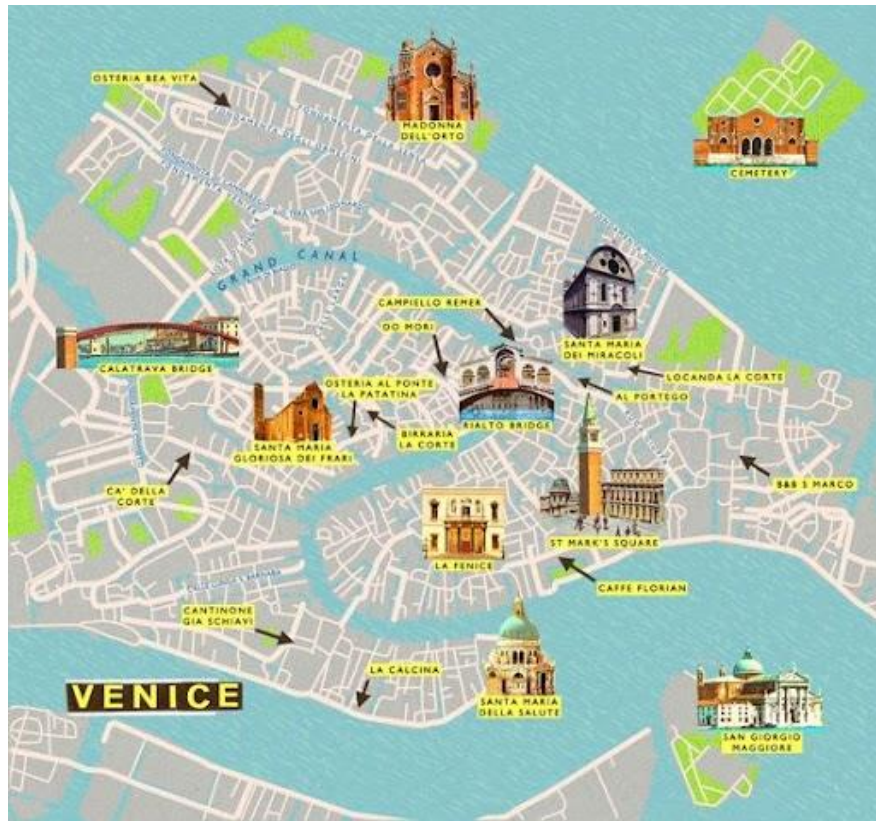
Sanatçının karanlık bir atmosfere sahip olan *Ay Işığında Campanile (Çan Kulesi)* (kat.72) adlı eserinde Dolunay tarafından aydınlatılan Lagün manzarası görünmektedir. Bulutlar ve ay ışığı ise suya yansımıştır. Ön planda görülen bir gondol sola doğru yönelirken diğer bir yelkenli ise arka planda sağa doğru yelken açar. Çan kulesi ve Aziz Mark Kilisesi'nin kubbesi kıyıya hakimdir. Arka planda, San Giorgio adası görülmektedir.

4.2.2. Büyük Kanal

Ziem'in Venedik tablolarına bakıldığında, en çok ilham aldığı yerin Büyük Kanal olduğu görülmektedir. Pitoresk görünümün sunması ve deniz ile mimarinin yoğun bir biçimde birlikteliği Ziem'i Büyük Kanal'a yönlendirmiş olmalıdır (Resim 34).³⁷ Büyük Kanal'ın kıyısında yaklaşık olarak 170 yapı sıralanmakta ve kanal boyunca kiliseler

³⁷ <http://dunyaparmagiminucunda.com/italya/venedik-gezi-rehberi/attachment/venice-map/> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

bulunmaktadır.³⁸ Bu kiliseler içerisinde en çok dikkat çekenini ise Ziem'in bazen resminin başlıca konusu olarak değerlendirdiği, bazen ise Büyük Kanal resimlerinin tamamlayıcısı olarak kompozisyona hizmet eden Santa Maria Della Salute Bazilikasıdır. Sanatçının Büyük Kanal resimlerine her fırsatta dahil ettiği bir diğer önemli yapı ise Dükler Sarayı'dır. Ziem'in Büyük Kanal'ı kimi zaman bir gondol ile gezerek, kimi zaman ise San Marco Meydanı'ndan yönünü denize doğru çevirerek resmettiği anlaşılmıştır.

Resim 34: Venedik, Kanal Boyunca Yapıların Konumlarının Görünümü

Nisan Ayı Ay Işığı Altındaki Büyük Kanal (kat.62), Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal (kat. 65), Ay Işığında Büyük Kanal (kat. 66), Büyük Kanal'a Giriş, Adriyatik'teki Yelkenli Tekneler (kat. 83), Büyük Kanal (kat. 84), Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal (kat.90), Büyük Kanal'da Güneş Etkisi (kat.92), Venedik'te Gümrük (kat.

³⁸[https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_\(Venedik\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_(Venedik)) adresinden 10 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

100), *Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi* (kat.99) adlı tablolar Ziem'in Büyük Kanal'ı aynı noktadan gözlemleyerek resmettiği eserlerdir. *Büyük Kanalın Girişinde İzleyiciler* (kat. 60) isimli tablo ayrıntıların okunabildiği, güneş ışığının kanalı bütünüyle aydınlattığı neredeyse tek resim olarak değerlendirilebilir. *Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal* (kat.65) adlı eserde, özellikli yapılarda, Ziem'in ahşap üzerine mürekkep ile çalıştığı tablolarındaki detaycı yaklaşım görülürken, siyah tonların hâkim olduğu mimari de mürekkep hareketleri dikkat çekmektedir. Ziem'in Büyük Kanal resimlerinde güneş ışığının tabloya düşüşünde *Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal* (kat.65), *Büyük Kanal* (kat.84) çeşitli benzerlikler göze çarpmaktadır. Güneş ışığının sarı rengi, belli bir bölgeyi aydınlatmıştır. Bu resimlerinde Kanal'ın en önemli yapılarından Santa Marie Della Salute Bazilikası, Dükler Sarayı ve San Marco Kilisesi'nin Çan Kulesi yer almaktadır. *Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal* (kat.91) adlı tablo da ise güneş unsurunun yoğun bir şekilde vurgulandığı görülürken, yapıların detayları kaybolmuştur.

Ziem'in *Büyük Kanal ve Doge Sarayı* (kat.70), *Büyük Kanal* (kat.71) ve *Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal* (kat. 91) adlı tablolarında kullandığı hızlı fırça darbelerinin bir sonucu olarak detaylar renk cümbüşü içinde kaybolmuştur. Venedik'te Akşam Vakti (kat. 38), Venedik'te Sabah (kat. 37), Venedik'te Öğlen Vakti (kat. 59), *Büyük Kanal'da*

Selamlama (kat. 77) ve *Büyük Kanal'da Güneş Etkisi* (kat.982 (Resim 35) adlı tablolar ise Ziem'in Kanalı farklı zamanlarda resmettiği eserlerindedir.

Resim 35: Félix Ziem, Venedik, Büyük Kanal'da Güneş Etkisi (kat. 92)

Büyük Kanal eserlerinde bir diğer dikkat çeken özellik sanatçının Kanalı'da gerçekleştirilen çeşitli etkinliklere dair boyadığı tablolardır. *Venedik'te Bayram Günü Top Atımı* (kat.94) adlı tablo bu etkinliklerden birine dair olmasıyla dikkat çeker. Siyah ve kırmızı tonlar kullanılarak lekeler hâlinde resmedilen insan figürlerinin büyük bir kalabalık oluşturduğu eserde, bayraklarından farklı kültür çevrelerinden kente geldiklerini anladığımız büyük gemiler Kanalı'ı adeta karnaval alanına dönüştürmüştür. Yine Santa Maria Della Salute Bazilikasının net bir şekilde anlaşılmadığı ve siluet hâlinde resmedildiği *Selam Merasimi* (kat. 61) adlı eser ve *Büyük Kanal Şöleni* (kat.76) adlı resim gerçekleştirilen etkinlikler ile ilgili çalışmalar olarak dikkat çeker.

Ziem'in *Meryem Ana Şöleni* (kat. 88) (Resim 36) ve *Taş Döşeli Sokak* (kat. 89) adlarındaki bu iki eseri de benzer özelliklere sahiptir. İki resim de Ard İzlenimciliğe yakın üslubu ile özgün çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. İlk resim çok parlak ve renkli noktalar olarak verilen bayraklar ile süslenmiş ve seyircinin önünde ilerleyen bayraklı firkateyn motifi kullanılmıştır. Kanalin dar bir şekilde işlendiği resimde şenlik süslemelerinin yarattığı karmaşayla birlikte görüntü giderek bulanıklaşmıştır. İkinci resimde de benzer şekilde görüntü oldukça bulanıktır.

Resim 36: Félix Ziem, Venedik, Meryem Ana Şöleni (kat.88)

Ziem Venedik resimlerinin konularının arasına Büyük Kanal'ın etrafında yer alan Saint Georges ve Gesuati Kiliselerini de eklemiştir. Özellikle Saint Georges Kilisesi başta Claude Monet olmak üzere dönem içerisinde resim üreten birçok sanatçının resmettiği bir

yapı olarak dikkati çeker (Resim 37).³⁹ Her iki kilisenin de mimari ayrıntıları net bir biçimde anlaşılmazken, formlar son derece eriyik bir şekilde resmedilmiştir. Ziem, *Saint Georges Kilisesi* (kat. 44) adlı eserinde kubbe, yapının bulunduğu bölgenin konumu ve çan kulesi ayrıntılarını vurgulayarak yapıyı anımsatmak istemiştir. Bir diğer eseri *Gesuati Kilisesi* (kat. 74) adlı tablosunda ise Giudecca Kanalı'nın çevresinde yer alan yapı resmin sol planına egemen bir şekilde resmedilmiştir. Ziem anımsatma yönünü bu eserde de açığa çıkarmış, taç kapının formunu ve özellikle üçgen alınlığı vurgulayarak yapının algılanabilir olmasını sağlamıştır.

Resim 37: Venedik, Saint Georges (Gesualdo) Kilisesi

Ziem'in kâğıt üzerine mürekkep ve yıkama tekniği ile yaptığı ve teknik dolayısıyla çizgiselliğin yoğun olduğu eserlerinde detaylar büyük ölçüde anlaşılmamaktadır. *Venedik Manzarası* (kat.50) adını vermiş olduğu bu serinin ilk çalışması olan resminin ön planında bir gondol, arka planda San Marco Meydanı Çan Kulesi ve San Marco Kilisenin kubbesi ile Santa Maria Della Salute görünürken, *Venedik Manzarası* (kat. 51)'de kanalda

³⁹ <https://travel.sygic.com/tr/poi/san-giorgio-maggiore-kilisesi-poi:1156> adresinden 5 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

ilerleyen bir gondol ve *Venedik* (kat. 52)'de ise Venedik limanında bulunan yelkenliler resmedilmiştir. Yine diğer bir resmi *Gondol ve Teknedeki Karakterler* (kat. 41) adlı eserinde ise kömür kalemı adıyla da isimlendirilen füzeti kalem ve gri- siyah mürekkebi bir arada kullanmış ve yoğun bir şekilde çizgisel çalışarak gondolları Büyük Kanal'ın etrafında yer alan Fransız Bahçeleri 'ne yaklaşırken resmetmiştir. *Lagündeki Bahkçılar* (kat. 57) ismini verdiği tablo da benzer özellikler görölmektedir. Son olarak *Venedik, Gemi* (kat.93) ismini verdiği ve mürekkep kullandığı bir diğer eserinde çizgiselliğiti oranı giderek artmış ve anımsatma yaklaşımının bir örneğiti olarak alımlayıcıyı konuyu tahmin eden bir yaklaşıma itmiştir.

İnsanlar Venedik'i genellikle kanalların ve köprülerin şehri olarak adlandırmaktadır. Ancak, Venedik'te Büyük Kanal'ın etrafında Fransız Bahçeleri olarak bilinen 500'den fazla farklı bahçenin de bulunduğiti bilinmektedir. Bu bahçelerin çoğiti, palazzos cephelerinin ve duvarlarının arkasına gizlendikleri için görünmemektedirler. Ziem'in resimlerin arasında da az sayıda Fransız Bahçeleri konulu eserler bulunmaktadır. *Fransız Bahçesi* (kat. 87) Ziem'in uyguladığı teknik ve yöntem göz önüne alındığında bahçeye ait hiçbir unsur algılanamamaktadır. Resmin geneline egemen olan siyah ton, Ziem'i bu bahçenin önüne gece vaktinde getirdiğiti düşündürmektedir. Belirli belirsiz hissedilen tek unsur su ve suyun yüzeyindeki gondoldur.

Ziem'in renkçi üslubu *Venedik'te Mavna* (kat.102) isimli eserinde değışkenlik göstermiştir. Bu eserinde deniz ve figürler daha net ve duru gözökmektedir. Genel olarak üslubunda gördüğümüz yaklaşım olan su yüzeyinde kullandığı karışık renk ve kalın fırça darbeleri bu çalışmasında azalmıştır. Sanatçının deniz araçları genelde resmin merkezinde ve köşelerinde kalırken, uzakta kent silueti hâlinde yer alan Venedik görüntüleri uzakta daha çok resmin sağına toplanmaktadır. Bu durum *Venedik Yelkenlileri* (kat. 103) adlı eserinde olduğı gibi ortak bir tavidir.

Venedik'te İskele (kat. 39), *Köle Yuvası* (kat. 42) ve *Reposoir* (kat.64) adlı resimler Ziem'in Büyük Kanal üzerindeki geçiş noktası olan köprü ile ilgilendiğı çalışmalarıdır.

Farklı üsluplar kullanarak ürettiği üç resim de de köprünün eğimi, tentenin ilerleyişi, duvarların gölgesinde çok sayı da insanın bulunması ve suyun ufka açılması gibi özellikler Ziem'in dikkatini çekmiş olmalıdır. Ek olarak bu eserlerinde sanatçının çok canlı, neredeyse şeffaf ve farklı olarak nitelendirilebilecek mavileri işlemedeki ustalığı görülmektedir. Sanatçının eserlerinde farklı teknikler kullanmış olsa bile en fazla görülen öğeler botlar, mavnalar, yelkenliler, tartanlar, gondollar, kayıklar, gemilerdir. *Venedik Choggia Bölgesi* (kat. 58), *Venedik Yelkenlileri* (kat. 103) ve *Venedik'te Botlar* (kat.104) isimli eserleri de birçok resminde gördüğümüz üslubu ve resmettiği konular ile benzerlik göstermektedir

Triptik, yan yana ve bir arada olan üç resmin oluşturmuş olduğu pano şeklindeki hareketli ve grup resimlere verilen addır. Üç parça hâlinde meydana gelen bu resimlerin orta bölümü sağ ve sola göre daha büyüktür. Ana tema orta panoda işlenmektedir. Panolar birbirine menteşe ile tutturulmaktadır. Genellikle pano halindeki resimler için kullanımı görülen triptikler, Orta Çağ ve Rönesans dönemleri süresince kiliselerin altarı için tasarlanmıştır. Ek olarak Doğudaki Bizans kiliselerinden başlayarak batıda yer alan Keltik İngiliz kiliselerine kadar geniş bir kullanım alanı bulmuştur.⁴⁰ Manzara özelinde çok fazla görülmemiş olan triptik denemeleri için kollarını sıvayan Ziem, 1861 yılında Salon'da Venedik Manzarası olarak San Marco Meydanı, Ahlar Köprüsü ve Dükler Sarayının bir arada olduğu üçlemesini sergilemiştir. Ziem Hamilton Düşesi tarafından bu eseri yapması adına 1860 yılında görevlendirilmiştir. Ortaya çıkan eserin sonucunda sanatçıya 1862 yılında çok büyük bir meblağ ödenmiştir. Bu yüksek miktarın nedeni ise üç tablonun bir arada olması ve dolayısıyla normalden daha büyük olan çerçevesinin belki de basit bir çerçeveden daha pahalı olması ile açıklanabilir. Ziem'in hesap defterine bakıldığında, Hamilton Dükü veya Düşesi'nin her zaman kendisinin üretimlerine en yüksek fiyatları vermiş oldukları görülmektedir. Ziem'de dolayısıyla en iyi eserlerini onlara ayırmış olmalıdır. Onlar bir nevi sponsor görevindedirler. (Fabiani, 1944, s. 134-135). Ziem Triptik ile ilgili olarak günlüğüne kısa bir yazı da eklemiştir:

⁴⁰<https://web.archive.org/web/20090207101121/http://en.wikipedia.org/wiki/Triptych> adresinden 17 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

“Üç parça tamamlandı. Zor bir iş oldu. Mimari görünüm ve birbirlerine bağlı olarak üç farklı tablonun birleşiminden oluşan bir kompozisyon meydana geldi. Sonuç benim için hiç fena değil: İç Çekişler Köprüsü oldukça sağlam oldu diyebilirim. Üç parça gölgeli ve donuk. Kendimde olmayan bir izlenimin altında kaldım. Doğa çok temiz ama şarkı söylemiyor. Yine de iyi bir fikir.” (Ziem, 1894, s. 115-121).

Eleştirmenler triptik karşısında genel olarak olumlu yorumlamalar sunmuştur. Fakat büyük bir coşku söz konusu değildir (Fabiani, 1944, s. 133-134). Theophile Gautier 10 Temmuz 1861 tarihinde *Le Moniteur Universel*'de triptik hakkında şu sözleri kullanmıştır:

“Manzaraları bir sunak üzerine koyacakmışçasına triptikte düzenliyor. Merkezde San Marco Meydanı, yani Venedik'in kalbi. Sol'da Ahlar Köprüsü, Diğerinde ise Dükler Sarayı. Venedik'e adanan güzel bir üçlü hatıra” (Biass Fabiani, 1944, s. 134).

Triptik (Üçleme) (kat.43) (Resim 38) adlı eserde Venedik, pembe, tanımlanamaz bir tonda renkli, güneşin sıcak ışığı ve lagünlerin yayılımlarıyla yüklü ışığın hafif yağlı atmosferi ile kendini tamamen göstermektedir. Sanatçı birbirlerine yaklaşan perspektif çizgilerinin etkisiyle merkeze doğru genişleyen genel bir boşluk vermeye çalışmıştır. İç Çekişler Köprüsünün, meydanın ve Dükler Sarayı'nın tanımlanmasına olanak sağlayan Ziem'in anımsatma yaklaşımı triptik özelinde de kendisine yer bulmuştur. Detayların kaybolduğu tablo da özellikle Sarayın beyaz rengi ve yüksekliği ile İç Çekişler Köprüsünün formu bu konuda kolaylık sağlamıştır.

Resim 38: Félix Ziem, Venedik, Triptik (kat. 43)

4.2.3. İç Çekişler (Ahlar) Köprüsü

Ahlar Köprüsü Venedik'teki birçok köprüden biridir. Etrafı çevrili olan köprü beyaz kireç taşından yapılmıştır ve ek olarak pencerelerinde taştan ızgaralar bulunmaktadır. Rio di Palazzo üzerinden geçtiği bilinen köprü suçluları Venedik'te bulunan Cenova Saraylarındaki sorgu odasına aktarılmaları için kullanılmıştır. Antonio Contin tarafından tasarlanan köprü 1602 yılında inşa edilmiştir. Ahlar Köprüsü'ndeki pencereden görülen manzara mahkûmların hücrelerine gitmeden önce gördükleri son Venedik manzarasıdır. Köprü'nün ismi, 19. yüzyılda Lord Byron tarafından verilmiştir. İsmin veriliş hikayesi suçluların hapisanedeki hücrelerine götürülmelerinden hemen önce Venedik'in manzarasını son defa görmelerinden gelmektedir. Pencereleri neredeyse tamamen kapatan taş ızgaralar sebebiyle yapının içinden bir şey görmek imkansızdır⁴¹ (Resim 39).⁴²

⁴¹ https://europeforvisitors.com/venice/articles/bridge_of_sighs.html adresinden 10 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

⁴² https://europeforvisitors.com/venice/articles/bridge_of_sighs.html adresinden 10 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Resim 39: İç Çekişler (Ahlar Köprüsü) Görünümü

Ziem'in ulaşabildiğimiz üç ‘İç Çekişler (Ahlar) Köprüsü’ isimli eseri bulunmaktadır. Bu üç resim de birbirinden farklı etkiler yansıtmaktadır. Farklı teknikler ile ürettiği bu üç eser içerisinde kâğıt üzerine suluboya tekniğiyle yaptığı *Venedik İç Çekişler Köprüsü (Ahlar)* (kat. 97) (Resim 40) adlı resim hem köprü hem de köprüyü çevreleyen kesme taş malzeme ile yapılmış yapıların gerçeğe en yakın şekilde tasvir edilmesi ve mimari ayrıntıların net bir biçimde anlaşılabilir olması ile diğer iki İç Çekişler Köprüsü çalışmalarından ayrılır. *Acı Köprüsü* (kat. 48) adlı resim ise açık sarı rengin yoğun bir biçimde kullanılmasıyla Ziem'in resimleri arasında farklı bir deneme olarak dikkat çekmektedir. *Acı Köprüsü* (kat. 48) ve *Venedik'te Gölet* (kat. 53) adlı resimler detayların kaybolduğu, formların eriyik bir halde olduğu örnekler olarak ifade edilebilir.

Resim 40: Félix Ziem, Venedik, İç Çekişler Köprüsü (Ahlar) (kat. 97).

4.2.4. Santa Maria Della Salute Bazilikası

Ziem'in Venedik özelinde repertuvarına dahil ettiği Santa Maria Della Salute Bazilikası genel olarak basitçe Salute (sağlık) olarak bilinir. 16.yüzyılda Meryem Ana'ya ithaf edilmesi amacıyla inşa edilen ve dar bir yarımada üzerinde Canale della Zattere ve Büyük Kanal arasında yer alan Bazilika Venedik'in en meşhur kiliselerinden biridir (Resim 41).⁴³ Yapı küçük bir bazilika statüsünde olsa da süslü ve bir o kadarda kendine has profili ve konumu nedeniyle sanatçılar tarafından İtalya'da resmi en çok çizilen kiliselerden biri olmuştur. Giderek yenileşen dönemin güncel mimari stilleri Bazilikanın kubbesini kiliseye bağlayan kıvrımlı payandalarda görülmektedir. Yapıda yer alan payandalar ile

⁴³ <https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/santa-maria-della-salute-venedik-b%C3%BCy%C3%BCk-kanal-%C3%BCzerinde-italya-19-gm1185961049-334431406> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

volütler, tipik birer Venedik küresi olan kubbe ile birlikte yapının silüetinin bir parçası olmuştur.⁴⁴

Resim 41: Santa Maria Della Salute Bazilikası, 19.yy,

Ziem daha önce yapıyı Büyük Kanal eserlerinde manzaranın bir ögesi olarak kullanırken, bu çalışmalarında ise resminin başlıca konusu olarak yönünü bazilikaya çevirdiği görülmektedir. Sanatçı *Santa Maria Della Salute* (kat. 54) adlı eserinde çok zengin ve çeşitli elemanların birleştirilmesinden elde edilen Venedik anıtını detayları anlaşılır bir biçimde resmetmiştir. *Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri* (kat. 40) (Resim 42) adlı eserinde ise sanatçı yapıya iyiden iyiye yaklaşmış, böylelikle mimari ayrıntılar daha net bir biçimde okunabilir hale gelmiştir. Bu eser belki de Ziem'in ulaşabildiğimiz, mimariye bu denli yakın olduğu ve ayrıntılar üzerinde çalıştığı tek resim olmalıdır.

⁴⁴ https://www.academia.edu/33194520/SANTA_MARIA_DELLA_SALUTE adresinden 12 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Sanatçı bu eserinde diğer resimlerinden teknik olarak farklılaşmış, bir resmi tek bir rengin tonları ile üretmeye fırsat veren çini mürekkep ile birlikte oluşturulan, manzara resimleri için uygunluğu kabul gören lavi⁴⁵ tekniğini değerlendirmiştir.

Resim 42: Félix Ziem, Venedik, Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri (kat. 40)

Santa Marie Della Salute Bazilikası Merdivenleri (kat. 98) adlı bir diğer eserinde ise bambaşka bir yaklaşım sergileyen Ziem, kullandığı hızlı fırça darbeler ile yaptığı bu çalışmasında ayrıntılar kaybolmuş, formlar eriyik bir vaziyete evrilmiştir. Aynı yaklaşım Della Salute konulu ulaşabildiğimiz *Santa Maria Della Salute* (kat.80) ve *Santa Maria Della Salute* (kat. 81) adlı tablolar da görülmektedir.

⁴⁵ <https://resimokulu.com/lavi-nedir/> adresinden 24 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

4.2.5. Dükler Sarayı

Ziem'in Venedik'teki bir diğer durağı ise Doge Palace yani Dükler Sarayı'dır (Resim 43).⁴⁶ Düklerin ikametgahı ve hükümetin yönetim merkezi olan Dükler Sarayı, San Marco Meydanı ile denizin arasında yapılmış gotik üslubun özelliklerini barındıran bir binadır. Venedik'in en dikkat çekici yapılarından biri olan Dükler Sarayı tarih boyunca geçirdiği yangınlar nedeniyle tekrar tekrar inşa edilerek 15.yüzyılda son görünümüne ulaşmıştır. Yapı Yakın Doğu ve Batı Avrupa ile ticari ve diplomatik ilişkilerin öneminin bir sonucu olarak diplomatik amaçlara hizmet edecek şekilde, şehrin benzersiz niteliklerine referans veren bir yapı da tasarlanmıştır. Özellikle cephesindeki taş sütunların üzerine oturtulan pembe Verona mermeri yapının uzaktan bakıldığında zarif bir danteli andırmasını sağlamıştır. Taş sütunların zarafeti, Büyük Kanal ve meydana bakan cepheleri süsleyen heykeller, sarayın silüetini oluşturan kubbe ve kule ile harika bir bütünlük oluşturulmuştur.⁴⁷

Resim 43: Dükler Sarayı, 19.yy

⁴⁶<https://sep.yimg.com/ay/yhst-82032471842552/venice-doge-s-palace-30.jpg> adresinden 2 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

⁴⁷ <http://www.everycastle.com/Doge-s-Palace.html> adresinden 14 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Ziem'in *Büyük Kanal ve Dükalık Sarayı* (kat. 68) ve *Büyük Kanal ve Doge Sarayı* (kat. 70) adlı resimlerinde yapı yerini birer renk cümbüşüne bırakmış, seri darbelerin kullanımıyla birlikte neredeyse tüm mimari detaylar kaybolmuştur. *Doge Sarayı* (kat. 73) adlı eserinde uzak planda siluet olarak vermiş olduğu Della Salute Bazilikasının kubbesi, gün ışığının denize yansımaları sonucu oluşan titreşimler resme egemendir. Sarayın cephesinde taş sütunların üzerine oturan pembe Verona mermeri, güneş ışığının etkisini önemseyen Ziem'in bu eserinde yapının bütününe sirayet etmiştir. Bir diğer Dükler Sarayı konulu *Doge Sarayı* (kat.101) adlı eserinde ise Ziem yapıya muhtemelen bir gondol vasıtasıyla daha da yaklaşmış olmalıdır. *Büyük Kanal ve Doge Sarayı* (kat. 70) (Resim 44) adlı eserinde önceki eserlerinde pembe renkler ile vurgulamış olduğu Dükler Sarayı'nın renginin beyaza dönüştüğü görülürken, hızlı fırça darbeleri ile resmettiği gökyüzünde ise mavi ve beyaz renk adeta birbirine karışmıştır. Dükler Sarayı'nın kendine has formu, yapının konumu ve sarı renkler ile vurguladığı sütunlar Dükler Sarayı olduğunu bizlere anımsatmaktadır.

Resim 44: Büyük Kanal ve Doge Sarayı (kat. 70)

4.2.6. Rialto Köprüsü

Ziem'in Venedik'teki bir diğer durağı ise Büyük Kanal üzerindeki dört köprüden biri olan Rialto Köprüsü'dür (Resim 45).⁴⁸ 7,5 metre yükseklikte geniş bir kemere sahip olan Rialto Köprüsü, Büyük Kanal'ın geçilebilmesi adına inşa edilmiştir. 28 metre uzunluktaki tek bir kemer, Büyük Kanal'ın iki kıyısını birbirine bağlamaktadır. Beyaz istrian taşı ile görkemli ve oldukça zarif özelliklere sahip köprü büyük kanala bakmaktadır.⁴⁹

Resim 45: Rialto Köprüsü

Ziem tespit ettiğimiz Rialto Köprüsü konulu eserlerinde birçok Venedik tablosunda olduğu gibi farklı açıları kullanmıştır. *Rialto Köprüsü* (kat.69) ve *Rialto Köprüsü* (kat.78) adlı eserlerinde Ziem, Rialto Köprüsü'nün 24 dükkâna ev sahipliği yapan iç bölümünü aynı açıdan olmak üzere günün farklı saatlerinde resmederken, üzerinde yer alan dükkanlar nedeniyle bir tür ticari merkez haline gelen köprünün çevresinde yer alan

⁴⁸ <https://www.hippocard.com/listing/italy-venezia-air-view-of-rialto-bridge-pont-panorama/9160991> adresinden 5 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

⁴⁹ <https://www.invenicetoday.com/tour/ponti/Ponte-di-Rialto-Venezia/index.html> adresinden 6 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

seyyar satıcıları ve rampa ile ulaşılan, dükkanların olduğu bölümde duran müşterileri insan kalabalığı şeklinde yansıtmıştır. Özellikle *Rialto Köprüsü* (kat.69) adlı çalışmasında eriyik formların yoğunluğu ve karanlık tonların kullanımı sonucu köprünün fiziki yapısı ve insan figürleri net bir şekilde anlaşılmazken, *Rialto Köprüsü* (kat.78) adlı eserinde gün ışığının ve renk skalasının artışıyla mekânın algılanması kolaylaşmıştır. *Rialto Köprüsü* (kat.79)'da ise Ziem, gondol vasıtası ile köprüye yaklaşarak köprünün Büyük Kanal'a bakan tarafını resmetmiştir (Resim 46-47).⁵⁰

Resim 46: Félix Ziem, Venedik, Rialto Köprüsü (kat. 80)

⁵⁰ <https://www.alamy.com/late-19th-century-photograph-rialto-bridge-with-gondola-in-foreground-venice-italy-image401574249.html> adresinden 6 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Resim 47: Rialto Köprüsü, 19.yüzyıl

Köprüyü bir hayli uzak bir noktadan hızlı fırça darbeleri ile resimleyen Ziem'in kullandığı üslup nedeniyle Büyük Kanal'a bakan kemerler ve kemerler üzerinde yer alan Başmelek Gabriel, Madonna ve güvercinleri içeren heykel gruplarının detayları tamamen kaybolmuştur (Resim 48).⁵¹

Resim 48: Rialto Köprüsü Yakın Plan, Kabartmalar

⁵¹ https://www.geocaching.com/geocache/GC7JZRA_rialto-bridge?guid=f20269bc-35c8-454e-bb0f-38de9728e2b7 adresinden 5 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

4.3. İSTANBUL RESİMLERİ

1839-1861 yılları Osmanlı Devleti'nin kültürel ve sanatsal ortamında büyük değişikliklere imza atılan, tezimizin konusu olan sanatçı Félix Ziem'in İstanbul'a geldiği Sultan Abdülmecid dönemini kapsamaktadır. Bu yıllar Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketlerinin ciddi derece de hız kazandığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Sultan Abdülmecid döneminde Tanzimat Fermanı ile yenileşme uğraşları bambaşka bir boyut kazanmış, Avrupa ile bütünleşme fikrinin kararlılıkla uygulandığı bir süreç başlamıştır. Daha önceleri batıyı tanıma anlamında gerçekleştirilen çeşitli girişimler Abdülmecid'le birlikte geliştirilerek tam anlamıyla uygulama safhasına erişmiş ve bu gelişmelerden sosyal yaşam ve sanat dalları da olumlu anlamda nasibini almıştır. Bu dönemde mimari, müzik, fotoğrafçılık ve resim sanatında birçok gelişme yaşanmıştır. Özellikle Tanzimat ve Islahat fermanlarının imparatorlukta yaratmış olduğu özgürlük ortamı Avrupalı sanatçıların akın ettiği bir İstanbul meydana getirmiştir. Özgür ve güvenli orama ek olarak konaklama koşullarının iyileşmesi, demiryollarının ve buharlı gemilerin çoğalması, gezi koşullarının düzelmiş olması batılı sanatçıların ve gezginlerin İstanbul'a gelmesini sağlayan etkenler arasındadır. Sultan Abdülmecid'in sanata karşı pozitif yaklaşımı ve imparatorlukta yabancı sanatçıların ağırklanmasına ek olarak Avrupalı mimarlar, ressamlar, müzisyenler ve fotoğraf sanatçıları kendi imkânlarıyla da İstanbul'a gelebilmiş ve dönemin sanat ortamını belirleyen kişiler olmuşlardır.

Bu dönemde ilk saray tiyatrosunun inşası gerçekleştirilirken, Harem-i Hümayun'da Batı müziği eğitimi yaygınlaşmış, yurt dışından önemli sanatçılar tarafından padişaha besteler takdim edilmiş, İstanbul'da müzik piyasasının gelişimi adına çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Avusturyalı Piyanist Leopold de Meyer, Macar sanatçı Franz Liszt⁵², Belçikalı Kemancı Henri Vieuxtemps⁵³, İtalyan Orkestra Şefi Luigi Arditi, Hırvat

⁵² Franz Liszt, Eski Çırağan Sarayı'nda, Sultan Abdülmecid'in huzurunda konser vermiştir. Konser öncesi sultan ile sohbet etme şansını yakalayan Liszt, Abdülmecid'in İtalyan operasına karşı ilgi duyduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine derlediği üç parafrazını sultanın huzurunda çalmıştır. Liszt ayrıca Ahmed Fethi Paşa'nın yalısında, Pera'da Rus elçiliğinde ve halka açık konserlerde vermiştir (Baydar, 2011, s. 101).

⁵³ Belçikalı kemancı Henri Wieuxtemps, Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine Mızıka-ı Hümayun'u denetlemek için saraya gelmiştir. 1848 yılında verdiği konserle sultanın dikkatini çeken sanatçıya Muzıka-ı Hümayun'un başına geçmesi teklif edilmiştir (Sevengil, 1970, s. 17).

Kemancı August Ritter von Adelburg ve Macar Kemancı Miska Hauser gibi Avrupa’da belirli seviye de üne ulaşmış sanatçılar hünelerini sergilemeleri amacıyla imparatorluğa davet edilerek sarayda misafir edilmiştir. (Sevengil, 1970, s. 16; Alimdar, 2015, s. 342-353).

Tanzimat birçok alanda olduğu gibi mimarlık alanında da yeni modelleri ve yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Mimari etkinlik bu dönemde oldukça zengin ve yoğundur. Başkent başta olmak üzere birçok kent merkezinde yapılar inşa edilmiştir (Batur, 1985, s. 1047-1055; Girardelli, 2015, s. 433). Bu dönemde tebaanın eşitliğinin ferman ile resmileşmesi üzerine devlet kadrolarına gayrimüslimlerde dâhil edilmeye başlanmış, yabancı mimarlara önemli binalar yaptırılmıştır (Cezar, 1995, s. 158-159).

Sultan Abdülmecid döneminde fotoğrafçılık sanatında da çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. İstanbul konumu gereği birçok sanatçıya ilham vermiştir. Fotoğrafın önemli isimleri 1840’lı yıllarda kameranın icadının gerçekleşmesi üzerine Osmanlı’nın mimari yapılarını, arkeolojik kalıntılarını ve günlük yaşamını belgelemek amacıyla İstanbul’a gelmiştir. Fransız ve İngiliz seyyahlar Girault de Prangey⁵⁴, Francis Bedford, John Smith, Nicolas Normand, Marie Ferrier, Basile Kargopoulo, Kimyager Rabach, Pascal Sebah gibi önemli fotoğraf şahsiyetleri Abdülmecid döneminde İstanbul’a uğramış isimler olmuştur (Öztuncay, 2017, s. 67).

Bu yüzyıl Avrupası’nda Fransa, İngiltere, Avusturya ve İtalya’da ‘’oryantalizm’’ akımı doğmuş, yeni olanı ve özgünü arayan oryantalistler, egzotik, mistik ve bilinmeyeni bol bir Doğu imajı ortaya koymuşlardır. Kimi sanatçı Osmanlı İmparatorluğu’nda hiçbir yeri görmemiş olsa da fotoğraflardan ve gravürlerden esinlenerek hayal ettikleri Doğu’yu canlandırmıştır (Renda, 2010, s. 22). Oryantalizm ’in gelişiminde yolculuk olanaklarının kolaylaşması çok etkili olmuştur. Önceleri yalnızca zengin, asil ve bilim adamlarının

⁵⁴ Girault de Prangey, 1842 yılında İtalya, Yunanistan, Mısır, Filistin, Suriye, Batı Anadolu ve İstanbul’u kapsayan iki yıl süreli seyahate çıkmış ve 1000’e yakın “daguerreotype” çekmiştir. Bu çekimlerinin arasında özellikle daha önce fotoğraflanmamış birçok mimari eseri görüntülemesi önemlidir (Öztuncay, 2003, s. 70).

gidebildiği bir yer olan Doğu, on dokuzuncu yüzyılda her sınıftan insana kapılarını açar hale gelmiştir (Arslan, 1992, s. 19). Daha fazla insana seyahat şansı tanıyan demiryolları ve buharlı gemiler 19.yüzyılın ikinci yarısında sayıca artmış ve ressamların İstanbul'a gelişi geçmişe oranla çok daha kolaylaşmıştır.

Oryantalist resmin konuları figürlü kompozisyonlar ve manzaralar olmak üzere iki grupta toplanılmıştır. Birinci grupta Doğuluların yaptığı zulümler, vahşeti anlatan sahneler, av ve savaş içerikli tablolar, harem, odalık gibi erotizm içeren resimler, geleneksel kıyafetli figürler, iç mekânlarda gündelik yaşam ve İslam ibadetlerini konu alan resimler incelenmektedir. İkinci gruba ise minare ve kubbe gibi İslam mimarlığının sembollerinin vurgulandığı şehir görünümüleri dahil edilmiştir (İnankur, 2008, s. 1179-1181). Gidip gördükleri Doğu'nun parlak güneşi, görkemli İslam mimarlığı, pitoresk sokakları, yakıcı sıcağı, renkli kıyafetlere sahip insan tipleri manzara resmi üreten sanatçılar üzerinde ciddi bir etki bırakmış ve sanatçıları etnografik gerçekliğe yöneltmiştir (Gürçağlar, 2018, s. 33).

1855 yılında İstanbul'a gelen oryantalist ressam Fabiust Brest, İstanbul'da öne çıkan semtler, kıyı köyleri, kayıklar, balıkçılar, sokaklar, deniz, çeşmeler ve ticaret alanlarını gerçekçilikten uzak bir biçimde "kapis"⁵⁵ anlayışıyla resmetmiştir. Brest İstanbul'a vardığında, meydanları, sokakları, mimari yapıları ve boğazı resmetmiş, bu eserlerinde ayrıca sosyal ortamı anlatan çeşitli ayrıntılara da önem vermiştir. (Anonim, 2010, s. 64; Sağlam, 2019, s. 2).

Tezimizin araştırma konusu olan ressam Félix Ziem ise daha önce uluslararası nedenler ile birçok kez iptal olan ve uzun zamandır keşfetme arzusunda olduğu İstanbul'a Sultan

⁵⁵ İstanbul'un anıtlarını, tiplerini ve törenlerini günlük yaşam sahnelerini resimleyen ressamlar yapıtlarında kentin kaybolmuş coğrafi ve sosyal topoğrafyasını günümüze gelmesini sağlamışlardır. İstanbul'a gelen ve kentin hoşuna giden pitoresk köşelerini bir "kapis" anlayışıyla aynı resimde bir araya getiren ressamalarda bulunmaktadır. Kapis on sekizinci yüzyılda çok sevilen bir resim türü olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda oryantalist ressamlar da bu türü benimsemiş, resimlerinde bazen gerçek yapıların yanında hayali olanlara yer vermişler, bazen ise gerçek yapıları ve nesnelere farklı ortamlara taşıyarak keyfi bir şekilde birleştirmişlerdir (İnankur, 2006, s. 287-288).

Abdülmecid döneminde gelmiştir. Ziem'in İstanbul yolculuğu 1856 yılında başlamıştır. Bu tarihlerde sanatçı henüz otuz beş yaşındadır. On beş yılı aşkın bir süredir resim yapan Ziem, resimlerinin satışı ile rahat bir yaşam srmştir. 1856'ya kadar resimlerini Salon'da beş kez sergilemiş, resimleri sayesinde birçok kez nişan almıştır. Kendisini İstanbul yolculuğuna iten yeni ufuklar, yeni ışıklar ve yeni esin kaynakları arayışıdır. Baba tarafından Doğu kökenli olan Ziem, İstanbul'u daha kente gelmeden resimlemiştir. Çok erken yaşta kendisini Doğunun çekiciliğine kaptıran sanatçı 1842'de ressam Charles de Tournemine'ye "*İstanbul'da Demir Atmış Gemiler*" adlı bir suluboya çalışmasını satmıştır (Hitzel, 2016, s. 29-31). 1850'li yıllarda İstanbul ve Doğu, Batılı birçok sanatçının gözdesi haline gelmiştir. Osmanlı Başkenti'nin yaşadığı siyasi olaylar 1856 yazında İstanbul'u hareketlendirmiştir. Bu tarihlerde Kırım Savaşı sona ermiş ve İstanbul rahat ulaşılabilir olmuştur. Osmanlı ve Sultan Abdülmecid ile ilgili Avrupa'daki olumlu kamuoyu sanatçıyı düşünmeden İstanbul'a taşımıştır.

Salon eleştirmenleri 1857 yılında Ziem ve İstanbul birlikteliğine dair şu sözleri sarf etmiştir:

"Venedik ressamı olarak n kazanan Flix Ziem, bu yıl vatanına ihanet etti. Bize göre Venedik ve Doğu aynı şeyler ancak Konstantinopolis onu çok etkiledi. Bay Ziem, muhteşem altın ışıltısı rengini İstanbul eserlerinde de aynı sihirle, aynı etkileri hissettirerek kullanmayı başardı" (Anonim, 1857).

Ziem ilk İstanbul tuvallerini İstanbul fotoğraflarından esinlenmiş olmalıdır. James Robertson'un çektiği İstanbul fotoğrafları Paris ve Ziem'in de katıldığı *Evrensel Sergisi*'nde sergilenmiştir. En büyük dş İstanbul'a gitmek olan ressamın gözünden bu fotoğraflar kaçmış olmamalıdır. Ziem Müzesinde sergilenen İstanbul konulu kâğıt üzerine grafit kalem ile çalışılmış on eskiz alışması Ayasofya, Boğaz ve İstanbul görünümleri ile ilgilidir (Hitzel, 2016, s. 33). Sanatçı İstanbul'u uzaktan seyretmiş, deniz ile tarihi yarımadanın çeşitli görüntülerini eskiz olarak çalışmıştır. Boğaz'da kayık üstünde insanları, rıhtımda bağlanmış tekneleri, Boğaz'a demirlemiş gemileri, deniz kıyısındaki yapıları resimlemiştir.

Ziem'in İstanbul'da kaç desen yaptığı tam olarak bilinmemektedir. Çalışmamız kapsamında Ziem'in ulaşabildiğimiz 45 İstanbul konulu eseri değerlendirilmiştir. Martigues'teki müzesinde korunan kırk üç defterden – beş ve kırk üç numaralı defterler ikisi Türkiye ile ilgilidir. Ziem'in İstanbul resimleri kentin canlı bölgeleri ile ilgilidir. İstanbul'un eski dolambaçlı dar sokaklarını kalabalıklarını, balıkçılarını, çeşmelerini, korularını, boğaz ve haliç sularında giden yelkenlilerini ve insanların resmetmiştir. Kimi desenlerinin yerleri ve tarihleri bellidir. Bu desenlerine bazen notlar almıştır. Sanatçının İstanbul'a damga vuran camilerle ilgili çalışmaları tıpkı Venedik örneklerinde olduğu yapıların dışındadır. Sanatçı tarafından ne Venedik ne de İstanbul yapılarının içi betimlenmemiştir (Hitzel, 2016, s. 37). O daha çok manzaralarla ilgilidir. Manzaralarına can katan kalabalıklar hızlı, bulanık, kimi zaman tek bir karartı şeklindedir.

Desen Ziem'in en çok sevdiği ifade biçimi olmuştur (Hitzel, 2016, s. 40). Diğer teknikte yaptığı tüm resimleri, desenlerini tekrar etmiştir. Amacı desenlerinde, yağlıboya resimlerinde manzaraları ve insanları özenli bir şekilde betimlemek değil, izlenimleri, renkleri, ışık ve gölge oyunlarını yansıtmaktır. Ziem, çağdaşlarından çoğundan farklı olarak, egzotizm'in değil, izlenimlerin peşine düşmüştür. Onun fırçasında gündelik yaşam sahneleri parlaklıklarını yitirmiş, O manzaraları, ışık oyunlarını, gökyüzü ve deniz arasındaki karşıtlıkları, gün batımlarının yoğunluğunu yeğlemiştir.

Ziem için ülkenin karakteri kendi içinde bir amaç değil, bir resim anlayışını zenginleştirmenin aracıdır. Ziem'in tuvallerine yansıttığı doğu "gerçek" Doğu değil, imgelemi canlandırabilecek pitoreski yücelterek gerçeklik kaygısı gütmeyen bir doğudur (Hitzel, 2016, s. 43). Dolayısıyla manzaralarda gerçek değildir. 19.yüzyıl Avrupa'sının sanat ortamında yetişen pek çok ressam manzara resmine yönelmiş ve resmin bu alanı yeni bir önem ve anlam kazanmıştır. Ziem ise bu sanatçılar arasında özel bir yere sahiptir. Özellikle Venedik ve İstanbul konulu manzaraları ile akla gelecek ilk isimlerden biri olmuştur (Kıbrıs, 2016, s. 45).

Ziem'in tuval üzerine yağlıboya, ahşap üzerine yağlıboya, karton üzerine yağlıboya, kâğıt üzerine grafit kalem ve kahverengi lavi, kâğıt üzerine mürekkepli kalem ve kahverengi mürekkep, kâğıt üzerine mürekkep ve guvaj teknikleri ile yaptığı resimler arasında sayısal üstünlüğü manzaralar almıştır. Kâğıt üzerine grafit kalem ve kahverengi lavi ve kahverengi mürekkep ile yaptığı bir grup manzara resmi çağdaş İstanbul resimlerinin geleneksel çalışma biçiminden ayrılmıştır. Bu teknikte yaptığı İstanbul manzaraları en sevdiği desenlerinden oldukça farklı gözükmektedir (Resim 49). Grafit kalem ile kâğıt üzerine çalıştığı desenlerinin üstünü kahverengi lavi ve mürekkep ile kimi zaman lekeci, kimi zaman ise çizgisel bir şekilde tamamlamıştır.

Resim 49: İstanbul, Ayasofya, 1856, (Hitzel, 2016, s. 32)

4.3.1. İstanbul Görünümleri

Ziem'in İstanbul'u konu alan *Boğaz'da Kayık ve Yelkenliler* (Kat. 132) *İstanbul Manzarası* (Kat. 133) (Resim 50) ve *İstanbul Haliç* (kat. 135) adlı tabloları kentin belgesel bir betimi olmaktan ziyade, kent silueti önünde, deniz üstündeki yaşantının pitoresk yanını ortaya çıkaran eserler olarak dikkat çekmektedir. Sanatçının bu eserlerinde, ön planda yelkenliler ve içinde fırça darbeleri ile betimlenen figürlerin olduğu kayığın birlikteliği ve arka planda yer yer anıtsal yer yer ise küçük bir cami ile kent görünümü görülmektedir. Ziem'in birçok resminde de kullandığını bildiğimiz canlı renkler ve dinamik fırça tekniğiyle birlikte sürekli değişim içerisinde olan ışığın etkilerini yakalama çabası net bir şekilde algılanmaktadır. Sanatçı benzer tonlar ile oluşturduğu, canlı ve hızlı fırça darbeleri ile boyadığı bu tablolarında Boğaz üzerindeki deniz trafiğini resmetmiştir. Uzakta, arka planda görülen küçük boyutlarda birkaç cami ile İstanbul'un siluetini yansıtan sanatçı, Venedik resimlerinde de gördüğümüz kent, renk lekelerine dönüşen insan figürleri ve deniz unsuru ile pitoresk bir birliktelik sunmuştur.

Resim 50: Félix Ziem, İstanbul Manzarası (kat. 133)

Ziem'in İstanbul'da yaptığı eskizlerden faydalanarak atölyesinde oluşturduğunu düşündüğümüz *İstanbul Manzarası* (kat.134) adlı eserinde resmin solundan sağına doğru diyagonal bir biçimde uzandığı görülen şerit üzerinde deniz görülmektedir. Resmin sol köşesinde Ziem'in her fırsatta manzaralarına bir şekilde dahil ettiği, Venedik konutlarının bir benzeri olan, genelde iki katlı olarak resmettiği kagir yapı görülmektedir. Venedik ve İstanbul'u birbirine deniz ile ilişkileri nedeniyle çok benzeten, Venedik'i de bir Doğu kenti olarak ifade eden Ziem, *kapris* uygulaması yaparak bu benzerliği vurgulamıştır. Kentin en tepe noktasında ise detayların tamamen kaybolduğunu gördüğümüz bir cami görülmektedir. Caminin mimarisini tanımlamak ise güçtür. Ziem aynı şekilde *İstanbul* (kat. 141) (Resim 51) adlı tablosunda da sahil şeridi üzerinde kullandığı büyük boyutlara sahip cami unsuru ile bir bakıma *kapris* uygulaması gerçekleştirmiştir. Batılı insanların Doğulu kent imajına yaklaşımını ön plana alan sanatçı bu hayali kurgusu ile bölgeyi İstanbul kimliğine ulaştırmıştır. Ön plandaki sakin, gündelik yaşamlarını sürdüren insan figürleri ve Cami unsuru ile bir bütünlük oluşturan sanatçı, günün bir anı yansıtmıştır.

Resim 51: Félix Ziem, İstanbul (kat. 141)

Ziem'in İstanbul'daki bir kıyı köyünü veya semtini resmettiği, ulaşabildiğimiz İstanbul konulu eserleri içerisinde çok nadir bir örnek olarak dikkat çeken *İstanbul Görünümü* (kat. 107) (Resim 52) adlı tablosunda denize doğru hafif bir şekilde sokulan bir kara parçası ya da koy görülmektedir. Yelkenlerin yanaştığı ve demirlediği bir kıyı köyünde, renkli boyalı ve ahşap evler, baraka, ağaç kümeleri, ağaçların ve evlerin ardında beyaz renkli minaresi ile vurgulanan bir cami ve kıyıda yolcu taşıyan bir kayık üzerinde renk lekeleri olarak resmedilen figürler yer almaktadır. İstanbul özelinde güneşin doğuşunu ve batışını birçok eserinde kompozisyonun ana unsuru olarak kullanmayı ihmal etmeyen Ziem, bu eserinde de güneşin batışını işlemiştir. Batmakta olan güneşin son kalan parlak ışığı ise büsbütün bir şekilde denize yansımaktadır. Bu resminde Akşam saatlerinin ışığıyla birlikte ufkun kızılılığı öne çıkarken, ışık unsurunun renkler üzerindeki hakimiyeti dikkat çeker.

Resim 52: Félix Ziem, İstanbul Görünümü (kat. 107)

4.3.2. Piyade ve Dansözler

Sanatçı, birçok kez resmetmesi nedeniyle çok sevdiği konulardan olduğunu düşündüğümüz *Dansözler* (kat.114), *Kayıкта Dansöz* (kat.119) (Resim 53), *Kayıкта Dansöz* (kat.124), *Sultan Kayığı* (kat.128) ve *Boğaz'da Bir Tekne* (kat.143) adlı eserlerinde kadınları tekneler üzerinde dans ederken resimlemiştir. Bu serisinde dansözleri ve Boğaz görünümü önündeki “piyade” ismi verilen kayığı bir araya getirmiştir. Sahneler kimi zaman ağaçların gölgesindeki bir manzarada, şehir silüetinde geçerken, kimi zaman fonda Ayasofya'nın kubbesi ve minaresinin görüldüğü, kimi zaman ise şehre dair bir çıkarımda bulunulamayacak şekilde, sadece denizin ve bir kayığın algılandığı bir kompozisyonlar hâlinindedir. Kırmızı giysisi ile birer renk lekesi olarak algılanan dansçı figürleri müzisyenlere dans ederek eşlik etmektedir. Ziem dans eden kadın figürünü sadece kayık üzerinde dansöz serisinde değil ayrıca İstanbul'un herhangi bir köşesinde, üslubunun da etkisiyle mekânı algılamının ciddi derecede zorlaştığı Doğulu *Dansöz* (kat. 112) ve mavi seramikler ile bezenmiş bir odada, kırmızı kıyafetiyle dikkat çeken, elinde çiçek tutan bir kadının içlerinde bir müzisyenin sazıyla eşlik ettiği bir topluluk etrafında dans ettiği *İstanbul'da İstrap Dansı* (kat.126) adlı

eserlerinde de kullanmıştır. Oda, gün ışığını dışarıya yansıtan gövde sütunlu bir kemer ile Boğaz'a açılmaktadır. Terasın ötesinde ise Ayasofya'nın silueti görünmektedir.

Resim 53: Félix Ziem, İstanbul, Kayıkta Dansöz (kat. 119)

4.3.3. Ayasofya ve Yeni Cami

Üretmiş olduğu manzaraları Venedik resimlerinde de gördüğümüz gibi mimari ile taçlandırmayı ihmal etmeyen Ziem'in, İstanbul konulu eserlerinin fonunda Ayasofya birçok kez yer almıştır. Sanatçının gün doğumunda resmettiği ve parlayan güneşi Boğaz'ın mavi sularına yansıtmasıyla birlikte izlenimci yönünü ortaya koyduğu *Yükselen Güneş'te Ayasofya* (Kat.121), *Boğaz Manzarası* (kat.137) ve *İstanbul Boğazı* (kat. 113) adlı eserlerinde arka planda yer alan Ayasofya sisler içinde görülmektedir. Bu tablolarla güneş ışığının sanatçı tarafından yoğun bir şekilde vurgulandığı görülürken, sanatçı kimi zaman deniz trafiğinin sakin olduğu bir günü, kimi zaman ise yoğun olduğu bir günü tuvaline ilâştirmiştir. Ek olarak Ziem bu resimlerini durur ya da hareket halinde olarak resmettiği yelkenliler ile hareketlendirmiştir.

Ziem'in İstanbul konulu eserlerinde üslup farklıları olsa da aynı açıları defalarca kez kullandığı anlaşılmaktadır. Sanatçının Ayasofya'nın birer siluet hâlinde fonda yer aldığı *Gün Batımı* (Kat.108), *İstanbul* (kat.116) *Gün Batımında İstanbul Manzarası – Ayasofya & Kadıköy* (kat.115), *Asya'nın Tatlı Suları* (kat.120), *Boğaz'da Gün Batımı* (kat.138) adlı eserleri de birçok yönden aynı prensipler üzerine kurgulanmıştır. Parıldayan renklere sahip kıyafetler giyen karakterlerin su kenarındaki çiçekli bir ağacın gölgesinde oturduğu görülürken, sanatçı kompozisyonları kıyıya demirlemiş ya da su üzerinde hareket eder vaziyette kayıklar ile hareketlendirmiştir. *Bahçe ve Gün Batımı* (kat.117) ismini verdiği resmini ise *Boğaz'da Gün Batımı* (kat.138) ile aynı noktadan resmetmiş olmalıdır. Ziem'in *Cami* (kat. 111), *İstanbul* (kat.116), *Alacakaranlık* (kat. 118), *Boğaziçi'nde Tekneler* (kat.125), *Boğaz Manzarası* (kat. 136) ve *Boğaz'da* (kat. 140) adlı eserlerinde ise yapıları tanımlamak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Siluet hâlinde kentin tepe noktasına hâkim olan yapıların detayları eriyik formların etkisi ile kaybolmuştur.

Sanatçının *Boğaz'da Gün Batımı* (Kat. 131) adlı eseri romantik ve bir o kadar da hayali bir İstanbul manzarasının ana hatlarını yansıtmaktadır. Küçük bir desenin Ziem'in eserlerindeki çeşitli unsurları yansıtması dikkat çekici olmalıdır. Işığın en önemli noktayı oluşturduğunu gördüğümüz kompozisyonda batan güneş merkeze, abartılı bir şekilde vurgulanan Ayasofya ile yelkenlinin arasına yerleştirilmiştir. Ufuk çizgisini alçak bir noktaya konumlandıran sanatçı böylece gökyüzüne büyük bir alan ayırmıştır. Ek olarak ön planda görülen iskele ve kayık ile solda *kapris* uygulaması olarak değerlendirebileceğimiz Venedik'teki kagir binaların bir benzeri olduğunu düşündüğümüz yapı dikkat çekmektedir.

Ziem'in bir seri hâlinde üretmiş olduğu kayık üzerinde dansöz konulu resimlerine ek olarak *Fantezi* adını verdiği ve kurgu olduğu anlaşılan bir serisi de bulunmaktadır. Sanatçı *İstanbul Boğazı'nda Fantezi* (Kat.122) adlı tablosunda altın sarısı ışıklarını saçan güneşi merkeze almış, etrafında Boğaz'dan cirit oynayarak geçen atlılar ile hayal ürünü bir İstanbul kurgulanmıştır. *Fantezi* adını verdiği (Kat.129-130) nolu eserlerinde de aynı kurgu görülmektedir. Altın sarısı güneş ve Ayasofya ile bütünleşen bu sahnelerde cirit oynayan atlılar hareket hâlinde resmedilmiştir.

Sanatçı *Yeni Cami* (kat.145) (Resim 54) adlı eserinde yapıyı denizden bakarak resmetmiştir. Kayıklar diğer resimlerinde de olduğu gibi bu eserde de önemli bir unsur olarak dikkat çeker. Caminin yapı malzemesi küfeki taşı, mermer ve tuğladır. Ziem resminde bu malzeme dokusunu ve renklerini yansıtmıştır. Cami mekânına biri kuzeyde revaklı avluya açılan, ikisi yanlarda bulunan üç kapıdan geçilerek ulaşılır; ayrıca mihrap yönünde yanlarda birer küçük kapı daha bulunur. Ancak Ziem, camiyi hemen deniz kıyısında resmetmiş ve bir anlamda kendi yorumunu katmıştır.

Resim 54: Félix Ziem, İstanbul, Yeni Cami (kat. 145)

4.3.4. Çeşmeler

Ziem pitoresk manzarayı tamamlayan ve manzaraya bir anlamda nitelik kazandıran kentin önemli yapıları dışında, tuvaline İstanbul'un çeşitli köşelerinde yer alan çeşmeleri de ilişirmiştir. *Çeşme* (kat. 110) ve *Tatlı Su Köşkü Çevresi* (kat. 123) adlı eserleri çeşmeler ve çeşmelerin etrafında günün bir bölümünde toplanarak sohbet eden öbek

hâlinde halkı içermesiyle bu örnekler arasında yer almaktadır. Özellikle resminin konusu olarak seçtiği *Tatlı Su Köşkü Çevresi* (kat.123) (Resim 61-63) adlı eserinde yer alan Küçüksu Çeşmesi Üçüncü Sultan Selim tarafından Validesi Sultan'ın ruhuna adamak için 1806 yılında yaptırılmıştır (Resim 55).⁵⁶ Bu çeşme Boğaz'ın çehresinde, İstanbul Abideleri arasında en çok resmi yapılan ve fotoğrafı çekilen çeşme olarak bilinmektedir.⁵⁷ Eskizini alarak atölyesinde tamamladığı bu eserde Ziem, dört yüzlü, köşelerinde dört küçük kubbenin ve bir ana kubbenin yer aldığı, yekpare mermerlerden yapılmış saçağı olan çeşmenin formunu gerçeğe yakın bir şekilde resmetmiştir. Çeşmenin dört yüzünde de yer alan, ayna taşıyla oluşturulan iri kabartmaların ve otuz iki mısralık tarih kitabesinin detayları ise kaybolmuştur. Sanatçı çeşmenin etrafında yer alan ve içlerinde baş örtülü kadınlarında olduğu görülen bir grup insan figürünü ise mavi, kırmızı ve beyaz renk lekeleri ile belirginleştirmiştir. Ziem bu eserde yağlıboya ve mürekkep tekniklerinin bir arada kullanarak rengarenk bir atmosfer oluşturmuş olup, yağlıboya ile oluşturduğu altyapının üzerinden turuncu mürekkep ile geçerek detayları vurgulamıştır (Resim 56-57).

⁵⁶ <http://www.eskiistanbul.net/7301/kucuksu-cesmesi-james-robertson-ve-felice-beato-1850-ler#lg=0&slide=0> adresinden 5 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

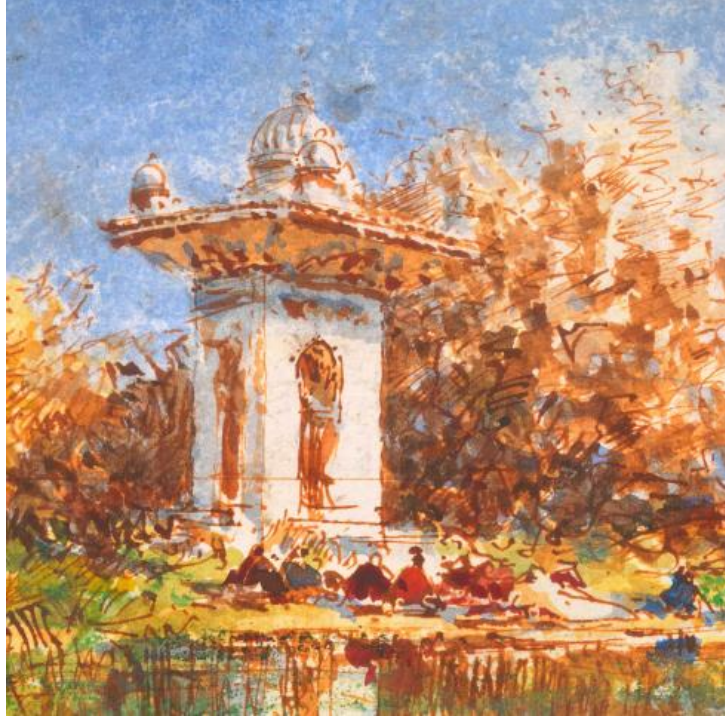
⁵⁷ <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/27456> adresinden 10 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Resim 55: Küçüksu Çeşmesi, James Robertson ve Felice Beato, 1850'ler

Resim 56: Küçüksu Çeşmesi, Eskiz, 1856, (Hitzel, 2016, s.)

Resim 57: Félix Ziem, İstanbul, Tatlı Su Köşkü Çevresi (kat. 123)

5. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Félix Ziem deniz ve kentin iç içe geçtiği Roma, Marsilya, Nice, Sicilya, İzmir, Rodos, Beyrut, Şam, İskenderiye, Kahire, Mısır ve Paris gibi şehirlere yaptığı gezilerden edindiği izlenimleri tablolarına yansıtmıştır. Sanatçı mimarlık eğitimi almış ve mimar olarak bir süre çalıştıktan sonra resim alanında eserler üretmeye başlamıştır. Ziem'in Meslek yaşamı boyunca en az on bin desen altı bin yağlı boya yaptığı düşünülmektedir. Sanatçı yaşadığı dönemden bugüne dek koleksiyonerler tarafından ilgi ile takip edilmiş; mesleğinde ticari anlamda da büyük bir başarı kazanarak 19. Yüzyıl Fransa'sının en zengin ressamlarından biri olmuştur. Sanatçının Akdeniz gezileri tezminin başlığını oluşturmuştur. Ziem'in eserlerine kaynak olan Akdeniz'in ışığı araştırmamız sırasında otuz beş Martigues, yetmiş üç Venedik, kırk bir İstanbul tablosuyla yorumlanmıştır.

19.yüzyılda sanat Romantizm akımı ile gerçekliğin, aklın ve mantığın boyunduruğu altından sıyrılmıştır. Giderek özgürleşmeye başlayan sanat düşüncelerden, ahlaki yargılardan ve toplumdaki adım adım uzaklaşır. Bu süreçte doğanın egemenliğinin karşısında sınıksız duran deha sanatçı modeli gündeme gelir. Artık sanatçı üretimine ve bir tablonun oluşma sürecindeki her ana tam anlamıyla hakimdir. Dışarıdan gelen çatlak seslere karşı kendi doğrularından ve yol haritasından taviz vermez (Artun, 2018, s. 107). Bu dönemde eski giderek silinirken, yeni olan hüküm sürmeye başlamış, sanat belki de kendi içleminde en büyük kırılmayı yaşamıştır. Artık, sanat camiasında yeni hamlelere izin veren bir ambiyans hakimdir. Durağanlığa izin vermeyen bu ortam, geleneğin karşısına sınıksız bir şekilde dikilmiştir (Baudelaire, 2004, s. 22-32). Görülenin tasvirinin artık sanat olarak görülmemesinin bir sonucu olarak doğanın natüralist anlamda tuvale iliştilmesi de arka plana itilir. Kısaca sanat ve sanatçı kendisinin karşısında bir Demokles kılıcı gibi duran iradeye kafa tutar ve özgür bir hareket alanı kazanır. Buna ek olarak 19. yüzyılda fotoğrafın bulunuşuyla beraber elde edilen belgeleme becerisiyle birlikte ressamlar, üretecekleri eserlerde fotoğraf makinesi aracılığı ile elde edilemeyen sonuçlar üzerine odaklanmaya başlamıştır. Pablo Picasso'nun şu sözleri bu durumu açıklar niteliktedir:

“Fotoğraf yoluyla anlattıklarımıza şöyle bir bakarsanız, bundan böyle artık resmin konusu olmayan şeylerin farkına varırsınız. Kameranın son derece açık seçik bir şekilde görüntülediği nesnelere ressam niçin kopya etmeyi sürdürsün ki? Bu saçma olurdu değil mi? Geldiği yer açısından fotoğraf, edebiyatın, anlatının hatta konunun boyunduruğundan kurtarmıştır resmi. Ne olursa olsun, belli konular artık fotoğrafın kendi alanına ait olmuştur. Hal böyle olunca, ressamlar yeni kazanılmış bu özgürlüğün tadını çıkarmamalı mı; bu özgürlüğü kullanarak başka şeyler yapmamalı mı?” (Picasso, 2001: s. 46- 47).

Romantik dönemle birlikte istenileni değil, isteklerine göre hareket etme çehresi kazanan ressamlar, manzara resmine tıpkı dinsel ve tarihi resimler, portreler, janr resmi ve natüremort çalışmaları gibi değer kazandırmış, manzara resmi başta İngiliz romantik ressamları William Turner ve John Constable olmak üzere, birçok sanatçının başlıca uğraşısı haline gelmiştir. Bu konuyla ilgili Zeynep İnankur şu sözleri söylemiştir:

“Yüzyıllar boyunca figürlü konulara bir fon görevi yapan manzara resmi ilk kez Romantik dönemde bir çevre olmaktan çıkmış ve figür resminin önüne geçmiştir.” (İnankur, 1997: 34)

Bu dönemde yapılan manzara resimleri pek çok insanın dikkatini çekerken, bu türdeki üretimlere büyük ödüller verilmiş, ressamlar manzaralarıyla ün ve ciddi derece de gelir sahibi olmuştur. Sanatçıların üretimleriyle birlikte manzara resimleri Avrupa resim tarihinde tercih edilen bir tür halini almış, hatta neredeyse manzara resmi figür resminin önüne geçmiştir. Tezimizin araştırma konusu olan sanatçı Félix Ziem böyle bir süreç içerisinde üretimlerini gerçekleştirmiş, bu özgür ortamında etkisiyle görünen gerçekliği tuvaline yansıtmak yerine, kendi atmosferlerini kurgulamış, manzaralarında doğayı kendi arzularını, duygularını ve isteklerini ön plana alarak resmetmiştir.

Ziem, kariyerinin bir bölümünde kendilerine çalışma ortamı olarak Barbizon Köyü’ndeki Fontaineableu ormanını seçen ve günlerce aynı noktada oturup çalışarak gökyüzündeki ışığın değişen etkilerini gözlemleyen, doğayı tüm canlılığı ile resmetmeyi arzulayan Corot, Théodoroe Rousseau, Dupré, J. François Millet, Diaz, Daubigny gibi isimlerden oluşan Barbizon ekolü sanatçıları ile de flört hâlinde olmuştur. Öyle ki birçok resminin

konusu Barbizon Ekolü sanatçılarının seçimleriyle eşleşmiştir. Bu örnekler arasında Ziem'in *Alacakaranlık* (kat. 2), *Berre'nin Kenarları* (kat.3), *Bölge* (kat. 10-14), *Félix Ziem'in Atölyesi* (kat. 15), *Martigues Çevresi* (kat. 31), *Fransız Bahçesi* (kat. 87) adlı eserleri değerlendirilebilir. Bu resimlerde Ziem, otlayan keçi ve atları, meşe ağaçlarını, bahçeleri, günün değişen zaman dilimlerini canlı renklerle resmetmiştir. Sanatçının bazı eserlerinde ise izlenimci yönü ortaya çıkmıştır. Işık oyunlarının yoğun bir şekilde görüldüğü *Ay Işığında Berre Gölü* (kat. 4), *Tartanlar* (kat.6), *Martigues'e Dönüş* (kat. 16), *Martigues Çevresi* (kat. 18), *Martigues'te Beyaz Yelkenli* (kat. 19), *Berre Gölü* (kat. 20), *Berre Gölü'nde* (kat. 25), *Martigues Balıkçıları* (kat. 27), *Martigues'te Bir Lagün* (kat. 30), *Venedik'te Akşam Vakti* (kat. 37), *Venedik'te Sabah* (kat. 56), *Choggia Bölgesi* (kat. 58), *Venedik'te Öğlen Vakti* (kat. 59), *Büyük Kanal'ın Girişinde İzleyiciler* (kat. 60), *Nisan Ayı Ay Işığı Altındaki Büyük Kanal* (kat.62), *Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal* (kat. 65), *Ay Işığında Büyük Kanal* (kat. 66), *Ay Işığında Campanile (Çan Kulesi)* (kat. 72), *Doge Sarayı* (kat. 73), *Santa Maria Della Salute* (kat. 81), *Santa Maria Della Salute* (kat. 82), *Büyük Kanal'da Güneş Etkisi* (kat.92), *Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi* (kat. 99), *İstanbul Görünümü* (kat. 107), *Gün Batımı* (kat. 108), *Gün Batımında İstanbul Manzarası & Ayasofya-Kadıköy* (kat. 115), *İstanbul* (kat. 116), *Bahçe ve Gün Batımı* (kat. 117), *Alacakaranlık* (kat. 118), *Yükselen Güneşte Ayasofya* (kat. 121), *Boğaz Ağzında* (kat. 127), *Boğaz'da Gün Batımı* (kat. 138), *Boğaz* (kat. 142), *Boğaz ve İstanbul'a Bakış* (kat. 146) adlı tabloları sanatçının izlenimci yönünün ve Oryantalist resim tarzının Avrupa resmine önemli bir katkısı olan parlak güneş ışığının kullanımının ortaya çıktığı eserler olarak nitelendirilebilir. Fakat Ziem'in bir bakıma ressamların atölye ortamından kurtulup, kendilerini doğaya yönlendirdiği bu ekolden farklı bir fikri bulunmaktadır. O, tıpkı Turner ve Constable gibi, doğadan eskizler alarak, üretimini atölyesinde gerçekleştirmeyi yeğlemiştir. Ziem için her ne kadar tablosunu ortaya koyan ana düşüncenin merkezi doğa da olsa, atölye süreci kaçınılmazdır. Atölye onun için bir sanatçının aldığı eskizle oluşturduğu veriye son noktayı koyacağı mekandır. Bu bağlamda doğa görünümlerinin her birini yılın çeşitli mevsimlerinde ve gün doğumundan başlayarak hava kararıp gökyüzünde ay belirene kadar tüm zaman dilimlerinde açık havada çalışarak oluşturan Barbizon Ekolü ressamları ve kendisiyle birlikte anılan, anlık duyuları tuvallerine aktaran izlenimcilerden uzaklaşan sanatçı, Romantik ressamlar Turner ve Constable'a teknik anlamda bir adım daha yaklaşmıştır.

Bu nedenle Ziem, atölyenin devreye girmesiyle birlikte resimlerindeki ışık oyunları gibi çeşitli uygulamaları nedeniyle kendisine araştırmacılar tarafından biçilen izlenimci sanatçı rolüne tam anlamıyla uyum göstermemektedir. Sanatçı *Bölge* (kat.10-12-14), *Venedik'te Gölet* (kat. 53), *Büyük Kanal Şöleni* (kat.76), *Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi* (kat. 99), *İstanbul* (kat. 116), *Bahçe ve Gün Batımı* (kat. 117), *Alacakaranlık* (kat. 118), *Fantezi* (kat. 129) adlı eserlerinde William Turner'a yaklaşmış, serbest fırça darbeleri kullanarak puslu ve dalgalı yüzey betimlemeleri gerçekleştirmiştir.

Eskiz çalışmaları, tasarımcının zihninde gizli kalmış bakış açılarını canlı hale getirme fırsatı sunmaktadır. Alınan eskizle birlikte üretim sürecinde düşünme, yeniden biçim verme ve alternatifler geliştirme gibi fırsatlara sahip olunmaktadır. Ek olarak eskizler, ihtiyaç duyulan veya duyabilecek bilgilerin tekrar keşfedilmesine yardımcı olmaktadır. Yaratılmak istenen ürünün anlamına, biçimine dair arayıştan, çözümlemeye dek eskizler tasarımcıya yol gösteren anlatımlardır (Uraz, 1993'ten aktaran Yakın, 2012, s. 58). Buradan hareketle aldığı eskizler ile atölyesine dönen Ziem'in ressam kimliğine ek olarak aynı zamanda bir tasarımcı olduğu söylenilebilir. Manzaradan aldığı eskizlerle atölyesine döndüğünde, elindeki veri ile bir tasarımcı edasıyla, eskizin yapıldığı andaki gizli kalan bakış açıları üzerine yorumlamalar yapabilme ve isteği doğrultusunda çeşitli müdahaleler edebilme şansına erişmiş olur. Eskizi aldıktan hemen sonra kağıdının kenarına stüdyoda yapması gereken düzenlemeleri yazması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Resim 58).

Resim 58: Félix Ziem, İstanbul Tekne ve Direk Çalışması Adlı Eskiz Çalışmasının Kenarına Aldığı Notlar, (Hitzel, 2016, s. 41)

Ziem'in stüdyolarına yaptırdığı camiler ve atölyesinde bulunan diğer materyaller, gittiği ve benimsediği, sürekli bulunmadığı kentlere yönelik hayal gücünü sürdürebilmesi için en az eskizleri kadar önemli olmuştur. Bulunduğu ortamın ambiyansını, boyamaktan hoşnut olduğu kentlerin ambiyansına çevirmesi, üretimi sürecinde ona yardımcı olmuştur. Böylelikle gittiği yerleri tıpkı eskizlerde olduğu gibi kendisine tekrar anımsatarak eserlerini üretme noktasında fayda sağlamıştır. Ziem örneğinin *'Ben bir resmi tasarlamam, gidişat resmi bir noktaya taşır.'* diyen modern dönem ressamı Picasso'dan, tasarımcı kimliği ile ayrılır. Aklında bir tuvalin başına oturmadan önce üreteceği resme dair genel bir tasarım mevcuttur. Bir bakıma resim daha tuvalin önüne gelmeden evvel tamamlanmıştır.

Sanatçının en dikkat çeken çabası, peyzaj türünü yenileme arzusunda ortaya çıkmaktadır. Meşguliyeti ise genel olarak ışık üzerine yaptığı çalışmalarıdır. Renkleri birbirlerini uyumlu hale getiren sanatçı doğa sevgisini eserlerine yansıtırken, bu sevgi Martigues, Venedik ve İstanbul resimlerinde dikkat çekmiştir. Venedik'te Büyük Kanal, Martigues'te Berre Gölü ve Caronte Kanalı, İstanbul'da Boğaz ve Haliç en çok resmettiği doğa görünümleri olmuştur. Onun peyzajlarında kentler, deniz ve renk lekelerine dönüşmüş figürlerin pitoresk birlikteliğiyle öne çıkmıştır. Ziem'in eserlerinde esas konunun gerçekleştiği orta plan sarı renk ve pembe rengin karışımıyla oluşturulurken, ön planda koyu renk kullanılmış olup, arka plan ise neredeyse tüm resimlerinde gördüğümüz mavi renk ile boyanmıştır. Açık hava perspektifi içerisinde eriyip giden arka plan, genel olarak siluet hâlinde resmedilmiştir. Oryantalist ressamların parlak güneş ışığını kullanımı, onun İstanbul eserlerinin arka planındaki kent görünümünde göze çarpmaktadır. Bu eserlerin içerisinde *Gün Batımı* (kat. 108), *Gün Batımında İstanbul Manzarası & Ayasofya-Kadıköy* (kat. 115), *İstanbul* (kat. 116), *Bahçe ve Gün Batımı* (kat. 117), *Yükselen Güneşte Ayasofya* (kat. 121), *Fantezi* (kat. 129-130), *Boğaz Manzarası* (kat. 137), *Boğaz'da Gün Batımı* (kat. 138), *Boğaz* (kat. 142), *Boğaz ve İstanbul'a Bakış* (kat. 146) adlı eserleri değerlendirilebilir. Deniz ve binaların iç içe geçmesi, su atmosferine özgü ışık efektleri, bazen bir tiyatro ortamından çıkmış gibi görünen teknelerin varlığı ile bir evren yaratan Ziem, bu evreni bahsi geçirilen öğelerle tamamlamıştır.

Ziem'in Martigues konulu tablolarına çoğunlukla Caronte Kanalı ve Berre Gölü ilham kaynağı olmuştur. Sanatçının Martigues'te en çok bulunduğu ve dolaştığı bölgeler, atölyesinin konumunu da göz önünde bulundurduğumuz da kanal ve göl olmuş, resimlerinin konuları farklı bir tema üzerine kurgulanmış dahi olsa, gölü ya da kanalı her zaman bir şekilde tuvaline ilişirmiştir. Özellikle tablolarına bölge de zaman zaman değişiklik gösteren gökyüzünün rengini aktardığı görülürken, su unsurunun olmadığı tabloları ise oldukça nadirdir. Ziem gün ışığının deniz üzerinde yarattığı yansımaları resmetmeye yoğun bir şekilde önem vermiştir. Yelkenliler ise resimlerinin tamamlayıcısı ve tablolarını hareketlendiren bir öğe olmuştur. Sanatçının resimlerinde belli belirsiz renk lekelerine hâlinde, ilk bakışta tanımlanamayan insan figürleri yer alırken, klasik figür

eğitimi açısından eksik olduğunu ve bu sebeple resimlerindeki figürlerin karşısında çaresiz kaldığını şu sözler ile ifade etmiştir:

‘‘Akşamları model derslerine gittim ama Tüm çabalarım ve arzuma rağmen klasik figür çizmeyi başaramadım (Ziem, 1994, s. 172).

Ziem’in Martigues tablolarında insan figürleri keçi sürülerini güden çobanlar, bölge de yaşayan kadınlar ve erkeklerdir. Manzaralarda deniz, deniz üzerinde hareket hâlinde ya da durur vaziyette balıkçılık ve kabotaj faaliyetleri için kullanılan tartanlar, balıkçı tekneleri, yel değirmenleri, camiler, keçi sürüleri, atlar ve tepeler görölmektedir. Ziem, belli bir süre sonra Martigues’e camiler inşa ettirerek bir bakıma bölgede sanat kariyeri boyunca aradığı, mimarinin de resme dahil olacağı bir atmosfer yaratmıştır. Bu yaklaşımını cami ve atölyesini resminin ana konusu olarak belirlediği *Martigues’te Bir Cami* (kat. 7) ve *Félix Ziem’in Atölyesi* (kat. 15) adlı eserlerinde görmek mümkündür. Her iki resimde de mimari ve denizi aynı potada eriten sanatçının Martigues’i de her zaman aklında tasarladığı deniz kenarında mimari, insan ve denizin bir arada bulunduğu pitoresk manzara özelliklerine kavuşturduğu söylenilebilir. Ziem bir bakıma bir filmin ya da tiyatro oyununun içerisinde senaryoya uygunluk taşması amacıyla yerleştirilen dekorlara benzer bir yaklaşım ile kenti resminin tasarısına uygun hale getirmiştir.

Venedik, Ziem’in bir ressam olarak ün kazanmasında ve neredeyse kariyerinin tamamını şekillendirmesinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki Venedik ile buluşmasından önce birçok kente dair resimler üretmesine rağmen, Venedik karşısında kelimenin tam anlamıyla dili tutulmuştur. Kendisinin de söylediği üzere o, her yeri ve her şeyi denese de ona ait olanı Venedik’te bulmuştur. Ziem’in Venedik manzaralarında Saint Marc, Saint-Georges San Marco Meydanı Çan kuleleri, San Marco Bazilikası, İç Çekişler Köprüsü, Rialto Köprüsü, Santa Maria Della Salute Bazilikası, Gesuati Kilisesi yer almaktadır. Büyük kanal onu Venedik’te bulunduğu süreçlerde her daim etkilemiş olmalıdır. Kanalı tüm yönleriyle, farklı açılardan resmetmeye önem veren Ziem’in kompozisyonları aynı prensiplere dayanırken, farklılık ise atmosferin, ışığın ve resmettiği açılarda görölmektedir. Kimi zaman ise ilgisini ay ışığının, günün ve gecenin saatlerine

göre değişen ışığın oluşturmasına yönelmiştir. Ziem Venedik'in izleyici de yaratmış olduğu atmosferi en iyi şekilde resmetmiştir. Bu şiirsel atmosferi yaratan güneş ışığının kente bıraktığı etki olmalıdır. Ay Işığı 'da geceyi yansıttığı manzaralarında bu atmosfere eşlik etmiştir. Akdeniz'in ışığının şiirsel gücü Venedik'in şiirsel atmosferi ile bir bütünlük oluşturmuştur. Sanatçı Serrenissima olarak da bilinen Venedik'e büyük tutku ile bağlıdır. Defterini kolunun altına alıp durmaksızın Büyük Kanal'ı gezen Ziem, sık sık en güzel ışık etkilerini sunan pitoresk bakış açılarını seçebilmek için atölye olarak düzenlettirdiğı tekneleri kiralamaktan çekinmemiştir. Venedik'i simgeleyen yapılara onun resimlerinde balıkçılar, mavnalar, gondollar, botlar ve tekneler, köle karnavalları, Büyük Kanal'da gerçekleştirilen şölenler, iskeleler, göletler, lagünler eşlik etmiştir.

Sanatçı yaşamı boyunca yaptığı sayısız manzaralarından en çok geliri Venedik ve İstanbul'dan kazanmıştır. İstanbul'a geldiğı tarihlerde, İstanbul batılı sanatçılar ve çok sayıda düşünür için uğrak bir mekândır. Oryantalist resmin revaçta olduğı 19. yüzyılın ikinci yarısında, alıcısı bir hayli fazla olan bu resimleri yapmak adına günlükler, seyahatnameler ve görsel kaynakların varlığı dikkat çekerken, konu yelpazelerini genişletmeyi ve zenginleştirmeyi isteyen ressamın piyasadan yararlanmak amacıyla Doğu "ya seyahat etmiş ve çoğunlukla da İstanbul'a gelmiştir. Bu seyahatler Ziem ve beraberinde İstanbul'u hedef olarak belirleyen sanatçıların kariyerlerinde fark yaratmaları adına önemli bir tecrübe olmuştur. Bu anlamda İstanbul'a gelen sanatçılar, batılı kişilerin Doğu'ya olan merakına cevap olmayı denemişlerdir. 19. yüzyılda gerçekleşen Napolyon "un Mısır Seferi (1798), Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-1829), Fransa'nın Cezayir'i işgali (1830), Kırım Savaşı (1853-1856) ve Süveyş Kanalı'nın açılışı (1869) gibi önemli olayların gerçekleşmesi, bölgenin merak edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca eskiden beri Avrupalılar adına Doğunun cazibe merkezi olarak kabul gören İstanbul, yaşanan askeri ve siyasi olayların bir sonucu olarak eskisine nazaran çok daha önemli bir merkez olmuştur. Tüm bunlara ek olarak İstanbul'a siyasi bir görev nedeniyle gelen Avrupalı elçiler yanlarında ressamın getirmişlerdir (İnankur, 2014, s. 45). Dönemin Avrupa'da yayımlanan gazeteleri, seyyahların söylemleri, yazılan günlükler, önemli olarak addedilen yazarların İstanbul hakkındaki yazıları ve çok sayıda ressamında kelimenin tam anlamıyla İstanbul'a akın ediyor oluşu Ziem'in dikkatinden kaçmamıştır. Ayrıca kendisini her zaman destekleyen eleştirmen Theophile Gautier'in Ayasofta gıyabında

söylediği sözlerde Ziem'i etkilemiş olmalıdır. Gautier'in İstanbul Ayasofya'sı ile Venedik yapılarına karşılaştırması Ziem'in gözlerini İstanbul'a ve Ayasofya'ya çevirmesine neden olmuştur:

“Adımımı attığım anda içimi serabı andıran bir duygu kapladı, kendimi Venedik'te San Marco Meydanı'nda, kilisenin girişinde sandım. Venedik'in San Marco'su, Ayasofya'nın bir minyatürü, Justinianus Bazilikasının ayağının başparmağıdır. Bir bakıma bunda şaşırılacak bir şey yok; dar bir denizle Yunanistan'ın az uzağında bulunan Venedik, Doğu ile her zaman kaynaşarak yaşadı. Venedik mimarları, kiliselerini, Hristiyan dünyasının en güzel, en zengin din anıtı sayılan Ayasofya'ya benzetmeye çalışmışlardı” (Gautier, 2007, s. 241).

Ziem'in İstanbul resimleri en az Venedik resimleri kadar önemlidir. İstanbul'da kaldığı süre içerisinde kentin görünümüne dair aldığı eskizler yaşamının sonuna kadar atölyesinde İstanbul'u resmetmesini sağlamıştır. Akdeniz'in Işığı onun İstanbul Manzaralarında tuval üzerine yağlıboya karton üzerine yağlıboya, ahşap üzerine yağlı boya yaptığı çalışmalarında gözlemlenmektedir. Sanatçının renkli manzaralarında Pera tepelerinden, haliç üstünden manzaralar yer almaktadır. Ek olarak çeşmeler, kayık üzerinde ya da boğaz ağzındaki mesire alanlarındaki dans gösterisi gerçekleştiren dansözler, kendi kurgusu olduğunu anladığımız ve fantezi ismini verdiği kompozisyonlar, boğazda durur vaziyette yer alan tekneler ve yelkenliler, Haliç manzaraları, günün doğumu ve batımı anında oluşan Boğaz görünümü ve çeşitli kıyılar İstanbul özelinde resimlerinin konularını oluşturmaktadır. Doğu'nun şiddetli ışığını ciddi bir şekilde gözlemleyen sanatçı, yapmış olduğu eskizleri atölyesinde yağlıboya tablo değeri kazandırmıştır.

Ziem'in İstanbul'a geldiği tarihlerle ilgili olarak kadınların Boğaz gezintilerinde dansöz olarak yer aldığına dair bir kaynağa ulaşılamamıştır. Sanatçının kurgu olduğunu düşündüğümüz *Doğulu Dansöz* (kat.112), *Dansözler* (kat.114), *Kayıpta Dansöz* (kat. 119-124), *Sultan Kayığı* (kat. 128) ve *Boğaz'da Tekne* (kat. 143) adlı eserlerinde oryantalist sanatçıların üretmiş oldukları eğlence sahnelerinde, kapalı mekânda dans gösterileri yaparken resmedilen kadın figürünü dışarıya açarak, manzaranın bir parçası haline getirdiği görülmektedir. Özellikle İstanbul özelinde boyadığı tablolarında insan

figürü sadece uzaktaki bir renk lekesi iken, bu eserlerinde bu durum değişmiştir. Sanatçının bu yaklaşımı bizleri dönem içerisinde Doğu'yu görmeden, 'kadın' figürünün başrolde olduğu Doğu konulu tablolar üreten İngres ve Gerome gibi sanatçıların resimlerinden etkilendiği ve bu konuyu özellikle repertuvarına eklediği görüşüne yöneltmiştir.

Félix Ziem'in çocukluk arkadaşı Nicolas Fetu, Ziem'in İstanbul resimleri ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

“...Kendimizi Ziem'in doğu anılarının hiçbir şeyle ölçülemez parıltısı önünde, bu ışık senfonisinin büyüüne, kendinden geçişlerin kanatlarına bırakalım; bu en yoğun düzeyde renk ve figürlerin gerçeğe gerçek dışı arasında salındığı tuvale geçirilmiş bir afyon rüyasıdır” (Ziem, 1994, s. 96).

Ziem'in mimari içeren İstanbul konulu eserleri ile ilgili olarak başta Ayasofya olmak üzere Sultan Ahmet, Süleymaniye ve Şehzade Cami'yi çizmiş olduğu yorumları yapılırken, sanatçı yapıları yalnızca dışarıdan çizmiş ve resimlerinin tamamlayıcı bir ögesi olarak çalışmıştır. Ziem'in bu eserlerinde bir diğer dikkat çeken durum ise yapıların minare sayılarını azaltmasıdır. Örneğin İstanbul'a geldiği tarihlerde Ayasofya'nın dört minaresi bulunmaktayken o çoğu resminde üç minareli olarak resimlemiştir. Özellikle Süleymaniye Camii, Sultan Ahmet ve Ayasofya'nın arasında konum ve çeşitli mimari özelliklerinin benzerliği nedeniyle sanatçının eserlerinde kullandığı bu üç yapının hangisi olduğuna dair net bir çıkarımda bulunmak zorlaşmaktadır. Repertuvarında çoğunlukla Ayasofya'yı değerlendirdiğini gördüğümüz sanatçının *Boğaz ve İstanbul'a Bakış* (kat. 146) adlı eseri bu tabloları arasında bir istisnadır. Ziem'in bu çalışması caminin revaklı avlu bölümünün vurgulandığı tek eser olarak dikkat çeker. Ancak burada da yapıyı hem minare sayılarını azaltarak resmetmesi hem de ana kubbeyi destekleyen yarım kubbelerin formunun Sultan Ahmet ya da Süleymaniye Cami ile uyuşmuyor olması nedeniyle net bir yorumda bulunmak zorlaşmaktadır. Ziem'in yakaladığı pitoresk atmosfer ile ilgilenmesi ve tuvaline iştirmiş olduğu yapıların detaylarını resmetmeyi önemsememesi, kullandığı teknik ve üslubunda etkisiyle bizlere tahminler üzerinden hareket etme şansı tanımıştır. Öyle ki manzarayı resmetmek arzusunda olan sanatçı bazı Ayasofya resimleri hariç, belki

de mimarının manzaradan rol çalmaması adına hangi yapıyı resmettiğine dair bir bilgide eklememiştir. Böylelikle izleyicinin ilgisini Doğu ile özdeşleşen, ışığın deniz üzerindeki süzülüşüne, Boğaz'ın has doğasına, hatta resmin bütününe çekmek istemiştir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Ziem, gerçekliği tuvaline iliştmek gibi bir amaca sahip değildir. O daha ziyade kendi doğusunu kurgulamak ve resmetmek istemiştir. Bu konuyla ilgili olarak *L'Artiste*'de Emile Cantrel şu sözleri söylemiştir:

“Mösyö Ziem düşlenen Doğu'yu resmetmiştir. Sanatçının tabloları gerçekten Doğuludur. Bize görünür kıldığı, inanılmaz bir güçle sunduğu gerçek Doğu değildir. Onun Doğusu, ozanların Doğusu, düşlerin Doğusu, arzuların Doğusudur” (Furia, 2016, s. 25).

Ziem'in İstanbul konulu eserlerinin çoğunda Ayasofya'yı resmetmesinin tek nedeni Theophile Gautier'in İstanbul ve Ayasofya değerlendirmesi olmamalıdır. Mabetler dinlerin varlığının en önemli göstergelerindedir. Kiliseler ve katedraller Hristiyanlığın, sinagoglar Yahudiliğin, camiler ise İslam dininin yeryüzündeki sembolleridir. Bu açıdan bakıldığında Ayasofya, paganizmden arındırılarak Hristiyanlaştırılan Roma İmparatorluğu'nun ilk kilisesi, Hristiyan varlığının en önemli tezahürü ve sembolü olan dini bir yapı olarak tarihteki yerini almıştır. İstanbul'un Fethi sonrası yapı Ayasofya adını alarak şehrin Müslüman kimliğinin somut bir tezahürü olmuştur. Ayasofya'nın kiliseden camiye dönüştürülmesinin nedeni ise İstanbul'un artık bir Müslüman kenti olduğunun tüm dünyaya özellikle de Hristiyan dünyasına açıkça ilan edilmesi arzudur. Kısaca Hristiyan İmparatorluğunun başkentini temsil eden en önemli yapı şüphesiz Ayasofya'dır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun en büyük simgesi olan Ayasofya, tarihi ve hikayesiyle Hristiyan bir ressam olan Félix Ziem'in özel olarak üzerinde durduğu ve İstanbul özelinde ürettiği resimlerinin başlıca konusu olmuş olmalıdır. Ziem'in bu yaklaşımı aynı şekilde sürekli olarak resminin konusu olarak seçtiği, Markos İncili'ni yazdığı kabul edilen, Katolik kilisesince Matta, Luka ve Yuhanna ile birlikte Apokalipts'te adı geçen 4 azizden biri olarak değerlendirilen Aziz Markus'un İskenderiye'de kaçırılan na'şını defnetmek amacıyla inşa edilen San Marco Bazilikası ve San Marco Meydanındaki Bizans yapılarında da görülmektedir. Yapıların geçmişlerinde barındırmış olduğu tarihi, siyasi, politik ve dini hikayeler Ziem'in seçimlerinde etkili olmuş, sanatçı bu yapıları defalarca kez resimlemiştir.

19.yüzyılda İstanbul'a gelen oryantalist sanatçılar hayallerindeki Doğu'yu yaratmak için zaman zaman gerçek yapıların arasına hayali yapılar ve figürler yerleştirmiştir. Bu durum Zeynep İnankur tarafından mimari fantezi yani "kapis" olarak ifade edilmiştir (İnankur, 2006, s. 287-288). Kapis isimlerinin en çok bilinenleri ise Jean-Leon Gerome ve Rudolf Ersnt'tir. Ziem'de İstanbul konulu eserlerinin bazılarında bu yöntemi uygulamıştır.

Kimi zaman hayali İstanbul manzaraları resimleri ya da gravürlerle karşılanmaktadır. Bu üretimlerde, kent görünümünde, arka planda kentin dokusuyla uyum göstermeyen hayali camiler, yuvarlak planlı ve farklı kültür çevrelerine ait olduğu anlaşılan birtakım yapılar olduğu görülmektedir. Bu tür tablolar üreten sanatçılar bir bakıma İstanbul'un silüetini belirleyen temel öğeler olan kubbe ve minareleri vurgulayarak Müslüman camisi vurgusu yapmıştır. (Gürçağlar, 2018, s. 268-270). Ziem'de bir Ayasofya manzarası ile Venedik'te yer alan kagir yapıların bir arada bulunduğu *Boğaz'da* (kat. 140) adlı tablosunda ya da sahil şeridi üzerinde kullandığı büyük boyutlara sahip cami unsuru ile oluşturduğu hayali bir İstanbul kurgusu olan *İstanbul* (kat. 141) adlı eserinde bir bakıma kapis uygulaması gerçekleştirmiştir. Ziem'in tavrının mimariyi gerçeğe yakın bir şekilde resmettiği Venedik konulu eserlerini düşündüğümüzde, İstanbul özelinde farklılaştığı görülür. Sanatçının İstanbul'da Venedik'e oranla daha hayali kompozisyonları ve kurguları ürettiği saptanmıştır.

Ziem'in İstanbul'a gelerek resimler yapan Fransız oryantalist sanatçıları ile çeşitli benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır. Sanatçı doğa görünümünü yansıtan ve topografik özelliklere sahip olan örneklerden farklı olarak pitoresk görümlere yönelmiştir. Yer yer kapis anlayışıyla tablolar boyayan sanatçılara yaklaşan Ziem, hayali eklentilerle resimlerini tamamlamıştır. Örneğin 1850 yılında İstanbul'a gelen ressam Eugene Napoleon Flandin'in camilerin minarelerinin yerlerini ve boyutlarını değiştirdiği tabloları bulunmaktadır. Yine aynı şekilde ressam Edouard Auguste Nousveaux'da benzer bir tavır sergileyerek, yapıların öğelerini kendi arzuları doğrultusunda düzenleyerek eserler üretmiştir. Bu tutumun bir benzeri Ziem'in minarelerin sayısını azaltarak resmettiği ya da yapıların kubbe formlarını farklı değerlendirdiği eserlerinde görülmektedir. Ziem ile aynı tarihlerde İstanbul'da bulunan ressam Germain Fabius

Brest'in manzara resimlerinde Ziem'e oranla gerçekçi bir yaklaşım söz konusudur. Zaman zaman kapris anlayışıyla da tablolar boyayan sanatçının birçok eseri dönem için belge niteliği taşımaktadır. Brest, İstanbul'un dikkat çekmeyen arka sokaklarını ve balıkçı köylerini resmederken mimariyi en doğru biçimde ve ayrıntılı olarak resmetmeye çalışmıştır. Yine Fransız sanatçı Etienne Raffort ayrıntılı ve gerçekçi yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Ziem bu sanatçılardan farklı olarak şehrin içine çok girmemiş, kentin tepe noktasına hâkim olarak resmettiği yapılarda ise gerçekçilikten uzak bir yaklaşım sergilemiştir. Resimlerinde figür merkezli bir çalışma gerçekleştirmeyen Ziem, figürleri manzaranın doğal bir parçası olarak renk lekeleri halinde üretmiştir.

Ziem'in hayatının sonuna kadar ürettiği İstanbul konulu tekrarlar eleştirmenler tarafından yoğun eleştirilere tabi olmuştur. Bu konuda eleştirmenlerin yorumlarına katılmamak mümkün değildir. Her ne kadar resimlerini üretmek adına Martigues'teki stüdyosunun etrafına İslam mimarlığını kendisine anımsatmak adına camiler inşa ettirmiş olması, çeşitli tekne modellerini atölyesinin bir unsuru haline getirmesi, seramik karolar, egzotik süs eşyaları, geleneksel kıyafetler ile hayal gücünü uyandırması noktasında kendisine yardımcı olacak atölyelerine yerleştirmesi taktire şayan olsa da Ziem, aynı bölgeden aldığı bir eskizi, farklı yaklaşım ve tarzlar kullanarak defalarca kez üretmeyi tercih etmiştir. Bu düsturun altında ticari kaygıların yatması ise olasıdır. Bu nedenle kendisinde bir ressam olarak çok daha fazla kabiliyet olmasına karşın, piyasanın arzuları ve istekleri doğrultusunda sanatını yönlendirdiği düşüncesi hâkim olur. Piyasanın fısıltıları onun için son derece önemlidir. Benzer kompozisyonları üretme yönelimi sadece İstanbul özelinde değil, Martigues ve Venedik örneklerinde de gözlemlenebilmektedir. Aynı kompozisyonları çeşitli değişiklikler yaparak üreten Ziem, gerçekten de bir "Seri Üretim Fabrikası"dır. Ancak unutulmamalıdır ki, eserlerini bir noktadan sonra belli tasarımlar ile oluşturmuş olsa da diğer üretimlerine kaynaklık edecek ilk eseri yapan Ziem'in kendisinden başkası değildir. Bu nedenle sanatçıya paye vermeyi unutmamak gerekir.

Ziem'in çalışmaları konuları bakımından tekrarlayıcıdır. Tasarımları ise yıllara ve beğenilere göre şekillenmiştir. İngiliz Peyzaj ressamı Constable, Bonington ve Turner gibi isimlerden etkilenen Ziem, kendisinin büyük bir aşığı olduğu bilinen Gautier'e göre

bu isimlerin toplamıdır. Ziem'in son yıllarında yaptığı resimler oldukça soyut çalışmalardır. Bu soyutlamayı ise paletin aldığı rengin kullanımı, fırçasının hızı, ışığın nesnelere üzerindeki etkisi ve benzeri uygulamalar sağlamıştır. 1870 yılı sonrası giderek soyuta yönelen Ziem'in eserlerindeki şehir manzaralarına eklenen yapıların hangi yapılar olduğunu söylemek ilk bakışta asla mümkün değildir. Bunları eserleri gözlemleyen alıcılar tahminler üzerinden belirlemeye çalışmıştır. Doğu'yu resmettiği bir tablo, bir cami ve caminin minarelerinden hareketle tanımlanırken, Ziem, "Bu sizin aklınızdaki doğudan ziyade benim doğumdur." mesajı vermiştir. Martigues ve Venedik resimlerindeki yapılarda bu üslupta çalıştığı resimlerinde algılamamanın imkansızlaştığı örneklerle dönüşmüştür. Gesuati Kilisesi'ni *Gesuati Kilisesi* (kat. 74) resmettiği adlı eserinde yapının üçgen alınlılığı ve taç kapının formu izleyiciler tarafından yapının Gesuati kilisesine ait olmalıdır demelerine neden olurken, aynı şekilde Dükler Sarayını resmettiği *Büyük Kanal ve Doge Sarayı* (kat. 70) adlı eserinde de saray formu ve konumu sayesinde algılanabilir olmuştur. Aynı yaklaşım Martigues ve İstanbul resimlerinde de izlenilmektedir. Kullandığı renkler ile neredeyse sahneyi ya da yapıları algılamamanın imkansızlaştığı örnekler bu anlamda dikkat çekmektedir. Bu örneklerin arasına *Saint Georges Kilisesi* (kat. 44), *Acı Köprüsü* (kat.48), *Venedik Manzarası* (kat. 51), *Venedik* (kat. 52), *Venedik'te Gölet* (kat.53), *Büyük Kanal* (kat. 71), *Santa Maria Della Salute* (kat. 81), *Köprü* (kat. 86), *Fransız Bahçesi* (kat. 87), *İstanbul* (kat. 109-116), *Dansöz* (kat. 112), *Bahçe ve Gün Batımı* (kat. 117), *Alacakaranlık* (kat. 118), *İstanbul Manzarası* (kat. 134) adlı eserlerde eklenebilir.

Ziem'in resimlerindeki mimari genel olarak arka planda kalır. Mimari onun için sadece resmini tamamlaması, piyasanın ve İstanbul'a dair resimlerin peşinde olan zenginlerin isteklerine cevap olabileceği noktada yardımcılık görevi üstlenen bir öğedir. Çok nadir olmakla birlikte Venedik konulu eserlerinin bazılarında mimariye yaklaşarak, daha detaycı bir çalışma gerçekleştirdiği söylenilebilir ancak bunların sayısı oldukça azdır. Bu duruma *Santa Marie Della Salute Bazilikası Merdivenleri* (kat. 40) adlı eseri örnek gösterilebilir.

Ziem eleştirmenler tarafından değerlendirilirken çoğunlukla ticari bir kazanım arzusu içerisinde olduğu ön plana koyulmuştur. Şaşırtıcı olarak nitelendirilen ticari başarısı ve benzer kompozisyonları üretmesi onun kolayca kaçan bir ressam olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Ancak sanatının kolaycı bir yaklaşıma sahip olduğu düşüncesinden hareketle yapılan değerlendirmelerde günlüğünde yazdığı paragraflardan gördüğümüz kadarıyla ciddi bir biçimde gelişmeye çalışan bir ressamın atlandığını da vurgulamak gerekmektedir. Sanat Tarihi alanı bir sanatçıyı değerlendirirken genel itibarıyla sosyolojik altyapıyı gündeme getirir. Toplumsal referansların ışığında sanatçıyı toplum ile aynı potada eritir ve sonuca gitmeyi dener. Ders programlarını incelediğinizde nadir örnekleri ayırmakla birlikte sanatçı psikolojisi ile ilgili bir derse rastlamazsınız. Oysa sanatçının psikolojisi, içinde bulunduğu toplum kadar önem arz etmektedir. Yoksul bir çocuk olarak doğup büyüyen Ziem, gitmek istediği kentlere keman çalarak, ürettiği suluboyaları satarak ulaşabilmiştir. Bu durum onun hayatında oldukça önemli bir etki yaratmış olmalıdır. Çok para kazanma arzusu, piyasanın ve halkın beklentilerine göre resim yapmak, ne satılacaksa onun peşinden gitmek gibi eğilimlerin altında bu mazisinin etkisi elbette olmalıdır. Ziem gerçekten de yaygın anlayışın içinde daha garantici, risksiz ve para kazandıran bir anlayışı terk etmemiş, aksine bunu ustalıklı kullanmıştır. Sanatçı zengin müşterilerinin beklentilerini etraflıca anlarken, onların isteklerine boyun eğmeyi bilmiştir. Bu bağlamda düşüncelerin öznel olduğu noktasında netleşildiğinde, kendisine ressam diyenlerde, tüccar diyenlerde bir anlamda haklıdır. Ziem, sanatını icra ederken gittiği ülkelerdeki birçok önemli insanla iletişim hâlinde olmuş, içinde bulunduğu ortam bu insanlarla tanışabilme noktasında ona katkı sağlamıştır. Bu durumu önemli ilişkiler geliştirerek kendi lehine çevirmeyi başaran sanatçı çok sayıda zengine büyük satışlar yapma şansı yakalamıştır. Bu durumla ilgili olarak eleştirmen Thiebault Sisson, *Le Temps* adlı gazetede Ziem'in tekrarlara düşerek yeteneğini harcadığını öne sürerek şu söylemlerde bulunmuştur:

“...Ondan sonra sipariş üzerine çalışan, artık yapıtlarında yalnızca tüccarların çıkarıcı öğütlerine göre kendini ayarlayan Ziem, yeteneğini gereksiz yinelemelerle harcadı. Artık bir makine gibi çalışan fırçası, sanatçıyı zengin bir adama, ama gücünü yıldan yıla daha çok yitiren bir düzenlilikle art arda Boğaziçi'nde gün doğumları ve gün batımları, Venedik'te lagünler üretti durdu” (Furia, 2016, s. 26).

Sanat piyasayla ve parayla Rönesans'tan beridir ciddi bir ilişki içindedir. Emek ortaya koyan sanatçılar, siparişler üzerine resimler yaparak hayatlarını idame ettirebilmiştir. Sanat piyasasında var olabilmenin en önemli noktası kimi zaman sansasyonel olarak nitelendirebileceğimiz üretimler ortaya koymak, kimi zaman ise önemli ilişkiler kurarak sanat hamileriyle bir arada olabilmektir. Sanat hamileri tarafından destek görmeyen, sanat için ciddi derece de emek veren kişilerin ise görmezden gelindiği günümüzün olduğu gibi geçmiş dönemlerinde bir gerçeğidir. Bu anlamda piyasa için iki sanatçı profili söz konusudur. Desteklenen sanatçılar ve dolayısıyla satabilenler, desteklenmeyen sanatçılar ve satamayanlar (Selçuk ve Selçuk, 2017, s. 2236). Eğer ki sadece emek vermek yeterli olsaydı, bugün Van Gogh yaşarken bir eseri satılabilmiş, zor bir hayat yaşamıştır şeklinde yorumlamalara tabii olmayacaktı.

Sipariş üzerine de resimler yapan Ziem, 1865 yılında sanat taciri Beugniet'ye yazmış olduğu mektupta, tacirin arzusunun aksine küçük bir tablo yolladığını ama bu nedenle ücretin azalmasını kabul edemeyeceği ifadeleri yer almaktadır. Eserin boyutları küçüğe olsa Ziem eser için çok daha detaylı çalışmış, diğerlerine oranla daha fazla emek vermiştir. Eğer bu tabloyu Beugniet almaz ise, alıcı mutlaka bulabileceğini de eklemiştir (Kıbrıs, 2016, s. 46). Bu durum Ziem'in eserlerinin ne denli talep gördüğünü ve piyasanın iplerini elinde tuttuğunu göstermektedir. Ziem, yaşarken elde ettiği maddesel imkanlarını, piyasayı ve bahsi geçirilen sanat hamilerini kelimenin tam anlamıyla doğru bir şekilde koklamasına, onlarla iyi geçinmenin önemini çok önceleri fark etmesine borçlu olmalıdır.

Piyasaya yönelik üretimler gerçekleştiren Ziem'in yıllık geliri her on yılda bir ekonomik döngüler yaşamıştır. Bu döngüler içerisinde iki dönem dikkat çekmektedir. 1850 yılından 1868'e kadar tablolarının yıllık satışları ortalama 27.236 franktır. Daha sonra satışları 1869'dan başlayarak ortalama 94.600 franka, üç buçuk katına yükselmiştir. 1872 ve 1873 olmak üzere iki yüksek gelirli yılı hariç tutulursa, ikinci döngünün ortalaması 80.877 franktır. Zamanında, böyle bir yıllık gelir istisnaidir. Buna karşılık, 1860'lar ve 1890'lar arasında, küçük çiftçilerden oluşan bir ailenin yıllık geliri 800 veya 900 franktır. Lyon'da bir işçi yılda 1.200 frank, bir ilkökul öğretmeni 1.350 frank, bir devlet çalışanı 1.800 franktan az, Brittany'de bir doktor 5.000 frank ile 14.000 frank arasında kazanmaktadır.

Devlet çalışanlarının yarısına yılda 1000 frank ile 2000 frank arasında ödeme yapılırken, iyi bir avukat 25.000 ila 30.000 frank kazanmayı hayal edebilmektedir. 1853'ten sonra Ziem'in yıllık geliri 20.000 franktan yükselmiştir. 1869'dan sonra geliri daha da artarak ilk yüzde 6'ya ulaşmış ve bu bir terzinin oğlu için bu olağanüstü olmalıdır.⁵⁸

Adına basılan ‘‘*Félix Ziem (1821 – 1911)*’’ isimli kitapta arkadaşlarının hakkında kullandıkları cümleler kendisine ve sanatına ne kadar büyük bir değer verildiğini açıkça göstermektedir. Yaptığı çalışmalar çağdaşı olan, üne sahip ve maddi geliri önemli seviye de olan sanatçıların haricinde bir kişinin daha dikkatini çekmiştir. O isim bugün tüm dünya tarafından hem hikayesi hem de sanat anlayışı ile bilinen Vincent Van Gogh’tur. Ziem’in kullanmış olduğu parlak mavi, sarı ve turuncu tonları 1886 yılında tanıştığı ve dostluk kurduğu Van Gogh tarafından çok beğenilmiş, Van Gogh bu durumdan kardeşi Theo’ya yazdığı mektupların birisinde şu sözleri kullanarak söz etmiştir.

‘‘Ağaçların tüm yaprakları sararınca, gökyüzünün mavisi ile birleşen görüntü çok güzel olacak. Bay Ziem eserlerinde bize sık sık bu güzel tonları göstermiştir’’ (Makzume ve Kocabaşoğlu, 2004, s. 121).

Araştırmacılar birbirinin çağdaşı olan, arkadaşlıkları ile bilinen bu iki sanatçıya dair birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler Vincent Van Gogh ve Félix Ziem’in hem saygınlık hem de maddi gelir anlamındaki zıtlıkları üzerine inşa edilmiştir. Bir tarafta yaşarken sadece bir eserinin satıldığını görebilen bir sanatçı Van Gogh, diğer tarafta ise maddi geliri sanatından daha ön plana koyduğu ifade edilen, adına müze açılan, vasiyet üzerine yaşarken Louvre müzesine ilk giren sanatçı olma onuruna sahip olmuş Félix Ziem.

Geçmişteki tanınırlığının aksine günümüzde Félix Ziem, Van Gogh’a oranla çok az insan tarafından bilinmektedir. Yaşarken bu denli ünlü olan bir sanatçının bugün belli bir

⁵⁸<http://www.19thc-artworldwide.org/index.php/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-Felix-ziem> adresinden 16 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

topluluk tarafından tanınıyor olması, bizi varlığı ile zıttı olarak değer kazanan Van Gogh ile kendisini karşılaştırmaya itmektedir. Bu karşılaştırma eserleri üzerinden üsluplarını karşılaştırmak amacıyla değil, yaşadıkları hayatın zıtlıklarının sanatlarına etkisi üzerinedir. Ziem'in eserlerinin ne kadar taktir gördüğü aşikâr olsa da yukarıda sözünü ettiğimiz gibi birçok eleştirmen tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Ziem'in amacının sanatını geliştirmek olmadığı, aksine para kazanmak arzusu ile hareket ettiği için piyasanın isteği doğrultusunda üretimler gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Üretimlerinin birbirinin benzeri kompozisyonlardan oluşması, onun seri üretim fabrikası olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Zıttı olarak değerlendirilen Van Gogh ise bu tartışmalardan uzak, Ziem'e kıyasla oldukça sakin bir üretim süreci geçirmiştir.

Bütün bu değerlendirmeler ve yorumlamalar, dünya üzerinde günümüzdeki tanınırlık oranları, bize belli noktalarda Ziem'in maddiyata önem vererek kendi isteklerine ve sanatının gelişimine yönelik değil, piyasanın arzusu doğrultusunda üretimler gerçekleştirdiğini, bu sebeple sanatının nereye evirildiğini sorgulamadan, suya sabuna dokunmadan benzer kompozisyonların peşinde koştuğu imajını lanse ederken, bu durumun sanatına ve dolayısıyla günümüzdeki tanınırlığına etki ettiğini düşündürmüştür. Vincent Van Gogh ise bu tartışmalardan uzak, kendini sanatına adanmış, magazin severlerin hikayesine karşı geliştirdiği ilgiye ek olarak yaşadığı problemleri kabul edilen hayatının sanatına olumlu katkılar sağladığını düşündürmüştür. Hatta sanat eleştirmeni Donald Kuspit'e göre, Van Gogh gibi kendini sanatına adayan, sanatını kutsal olarak gören, sanatın yaşamdan daha yüce olduğunu ve uğruna ölmeye değer gören, cehennem gibi bir dünyayı cennete çevirebileceğine inanmasını bulmak o tarihlerden itibaren bulmak çok zordur. Öyle ki Van Gogh Ziem'in maddi kaygılarla aksiyon almasının aksine tacirlerin eline düşmeden kıt kanaat geçinmeyi tercih etmiştir. (Kuspit, 2004, s. 159-160). Bu onu gerçek bir sanatçı yaptığı gibi, tanınırlığının bu seviyelerde olmasını da açıklar niteliktedir.

Kaynaklarda muhtemelen Romantizm'in bireysel yaratı yönü Ziem'in bazı eserlerindeki Ard – İzlenimci yönünün çok fazla vurgulanmamasına sebep olmuştur. Ziem ön izlenimciliğe ek olarak bazı eserlerinde, soyutlama eğilimlerinin başlangıcı olarak

nitelendirilen ard – izlenimcilik akımı çerçevesinde eserler veren sanatçıların üretimlerine de yaklaşmıştır. Belli bir noktadan sonra doğayı kendi arzuları doğrultusunda biçimlendiren Ziem, ard izlenimcilerin tavrı olarak nitelendirilen zihinsel bir gerçeklik yaratmaya yönelmiştir. Ve ilginçtir ki bu nedenle eleştirmenler tarafından neredeyse beceriksiz bile addedilmiştir. Farklı yaklaşımların adım adım belirginleştiği bu tarihlerde eleştirmenlerin, kelimenin tam anlamıyla silahlarını Ziem’e doğrultmaları ise şaşırtıcıdır. Bir bakıma bu eleştiriler Romantizm ile yerleşen sanatçının dehasına, iradesine gösterilen büyük saygının tam zıttı bir tutum olarak dikkat çeker. Bir noktadan sonra kendisini her fırsatta öven Theophile Gautier bile çoğunluğa dahil olarak Ziem’e uyarı niteliğinde şu söylemlerde bulunmuştur:

“Ziem’in bazı resimlerinde şeylerin belirgin biçimleri renklerin pırıl pırıl parlamasının ve fırçanın taşkın serbestliğinin ardında yitiyor biraz, nüanslı bir paletin tüm büyüğü bir tavus kuşunun kuyruğu gibi dağılıyor.” (Gautier, 1857, s. 131-132’den aktaran Hitzel, 2015, s. 41, Fabiani, 1994, s. 42).

Her zaman gelişme arzusunda olan Ziem, bu tür eleştirilerden belli noktalarda faydalanmış olsa da farklı yaklaşımları denemekten büyük haz almıştır. Kaldı ki içinde bulunduğu süreç ona bunu yapacak verileri ikram etmiştir. Ziem’in ulaşabildiğimiz 1880 – 1890 arasına tarihlenen *Meryem Ana Şöleni* (kat. 88) ve *Taş Döşeli Sokak* (kat. 89) adlı iki eseri ise ard izlenimciliğin ortaya çıktığı tarihlerde faal olarak üretimlerini sürdürdüğü için şaşırtıcı değildir. Ziem, kafasında tasarısını oluşturmadan önce asla yolu yordamı belli olan ve tek bir istikamette ilerleyen bir sanatçı olmamıştır. Piyasayı bu denli takip eden bir ismin, aynı noktada statik bir biçimde kalmasını beklemek son derece yanlıştır. Ziem’in resimlerinde empresyonizm ’in ışık ve renk duyarlığı, yer yer oryantizmin ve dolayısıyla romantizmin coşkusu ve mistisizmi, empresyonistlerin ve barbizonların tercih ettiği açık hava ressamlığı ve ard – izlenimciliğin zihinsel üretimi gibi pek çok tavrın etkisi görünmektedir. Sanatçının bu yönü, üslup gelişiminin takip edilmesini zorlaştırmaktadır. Eserlerinin tarihleri araştırmacılar tarafından çok nadir olarak net bir şekilde belirtilirken çoğu resmi onar yıllık zaman dilimlerine tayin edilmiştir. Sanatçının eserleri ile ilgili olarak tarih bilgilendirmesinde bulunmaması bu durumu zor kılmıştır.

Ziem empresyonistlerin jüri üyeliğini de yapmıştır. Hatta Claude Monet'in bazı eserlerini 1870 yılında Salon'a kabul ettirmeye çalıştıysa da başarılı olamamıştır. Cezanne ile de aynı ortamda bulunan Ziem, onun eleştirisi ile karşı karşıya kalmıştır. Cezanne onun gezgin bir ressam olmasını tiye alarak, "*Babalarının tarlalarında kır evleri yok mu?*" şeklinde bir eleştiri getirmiştir. Ziem'in renkçiliği ve mavileri Van Gogh'un da dikkatini çekmiştir. Ziem bize bu ihtişamı defalarca kez gösterdi diyen Van Gogh, onun gibi maviler yapmak istiyorum diyerek bir bakıma sanatına övgüler yağdırmıştır (Fabiani, 1994, s. 59). Ziem her şeyden önce son zanaatkar ressamlardan biridir. Renkleri kendisi oluşturmak için doğal pigmentler kullanmakta, özellikle maviler için Lapis Lazuliye değerlendirmektedir. Güneş ışığının renk ürettiği gerçeğini çok önceleri deneyimleyen Ziem, hayatının büyük bir kısmı arzu ettiği güneş ışığı etkilerini yansıtmaya çabasıyla geçmiştir. Venedik, Konstantinopolis veya Fransa'nın güneyindeki Martigues gibi yerler onun bu etkileri bulabildiği yerlerdir. Kullandığı renkler, ışığın etkilerini mükemmel bir şekilde yansıtarak titreşir, böylece o empresyonistlerin çalışmalarını neredeyse 30 yıl önce ön görmüştür. Onun ön izlenimci olarak değerlendirilmesinde, aynı konuyu ve manzarayı günün farklı saatleriyle resmettiği *Martigues Yakınları* (kat. 17) ve *Martigues Çevresi* (kat. 18) gibi tabloları sebep olmuş olmalıdır. Ama Ziem bu farklılığı stüdyosunda oluşturmuştur.

Sanatçının Montremarte'deki stüdyosunda, ışığın yönelimine dair araştırma yapmak ve renk üretimi için bir araştırma laboratuvarı kuruşu, sanatını icra ederken zenginliğine rağmen sakin bir ortamı tercih ederek bir anlamda kendini topluluklardan soyutlayarak işine yönelmesi, Martigues'e resimler üretme anlamında kendisine destek olacağını umduğu camiler inşa ettirmesi gibi eylemleri gelişmek ve öğrenmek için var olan arzusunun bir yansıması olmalıdır. Ziem, Gautier ve beraberindeki birkaç yazarın olumlu eleştirilerinin dışında birçok eleştirmen tarafından uzun ömürlü oluşu ve çoğunlukla benzer kompozisyonların üretimini gerçekleştirmesi gerekçesi öne sürerek yetersiz bir sanatçı olarak değerlendirilmiş olsa da Ziem'i özel kılan Venedik ressamı olarak anılmasında büyük etkisi olan Lagünler ve Büyük Kanal aracılığıyla genel bir gelişme arzusunu hissettiren aydınlık efektleriyle oluşturduğu kompozisyonlar olmuştur. Tüm bunlara ek olarak Manzara resimleri söz konusu olduğunda triptik denemelerinin çok

yaygın olmadığı tarihlerde Ziem, San Marco Meydanı, İç Çekişler Köprüsü ve Dükler sarayını bir arada resimlediği *Triptik (Üçleme)* (kat. 44) adlı üçlüsünü Salon'da sergilemiştir. Burdan hareketle Ziem'in aynı kompozisyonları üretmesinin aksine, yeni fikirlere ve yaklaşımlara karşı ne denli açık olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Kendisi hakkında yazılan veda mektupları onun hem sanatına olan düşkünlüğünü hem de herkes tarafından kabul gören yardımsever kimliğini ortaya koymaktadır. O herkesin saygısını bir şekilde kazanmayı başarmıştır. Gezginiğine ek olarak cömertliği ile de dikkat çeken Ziem'in karakteri yakın arkadaşı Roger Miles'in söylemlerinden deşifre edilebilmektedir. Kendisine genç sanatçıları geliştirmeleri adına cesaretlendirmek gibi bir misyon edinen Ziem çalışmaktan, üretmekten ve insanlara destek olmaktan son derece mutluluk duymuştur. Fransız akademisinden arkadaşı Jules Claretie kazancının birçoğunu hayır işleri için kullandığını ifade etmiştir:

Ziem'in cesaretlendirdiği kişiler buraya akın etseler tahminimce sayısız olurlardı. O iyiydi. Yaptığı birçok iyiliğe tanık olduk. Talihsizler için tımarhaneler bile bulduğunu gördük. Körler için bir sığınak istedi. Emeğinin bedelini bu hayır işleri için kullandı. Onu sevenler ve tanıyanlar, onun ne kadar ateşli bir vatansever ne kadar derin bir düşünür ne yüce ve gururlu bir ruh olduğunu anlatmakta ısrar ediyorlar (Anonim, s.19-20).

Bu onu salt tüccar değil, sevimli bir tüccar haline getirmektedir. Belki de diğerlerine nazaran daha fazla "insan" kılmaktadır.

Félix Ziem, birçoklarının ve bizim de düşündüğümüz gibi manzara ressamıdır. Ancak Ziem kimi zaman bu manzaralarda yoksulların, çobanların, balıkçıların, gondolcuların, kalabalıkların, dansözlerin, dilencilerin, kölelerin ve fakirlerin yaşamlarını da göstermeye çalışmıştır. Bu eserlerinin arasında *Venedik'te İskele* (kat. 39), *Köle Yuvası* (kat. 42), *Aziz Georges Alayı* (kat. 63), *Reposoir* (kat. 64), *Venedikliler* (kat. 95), *Saman Köprüsünde Genç Kadınlar* (kat. 96), *Venedik'te Bir Köle Karnavalı* (kat. 105) adlı tabloları değerlendirilebilir. Fakat onun manzaralarındaki bu alt sınıfın yaşamları kentlerin şaşalı görünüşleri arasında geri planda kalmıştır. *Bölge* (kat.10-14) adlı serisinde ise bu durum

farklı olarak okunabilir. Sanatçının 1880 ve 1890 yılları arasına tarihlenen bu seri çalışması emekçi sınıfını işlediğini düşündürmüştür. Aynı zamanda bu resimlerindeki renklerin ve fırçanın kullanılış hızı dışavurumcu etkiler hissettirmektedir. Ziem neredeyse bir yüz yıl yaşamış ve dolayısıyla yaşadığı yüzyılın siyasi olaylarına da tanıklık etmiştir. Devrim sonrasında Fransız sanatçısı, çağdaşı olan tüm ressamlardan az ya da çok etkilenmiş ve üretimleriyle onları da etkilemiştir. Ziem kimi zaman bir Claude Monet, kimi zaman bir Van Gogh, kimi zaman bir William Turner resimlerinin üsluplarına yaklaşmıştır. Empresyonizmi atölyesine taşıyarak farklı yorumladığı eserlerinde bile aslında dışavurumculuğun etkisi hissedilmektedir. Yoksulluğu da zenginliği de yaşamış sanatçının konuşulması gereken en önemli eserleri bu resimler olmalıdır. Sanatçı her ne kadar eserlerini atölyesinde tamamlasa da resimsel yaklaşımıyla modern sanatın başlangıcı olarak kabul gören izlenimcilere ışık olmuştur.

Kısaca Félix Ziem bir Işık sanatçısıdır. Işık, aydınlatılması istenen nesnelere için kullanılır. Bu ışık Ziem'in resimlerinde kenti ıslıl ıslıl gösterirken, aynı zamanda ikinci sınıf vatandaşların yaşamlarını da aydınlatmıştır. Akdeniz'in ışığında Martigues, Venedik ve İstanbul resimlerini izlediğimiz sanatçının yolculuğu bu üç kentin sokaklarında, caddelerinde, denizlerinde ve meydanlarında gizlidir.

Resim 59: Felix Ziem, Pere-Lachaise Mezarlığı

KAYNAKÇA

https://www.academia.edu/33194520/SANTA_MARIA_DELLA_SALUTE (Erişim: 12.08.2021)

Aksun, Z. N. (2011). *Yozlaşma, Yenileşme, Değişim Kışkacında Dört Muzdarip Padişah III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud, I. Abdülmecid*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akşin, S. (1988). *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi

Aktepe, M. (1986). I. Mahmud, İA, C.VII, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s.158-165

<https://www.alamy.com/late-19th-century-photograph-rialto-bridge-with-gondola-in-foreground-venice-italy-image401574249.html> (Erişim: 06.11.2021)

Anonim (1911). *Ziem (1821-1911)*, India: Pravana Books

Anonim (1911). Un coin d'Orient chez le Félix Ziem, *l'illustration*, 25 novembre 1911 Paris

Anonim (2010). *Düşlerin Kenti: İstanbul*, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları

Anonim (2016). Işık Denizinde Bir Gezgin Félix Ziem: Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları

Ahmad, F. (2008). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Alimdar, S. (2015). Sultan Abdülmecid'in Batı Müziğini Himayesi, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Alkan, M. Ö. (2015). Abdülmecid Döneminde Tanzimat Modernleşmesi, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/27456> (Erişim: 10.10.2021).

Arslan, N. (1992). *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul: 18. Yüzyıl Sonu ve 19.yüzyıl*, No:9, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları

Artun, D. (2007). *Paris'ten Modernlik Tercümeleri*, İstanbul: İletişim Yayınları

Artun, A. (2018). *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi Estetik Modernizmin Tasviyesi*, İstanbul: İletişim Yayınları

Baudelaire, C, (2004). *Modern Hayatın Ressamı*, İstanbul: İletişim Yayıncılık

Batur, A. (1985). Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, s. 1038-1067

<http://www.basilicasanmarco.it/basilica/architettura/fasi-costruttive/?lang=en> (Erişim: 02.11.2021)

Başkan, S. (1994). *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti*, Ankara: Çağdaş Yayınları

Batur, A. ve Batur, S. (1985). Dolmabahçe Sarayı, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, s. 1068-1077, İstanbul: İletişim Yayınları

Batur, A. (2015). Sultan Abdülmecid İçin Tasarlayan Bir Mimar William James Smith. *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_aya_yorgi_aziz_george (Erişim: 02.11.2021)

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Boppe, A. (1998). *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*. (Çev. N. Yücel-Celbiş) İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş

Can, S. (2010). *Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları ile Son Osmanlı Mimarlığı*. Erzurum: Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Cezar, M. (1995). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi 2*, İstanbul: EKAV Erol Kerim Aksoy Vakfı

Cezar, M. (2002). *Osmanlı Başkenti İstanbul*, İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.

<https://collection-jfm.fr/p/cpa-france-13-martigues-tartanes-de-peche-178150>

(Erişim: 14.07.2021)

- Çelik, Z. (1998). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Çev. Selim Deringil, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Çöteliöğlü, A. (2009). *İstanbul'un 100 Ressamı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
- Delacroix, E. (1996). *Journal 1822-1863 (French Edition)*, (Ed. Hubert Damisch), Plon
- Doğan, S. (2009). Sultan Abdülmecid Döneminde İstanbul- Ayasofya Camii'ndeki Onarımlar ve Çalışmaları Aktaran Belgeler, *Bilig*, 49, 1-34.
- Doğrusöz, N. (2015). Abdülmecid Dönemi Osmanlı / Türk Müziği, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Duben, İ. A. (1990). *1873 – 1908 Pera Ressamları (Sergi Kataloğu)*, İstanbul: Beymen Yayınları
- <http://dunyaparmagiminucunda.com/italya/venedik-gezi-rehberi/attachment/venice-map/> (Erişim: 02.11.2021).
- Engelhardt, E. P. (2017). *Tanzimat ve Türkiye*, İstanbul: Kaknüs Yayınları
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Martigues> (Erişim: 09.08.2021).
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Venice> Erişim: 09.08.2021).
- Ergüven, Ş. (2020). *Osmanlı Resim Sanatında Sultan Abdülmecid Portreleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı
- <http://www.eskiistanbul.net/7301/kucuksu-cesmesi-james-robertson-ve-felice-beato-1850-ler#lg=0&slide=0> (Erişim: 05.11.2021)
- https://europeforvisitors.com/venice/articles/bridge_of_sighs.html (Erişim: 10.08.2021)
- <http://www.everycastle.com/Doge-s-Palace.html> (Erişim: 14.08.2021)
- Fabiani, S, B ve Fabre, G. (1995). *Félix Ziem Peintre Voyageur 1821-1911*, Martigues, Musêe Ziem: Actes Sud.

- Fabre, G. (2004). *Félix Ziem, De La Mediterranee a l'Orient Le Refret D'une Passion*, Images En Manceuvres Editions
- Finkel, C. (2007). *Rüyadan İmparatorluğuna Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Frank, E. (1905). Le peintre Ziem chez lui, *L'ullustration*, 5 aout 1905 Paris
- https://www.frequence-sud.fr/loc-211-musée_Félix_ziem_martigues (Erişim: 06.04.2021)
- Furia L. M. (2014). Félix Ziem Une Vie, *Félix Ziem Le Genie Et L'adresse (1821-1911)*, s. 5-7, Martigues, Musée Ziem: Arnauld Bizalion Editeur
- Furia L. M. (2014). De Venise A Constantinople Entre İmpressionisme Et Orientalisme, *Félix Ziem Le Genie Et L'adresse (1821-1911)*, s.8-11, Martigues, Musée Ziem: Arnauld Bizalion Editeur
- Furia L. M. (2014). *Le Genie Et L'adresse (1821-1911)*, Martigues, Musée Ziem: Arnauld Bizalion Editeur
- Furia, L. M. (2016). Félix Ziem'in Yaşamı ve Sanatı, *Félix Ziem: Işık Denizinde Bir Gezgin*, s. 12-27, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları
- Galtier, J. (1905). "Chez Ziem", *L'İndependance Belge*, 19 Julliet 2015 Brüksel
- Gassies, G. J. B. (1907). *Le vieux Barbizon: Souvenirs de jeunesse d'un paysagiste (1852-1875)*, Paris: Office d'édition du livre d'histoire
- Gautier, T. (2007). *İstanbul Dünyanın En Güzel Şehri*, (çev. Nuriye Yiğitler) İstanbul: Profil Yayıncılık
- https://www.geocaching.com/geocache/GC7JZRA_rialto-bridge?guid=f20269bc-35c8-454e-bb0f-38de9728e2b7 (Erişim: 05.11.2021)
- Germaner, S. ve İnankur, Z. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı
- Germaner, S. ve İnankur, Z. (2002). *Oryantalistlerin İstanbul'u*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Girardelli, A. M. (2015). Saraydan Şehre Abdülmecid Dönemi Mimari Ortamında Gayrimüslim Aktörler, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

<https://www.gros-delettrez.com/en/lot/100244/11334249?offset=50&> (Erişim: 07.09.2021)

Gürçağlar, A. (2018). *Hayali İstanbul Manzaraları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Hayta N. ve Ünal U. (2020). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, Ankara: Gazi Kitabevi

<https://www.hippocard.com/listing/italy-venezia-air-view-of-rialto-bridge-pont-panorama/9160991> (Erişim: 05.11.2021)

Hitzel F. (2016). Ziem'in Türkiye Yolculuğu, *Félix Ziem: Işık Denizinde Bir Gezin*, s. 28-43, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları

İnankur, Z. (1993). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'a Gelen Batılı Sanatçılar, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu (17-18 Aralık 1992) Bildirileri içinde*, s.75-82, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

İnankur, Z. (2007). İstanbul Kaprisleri. *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu 9-10 Aralık 2006*, s. 298, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları

İnankur, Z. (2008). Oryantalizm, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, cilt 3, s.1179-1181, İstanbul: Yem Yayın

İnankur, Z. (2010). Kayıp Zamanın İzinde", *Düşlerin Kenti: İstanbul*, s.10-17, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları

<https://www.invenicetoday.com/tour/ponti/Ponte-di-Rialto-Venezia/index.htm> (Erişim: 06.09.2021)

<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/santa-maria-della-salute-venedik-b%C3%BCy%C3%BCk-kanal-%C3%BCzerinde-italya-19-gm1185961049-334431406> (Erişim: 02.11.2021)

- Kahraman, K. (2015). İlklerin Sultanı, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları
- Karal, E.Z. (1983). *Osmanlı Tarihi Cilt 8*, Türk Tarih Kurumu
- Karpat, K. (2002). *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kamusal Değişim ve Nüfus*, İmge Kitabevi
- Kıbrıs, R. B. (2016). Ziem'in Eserinin Kültürel Bağlamı Üzerine Bir Deneme, *Félix Ziem: Işık Denizinde Bir Gezgin*, s. 44-53, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları
- Kuban, D. (2004). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: Yem Yayınları
- Kunt, M. (2013). Siyasal Tarih (1600 – 1789), *Türkiye Tarihi 1: Osmanlı Devleti 1600 – 1908*, s. 19-72, İstanbul: Cem Yayınevi
- Kuspit, D. (2004). *Sanatın Sonu*, İstanbul: Metris Yayıncılık
- Kutlay, B. E. (2011). 19.Yüzyıl Osmanlı Padişahlarının Müzik Politikalarından Kesitler, *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, No:1, s. 92-111
- Lesage, J. C. (1986). *Charles de Tournemine, Peintre Orientaliste*, Aix-en-Provence: Edisud
- Lewis, B. (2011). Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Boğaç Babür Turna), Ankara: Arkadaş Yayınevi
- <https://www.nkfu.com/theophile-gautier-hayati-kisaca/> (Erişim 02.11.2021)
- Mahir, B. (2000). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Makzume, E. ve Kocabaşoğlu (2004). *İstanbul ve Venedik Aşığı Ressam*, *Toplumsal Tarih Dergisi*, s.121, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınlar
- Mantran, R. (1992). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi Cilt II*, İstanbul: Cem-say Yayınevi
- Miguel, P. (1976). *Félix Ziem, Ville de Maurs la Jolie*

Miquel, P. (1978). *Félix Ziem (1821-1911)*. Tome I et II, Maurs La Jolie: Editions De La Martinella

<https://monovisions.com/venice-italy-in-19th-century-historic-bw-photos/>

(Erişim: 07.08.2021)

<https://monovisions.com/venice-italy-in-19th-century-historic-bw-photos/>

(Erişim: 07.08.2021)

Ortaylı, İ. (1985). Batılılaşma Sorunu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 134-138

Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar

Ortaylı, İ. (2013). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timas Yayınları

Özendes, E. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1919, İstanbul: İletişim Yayınları

Özendes, E. (1998). Abdullah Freres Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Öztuncay, B. (2017). İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914*, s.66-106, İstanbul: Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi

Öztuncay, B. (2003). *Dersaadet'in Fotoğrafçıları*, İstanbul: Aygaz Yayınları

Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı. *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 117-134.

www.periodpaper.com/products/1882-relief-line-block-map-canal-caronte-map-francemartigues-plain-de-plataeu-136326-xgs6-097 (Erişim: 02.11.2021)

PİCASSO, Pablo, (2001). "Picasso Konuşuyor". (Mehmet Yılmaz-Nahide Yılmaz, Çev.). Picasso'dan İki Demeç. Ed. A. Dora Ankara: Ütopya Yayınları

Rado, Ş. (2016). *Paris 'te Bir Osmanlı Sefiri Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi 'nin Fransa Seyahatnamesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Raymond, L. S. (2016). How to Get Rich as an Artist: The Case of Félix Ziem— Evidence from His Account Book from 1850 through 1883, *Nineteenth-Century Art World Wide*, C. 15 s. 1-32

Renda, G. (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Renda, G. (1989). 1911 Turquerie Sergisi Üzerine. *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya*, s.71-80, İstanbul: Sandoz Kültür Yayınları

Renda, G. (1994). Antoine Ignace Melling (Ressam Yönü), *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, s.388, İstanbul

Renda, G. (1999). Osmanlılarda Padişah Portreciliği, *Osmanlı Kültür ve Sanat*, c.11, (ed. Güler Eren), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları

Renda, G. (2010). Gezinlerin Tutkusu İstanbul, *Düşlerin Kenti: İstanbul*, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları

https://www.researchgate.net/figure/Anonymous-Félix-Ziems-Studio-in-Martigues-ca-1900-Postcard-Collection-of-the_fig9_299810280 (Erişim: 09.09.2021).

<https://resimokulu.com/lavi-nedir/> (Erişim: 24.10.2021)

Sağlam, M. (2019). *Fransız Ressam German Fabius Brest (1823-1900) ve İstanbul Konulu Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Sakaoğlu, N. (1993). Abdülmecid, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, s.45-48, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını

Sakaoğlu, N. (1994). Abdülmecid, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, s.45-48, İstanbul

Sakaoğlu, N. (1994). Lâle, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, s.178-182.

Sakaoğlu, N. ve Akbayar, N. (2001). *Avrupalılaştırmanın Yol Haritası ve Sultan Abdülmecid*, İstanbul: Denizbank

Sakaoğlu, N. (2008). Abdülmecid, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 1, s. 62-66) içinde, İstanbul: YKB yayınları.

Sakaoğlu, N. (2015). Abdülmecid'in Kişiliği, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1823-1861)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları

<https://sep.yimg.com/ay/yhst-82032471842552/venice-doge-s-palace-30.jpg> (Erişim: 02.11.2021)

Selçuk, S, Ü. Ve Selçuk, E. (2007). Sanat Piyasası ve Sanatçı, *İdil, c.6, s.2233-2244*

Sevengil, R, A. (1970). *Saray Tiyatrosu*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi

Shaw, S. J. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I*, (Çev.Mehmet Harmancı), İstanbul: E Yayınları Tic. Ltd. Şti.

Shaw, S. ve Shaw, K, E. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, (Çev.Mehmet Harmancı), İstanbul: E Yayınları Tic. Ltd. Şti.

Sinanlar, S. (2008). *Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı

<https://slideplayer.fr/slide/16410868/> (Erişim: 13.09.2021)

<http://www.studiosofthesouth.com/82601/83301.html> (Erişim: 09.08.2021)

Şahin, S. (1995). *Türkiye'de Sanat Eğitiminin Tarihçesi*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tansuğ, S. (1992). Batılılaşma Sürecimizde Yabancı Ressamlar, *Türkiye'de Sanat: Plastik Sanatlar Dergisi, S.2, s.29-31*, İstanbul

Thornton, L. (1993). *Les Orientalistes Peintres Voyageurs*, Paris: ACR Edition.

[https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_\(Venedik\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_(Venedik)) (Erişim: 10.08.2021)

<https://travel.sygi.com/tr/poi/san-giorgio-maggiore-kilisesi-poi:1156> (Erişim: 05.11.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Venedik_Karnaval%C4%B1 (Erişim: 15.09.2021)

Tuğlacı, P. (1993). *Osmanlı Mimarlığı 'nda Balyan Ailesi 'nin Rolü*, İstanbul: Yeni Çığır Yayınevi

Ustaoğlu, C. (Ed.) (2010). *Fırçaların Diliyle İstanbul*, İstanbul: İstanbul BüyükŞehir Belediyesi.

Yakın, B. (2012). *Tasarım Sürecinde Görsel Düşünme ve Görsel Anlatım İlişkisine Analitik Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Sanatta Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimari ve Çevre Tasarımı Ana sanat Dalı İç Mimarlık Sanat Dalı

Yenişehirlioğlu, F. (1993). Sanatta Osmanlı İmparatorluğu Fransa Etkileşimi, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, s. 57-68, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

<http://www.yeryuzundebirkacadim.com/index.php/2020/06/15/venedik/> (Erişim: 02.11.2021)

Yurdaydın, H. G. (2013). Düşünce ve Bilim Tarihi (1600- 1839), *Türkiye Tarihi 1: Osmanlı Devleti 1600 – 1908*, s. 275-326, İstanbul: Cem Yayınevi

Ziem, F. (1994). *Journal (1854-1898) Edition Critique Etablie Par Sophie Biass Fabiani Et Gerard Fabre*, Arles: Actes Sud.

Zurcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye 'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları

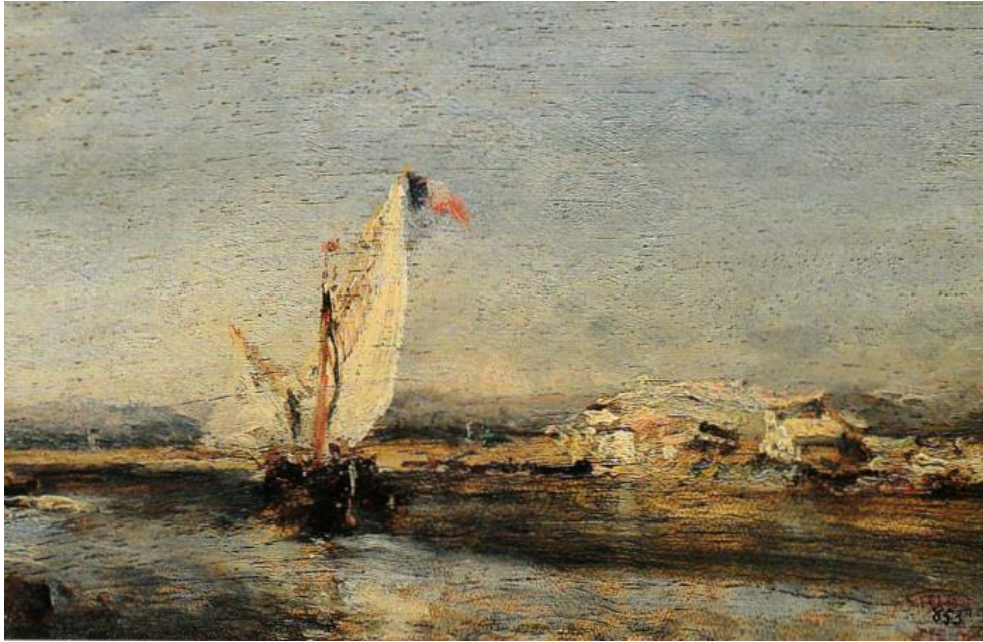
<https://web.archive.org/web/20090207101121/http://en.wikipedia.org/wiki/Triptych> (Erişim: 17.08.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Venedik_Karnaval%C4%B1 (Erişim: 15.09.2021)

[https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_\(Venedik\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Kanal_(Venedik)) (Erişim: 10.08.2021)

www.19thc-artworldwide.org/spring16/saint-raymond-on-how-to-get-rich-as-an-artist-Felix-ziem (Erişim: 03.11.2021=

KATALOG

Katalog 1: Martigues, Caronte Kanalı ve Tartanlar

Eserin Adı:	Caronte Kanalı ve Tartanlar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	1845-1850
Eserin Boyutları:	13 x 26 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 88).

Katalog 2: Martigues, Alacakaranlık

Eserin Adı:	Alacakaranlık
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris
Eserin Tarihi:	1850
Eserin Boyutları:	22 x 37,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/martigues-effet-de-crepuscule> adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 3: Martigues, Berre'nin Kenarları

Eserin Adı:	Berre'nin Kenarları
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1850- 1855
Eserin Boyutları:	6 x 11 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 29).

Katalog 4: Martigues, Ay Işığında Berre Gölü

Eserin Adı:	Ay Işığında Berre Gölü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1855-1868
Eserin Boyutları:	20 x 28 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 32).

Katalog 5: Martigues, Berre'de Balıkçı Tekneleri

Eserin Adı:	Berre'de Balıkçı Tekneleri
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	14 x 15 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 33).

Katalog 6: Martigues, Tartanlar

Eserin Adı:	Tartanlar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1865-1870
Eserin Boyutları:	82 x 135 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 35).

Katalog 7: Martigues, Martigues'te Bir Cami

Eserin Adı:	Martigues'te Bir Cami
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / 12.155
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	45 x 67 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 34).

Katalog 8: Martigues, Martigues'in Önünde Sarı Yelken

Eserin Adı:	Martigues'in Önünde Sarı Yelken
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP265
Eserin Tarihi:	1875
Eserin Boyutları:	13.5 x 23,8 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:F%C3%A9lix_Ziem_-_Devant_Martigues,_la_voile_jaune_-_PPP265_-_Mus%C3%A9_des_Beaux-Arts_de_la_ville_de_Paris.jpg adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 9: Martigues, Martigues

Eserin Adı:	Martigues
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	32 x 46 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 37).

Katalog 10: Martigues, Bölge

Eserin Adı:	Bölge
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	55 x 85 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 39).

Katalog 11: Martigues, Bölge

Eserin Adı:	Bölge
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Granet
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	44 x 4 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 91).

Katalog 12: Martigues, Bölge

Eserin Adı:	Bölge
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12-140
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	55 x 85 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 90).

Katalog 13: Martigues, Keçi Sürüsü

Eserin Adı:	Keçi Sürüsü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Dijon, Musée des Beaux-Arts / 35
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	32 x 54 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 93).

Katalog 14: Martigues, Bölge

Eserin Adı:	Bölge
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	44 x 58 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 92).

Katalog 15: Martigues, Félix Ziem'in Atölyesi

Eserin Adı:	Félix Ziem'in Atölyesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	42 x 60 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 125)

Katalog 16: Martigues, Martigues'e Dönüş

Eserin Adı:	Martigues'e Dönüş
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Cannes, Musée de La Castre / 119 PE
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	32 x 54 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 87)

Katalog 17: Martigues, Martigues Yakınları

Eserin Adı:	Martigues Yakınları
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	62 x 85,5 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/moulin-de-saint-mitre-pres-de-martigues> adresinden 27 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 18: Martigues, Martigues Çevresi

Eserin Adı:	Martigues Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	71.5 x 86 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/le-moulin-environs-de-martigues> adresinden 27 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 19: Martigues, Martigues'te Beyaz Yelkenli

Eserin Adı:	Martigues'te Beyaz Yelkenli
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP215
Eserin Tarihi:	1890-1895
Eserin Boyutları:	68 x 112 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 86).

Katalog 20: Martigues, Berre Gölü

Eserin Adı:	Berre Gölü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	43 x 54 cm
Eserin Tekniği	Pano Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/L-etang-de-Berre/650FD74CD3C10AEB>
adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 21: Martigues, Berre Yakınlarındaki Caronte Kanalı'nda Tartan

Eserin Adı: Berre Yakınlarındaki Caronte Kanalı'nda Tartan

Sanatçı: Félix-François-Georges Philibert Ziem

Bulunduğu Yer/Envanter No:

Eserin Tarihi: 19.yüzyıl ikinci yarısı

Eserin Boyutları: 41.7 x 63,8 cm

Eserin Tekniği Pano Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Tartane-sur-le-canal-de-Caronte-pres-de-/97A78A0A03A72DFE> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 22: Martigues, Bir Lagünde Bir Yelkenli ve Ön Planda Bir Tekne

Eserin Adı:	Bir Lagünde Bir Yelkenli ve Ön Planda Bir Tekne
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	178 x 284 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Tartane-sur-le-canal-de-Caronte-pres-de-/97A78A0A03A72DFE> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 23: Martigues, Martigues Kıyılarında Yelkenli

Eserin Adı:	Martigues Kıyılarında Yelkenli
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	15 x 26 cm
Eserin Tekniği	Mürekkep Yıkama

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Voilier-sur-la-cote-provencale/CB3796F0D29C2B19> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 24: Martigues, Berre Gölü'nde Tartanlar

Eserin Adı:	Berre Gölü'nde Tartanlar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	20 x 31,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

http://www.artnet.com/artists/f%C3%A9lix-ziem/tartane-sur-l%C3%A9tang-de-berre-martigues-nx1RltblUBkoWwxb1N_aJw2 adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 25: Martigues, Berre Gölü'nde

Eserin Adı:	Berre Gölü'nde
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	43 x 65 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

https://www.auction.fr/_fr/lot/Félix-ziem-beaune-1821-paris-1911-l-etang-de-berre-huile-sur-panneau-une-13603499 adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 26: Martigues, Ziem'in Evinin Önü

Eserin Adı:	Ziem'in Evinin Önü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP336
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	22.5 x 33,1 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/martigues-devant-la-maison-de-ziem#infos-principales> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 27: Martigues, Martigues Balıkçıları

Eserin Adı:	Martigues Balıkçıları
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP331
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	19.4 x 34,5 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/les-pecheurs-de-martigues#infos-secondaires-detail> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 28: Martigues, Martigues Limanı

Eserin Adı:	Martigues Limanı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP360
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	22.1 x 34,8 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/environs-de-martigues#infos-principales> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 29: Martigues, Martigues Çevresi

Eserin Adı:	Martigues Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP361
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	19.9 x 32,8 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/fos-environs-de-martigues#infos-principales> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 30: Martigues, Martigues'te Bir Lagün

Eserin Adı:	Martigues'te Bir Lagün
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	156 x 296 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Vue-de-la-lagune-a-Martigues/BAE2B3E06C404D24> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 31: Martigues, Martigues Çevresi

Eserin Adı:	Martigues Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	23.7 x 30,8 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/environs-de-martigues#infos-principales> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 32: Martigues, Ziem'in Evinin Çevresi

Eserin Adı:	Ziem'in Evinin Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP348
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	21.3 x 33,4 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/martigues-devant-la-maison-de-ziem-1#infos-secondaires-detail> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 33: Martigues, Ziem'in Evinin Çevresi

Eserin Adı:	Ziem'in Evinin Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais- Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris / PPP342
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	19.6 x 33 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/martigues-devant-la-maison-de-ziem#infos-principales> adresinden 21 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 34: Martigues, Martigues'te Balıkçılar

Eserin Adı:	Martigues'te Balıkçılar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Petit Palais - Musée des Beaux-arts de la Ville de Paris
Eserin Tarihi:	19.yüzyılın ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	105 x 150 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/rentree-de-pecheurs-a-martigues> adresinden 27 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 35: Martigues, Martigues Atölyesi'nde Cami

Eserin Adı:	Martigues Atölyesi'nde Cami
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Place and date of sale Paintings, Furniture and Works of Art at Leclere - Auction House
Eserin Tarihi:	19.yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	29.5 x 21,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

https://www.auction.fr/_fr/lot/Félix-ziem-1821-1911-la-mosquee-atelier-de-martigues-1527359 adresinden 16 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 36: Venedik, Kanal

Eserin Adı:	Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1848
Eserin Boyutları:	17 x 30 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 147).

Katalog 37: Venedik, Venedik'te Akşam Vakti

Eserin Adı:	Venedik'te Akşam Vakti
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Courtesy of the Walters Art Museum
Eserin Tarihi:	1850
Eserin Boyutları:	43.3 x 55 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

[https://useum.org/artwork/Venice-Evening-Félix -Ziem](https://useum.org/artwork/Venice-Evening-Félix-Ziem) adresinden 28 Haziran 2021 tarihinde erişildi

Katalog 38: Venedik, San Marco Meydanı

Eserin Adı:	San Marco Meydanı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1850-1860
Eserin Boyutları:	34 x 42 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 142).

Katalog 39: Venedik, Venedik'te İskele

Eserin Adı:	Venedik'te İskele
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Central Museum / 2285
Eserin Tarihi:	1855
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar

<https://useum.org/artwork/Een-kade-in-VenetiFélix>

Ziem1855#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix %20Ziem adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 40: Venedik, Santa Marie Della Salute Bazilikası Merdivenleri

Eserin Adı:	Santa Marie Della Salute Bazilikası Merdivenleri
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993.1. 1506
Eserin Tarihi:	1855-1860
Eserin Boyutları:	30 x 47 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Mürekkepli Kalem ve Beyaz Guvaş Boya ile lavi
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 111).

Katalog 41: Venedik, Gondol ve Teknedeki Karakterler

Eserin Adı:	Gondol ve Teknedeki Karakterler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1859
Eserin Boyutları:	18 x 24 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Füzeli Siyah Gri Mürekkep Kalem
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 63).

Katalog 42: Venedik, Köle Yuvası

Eserin Adı:	Köle Yuvası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1859-1865
Eserin Boyutları:	30 x 17 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 143).

Katalog 43: Venedik, Triptik (Üçleme)

Eserin Adı:	Triptik (Üçleme)
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860-1865
Eserin Boyutları:	15 x 25 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 138).

Katalog 44: Venedik, Saint Georges Kilisesi

Eserin Adı:	Saint Georges Kilisesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	30 x 17 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 131)

Katalog 45: Venedik, San Marco Meydanı

Eserin Adı:	San Marco Meydanı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	51 x 64 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 135).

Katalog 46: Venedik, San Marco Meydanı

Eserin Adı:	San Marco Meydanı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12-148
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	61 x 80 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 136).

Katalog 47: Venedik, San Marco Meydanı

Eserin Adı:	San Marco Meydanı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP. 993. 1. 889
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	53 x 80 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Mürekkepli Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 97)

Katalog 48: Venedik, Acı Köprüsü

Eserin Adı:	Acı Köprüsü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12-145
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	64 x 29 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 137).

Katalog 49: Venedik, Meydan

Eserin Adı:	Meydan
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12-159
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	64 x 29 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 137).

Katalog 50: Venedik, Venedik Manzarası

Eserin Adı:	Venedik Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPD3570
Eserin Tarihi:	1860-1880
Eserin Boyutları:	21,3 x 30,2 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Mürekkep Kalem ve Yıkama
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseecollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/vue-de-venise-0#infos-secondaires-detail> adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 51: Venedik, Venedik Manzarası

Eserin Adı:	Venedik Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPD3571
Eserin Tarihi:	1860-1880
Eserin Boyutları:	21.3 x 30,2 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Mürekkep Kalem ve Yıkama
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/vue-de-venise-0#infos-secondaires-detail> adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 52: Venedik, Venedik

Eserin Adı:	Venedik
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPD3572
Eserin Tarihi:	1860-1880
Eserin Boyutları:	22.1 x 30,1 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Mürekkep Kalem ve Yıkama
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/vue-de-venise-0#infos-secondaires-detail> adresinden 21 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 53: Venedik, Venedik'te Gölet

Eserin Adı:	Venedik'te Gölet
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860-1880
Eserin Boyutları:	69 x 39 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 74).

Katalog 54: Venedik, Santa Maria Della Salute

Eserin Adı:	Santa Maria Della Salute
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	1861
Eserin Boyutları:	33.5 x 50 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseecollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/vue-de-venise-0#infos-secondaires-detail> adresinden 19 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 55: Venedik, Saint Marc

Eserin Adı:	Saint Marc
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris
Eserin Tarihi:	1863
Eserin Boyutları:	191 x 147,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

<https://useum.org/artwork/La-place-Saint-Marc-inondation-de-1863-Félix-Ziem-1863#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 56: Venedik, Venedik'te Sabah

Eserin Adı:	Venedik'te Sabah
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Courtesy of the Walters Art Museum
Eserin Tarihi:	1864
Eserin Boyutları:	43 x 55,5 cm
Eserin Tekniği:	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	https://art.thewalters.org/detail/38302/venice-morning/ adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 57: Venedik, Lagün' deki Balıkçılar

Eserin Adı:	Lagün' deki Balıkçılar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1864
Eserin Boyutları:	26 x 38 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Kalem ve Kahrevengi Mürekkep
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 66).

Katalog 58: Venedik, Venedik Choggia Bölgesi

Eserin Adı:	Venedik Choggia Bölgesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1865-1870
Eserin Boyutları:	82 x 117 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 145).

Katalog 59: Venedik, Venedik'te Öğlen Vakti

Eserin Adı:	Venedik'te Öğlen Vakti
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Courtesy of the Walters Art Museum
Eserin Tarihi:	1868
Eserin Boyutları:	42.23 x 59,4 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

<https://art.thewalters.org/detail/33607/venice-midday/> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 60: Venedik, Büyük Kanal'ın Girişinde İzleyiciler

Eserin Adı:	Büyük Kanal'ın Girişinde İzleyiciler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870
Eserin Boyutları:	42 x 52 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 127).

Katalog 61: Venedik, Selam Merasimi

Eserin Adı:	Selam Merasimi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870
Eserin Boyutları:	12 x 20 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 68).

Katalog 62: Venedik, Nisan Ayı Ay Işığı Altındaki Büyük Kanal

Eserin Adı:	Nisan Ayı Ay Işığı Altındaki Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993.1. 4856
Eserin Tarihi:	1870
Eserin Boyutları:	68 x 107 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 108).

Katalog 63: Venedik, Aziz Georges Alayı

Eserin Adı:	Aziz Georges Alayı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPP244
Eserin Tarihi:	1870
Eserin Boyutları:	88 x 135 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya

Kaynaklar

<https://useum.org/artwork/Venise-procession-de-la-Saint-Georges-Félix-Ziem-1870#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 21 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 64: Venedik, Reposoir

Eserin Adı:	Reposoir
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Beaune, Musée des Beaux-Arts / 12-1-8
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	50 x 83 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 144).

Katalog 65: Venedik, Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal

Eserin Adı:	Alacakaranlıkta Köprüden Görülen Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	88 x 135 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 125).

Katalog 66: Venedik, Ay Işığında Büyük Kanal

Eserin Adı:	Ay Işığında Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	41 x 71 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 122).

Katalog 67: Venedik, Yelkenler

Eserin Adı:	Yelkenler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12-143
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	49 x 83 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 146).

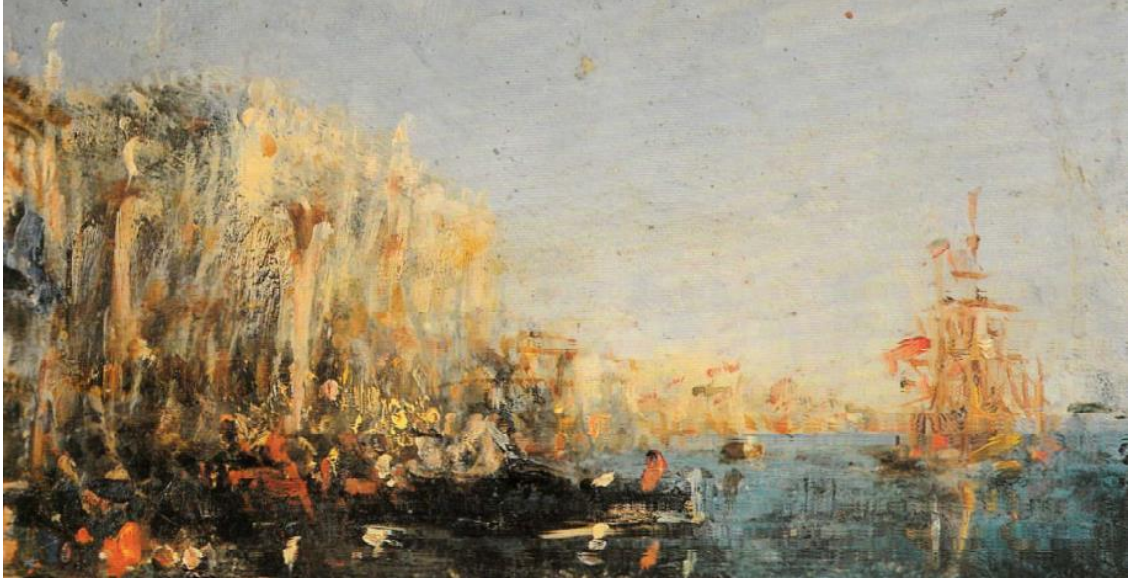
Katalog 68: Venedik, Büyük Kanal ve Dükalık Sarayı

Eserin Adı:	Büyük Kanal ve Dükalık Sarayı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993.1. 257
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	73 x 100 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 120).

Katalog 69: Venedik, Rialto Köprüsü

Eserin Adı:	Rialto Köprüsü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	16 x 22 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 152).

Katalog 70: Venedik, Büyük Kanal ve Doge Sarayı

Eserin Adı:	Büyük Kanal ve Doge Sarayı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	23 x 31 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 121).

Katalog 71: Venedik, Büyük Kanal

Eserin Adı:	Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	17 x 27 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226156 adresinden 21 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 72: Venedik, Ay Işığında Campanile (Çan Kulesi)

Eserin Adı:	Ay Işığında Campanile (Çan Kulesi)
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Des Beaux-Arts de la ville de Paris /PPP200
Eserin Tarihi:	1870-1890
Eserin Boyutları:	95.5 x 65,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226156 adresinden 21 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 73: Venedik, Doge Sarayı

Eserin Adı:	Doge Sarayı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Des Beaux-Arts de la ville de Paris
Eserin Tarihi:	1870-1890
Eserin Boyutları:	71.5 x 92 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar

www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226260#infos-secondaires-detail
adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 74: Venedik, Geusati Kilisesi

Eserin Adı:	Geusati Kilisesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP302
Eserin Tarihi:	1875
Eserin Boyutları:	25.6 x 32,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlı Boya

Kaynaklar

<https://useum.org/artwork/Venise-l-eglise-des-Gesuati-Félix-1875#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde erişildi. -Ziem-

Katalog 75: Venedik, San Marco Meydanı ve Çan Kulesi

Eserin Adı:	San Marco Meydanı ve Çan Kulesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZP 993. 1. 4869
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	82 x 68 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 103).

Katalog 76: Venedik, Büyük Kanal Şöleni

Eserin Adı:	Büyük Kanal Şöleni
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	83 x 115 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 80).

Katalog 77: Venedik, Büyük Kanal'da Selamlama

Eserin Adı:	Büyük Kanal'da Selamlama
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	66 x 92 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 82).

Katalog 78: Venedik, Rialto Köprüsü

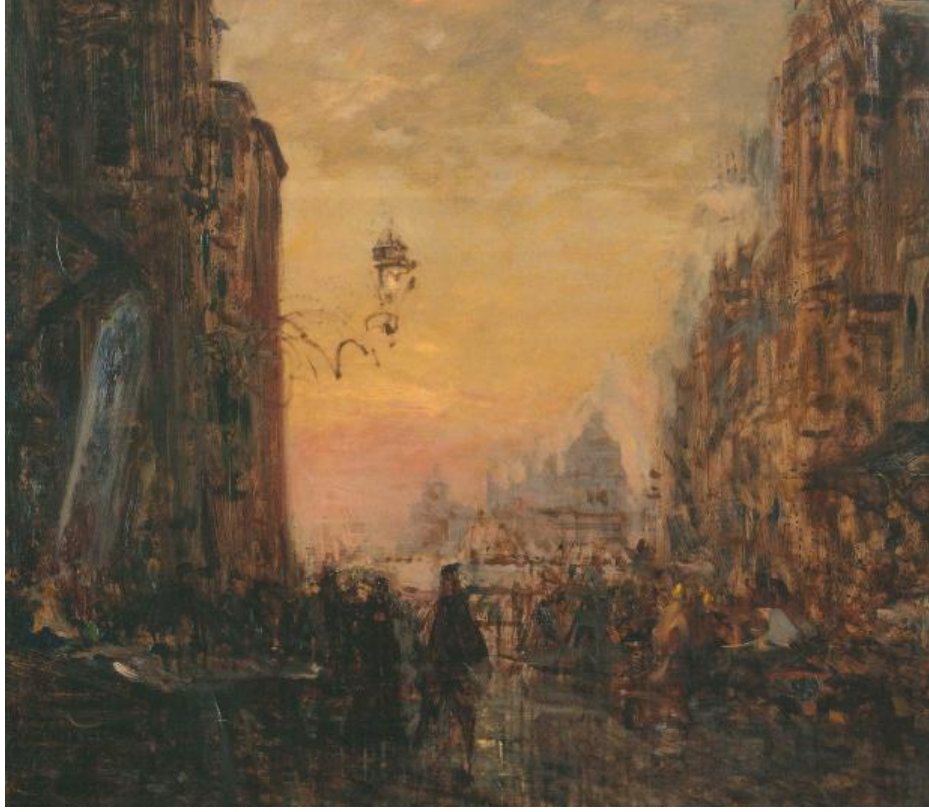
Eserin Adı:	Rialto Köprüsü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	92 x 72 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 75).

Katalog 79: Venedik, Rialto Köprüsü

Eserin Adı:	Rialto Köprüsü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	72 x 93 cm
Eserin Tekniği	Panel Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.galeriearyjan.com/pdf-2-675-1164-ziem-Félix--the-rialto-bridge.htm>
 adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 80: Venedik, Castillon Sokağı

Eserin Adı:	Castillon Sokağı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	92 x 71 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlı Boya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 153).

Katalog 81: Venedik, Santa Maria Della Salute

Eserin Adı:	Santa Maria Della Salute
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 991. 1. 256
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	73 x 92 cm
Eserin Tekniği	Panel Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.wikidata.org/wiki/Q47926552> adresinden 20 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 82: Venedik, Santa Maria della Salute

Eserin Adı:	Santa Maria della Salute
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Central Museum / MZP 991. 1. 256
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	66 x 107 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 2014, s. 123).

Katalog 83: Venedik, Büyük Kanal'a Giriş, Adriyatik'teki Yelkenli Tekneler

Eserin Adı:	Büyük Kanal'a Giriş, Adriyatik'teki Yelkenli Tekneler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Central Museum / MZP 991. 1. 256
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	29 x 41 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 127).

Katalog 84: Venedik, Büyük Kanal

Eserin Adı:	Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	44 x 75 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 122).

Katalog 85: Venedik, Büyük Kanal'da Bayraklar ile Donanmış Fırkateynler

Eserin Adı:	Büyük Kanal'da Bayraklar ile Donanmış Fırkateynler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 12. 137
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	73 x 102 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 106).

Katalog 86: Venedik, Köprü

Eserin Adı:	Köprü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	54 x 35 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 83).

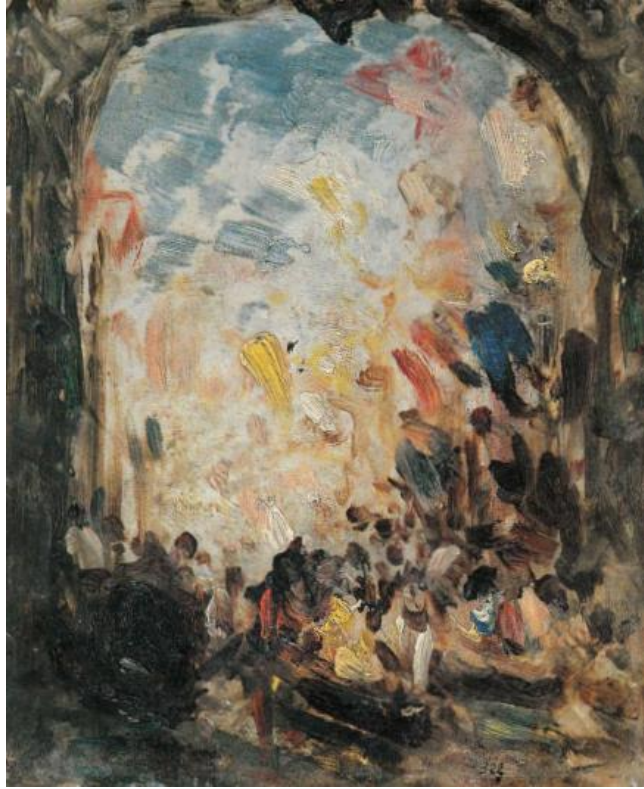
Katalog 87: Venedik, Fransız Bahçesi

Eserin Adı:	Fransız Bahçesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	51 x 66 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 84-85).

Katalog 88: Venedik, Meryem Ana Şöleni

Eserin Adı:	Meryem Ana Şöleni
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	69 x 54 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 148).

Katalog 89: Venedik, Taş Döşeli Sokak

Eserin Adı:	Taş Döşeli Sokak
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	19 x 25 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 150).

Katalog 90: Venedik, Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal

Eserin Adı:	Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	18 x 29 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 129).

Katalog 91: Venedik, Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal

Eserin Adı:	Bucentaure (Mavna) ile Büyük Kanal
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Marsille, Musée des Beaux-Arts / 928
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	83 x 114 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 129).

Katalog 92: Venedik, Büyük Kanal'da Güneş Etkisi

Eserin Adı:	Büyük Kanal'da Güneş Etkisi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Toulon, Musée des Beaux-Arts / 957-108-1
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	48 x 36 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 130).

Katalog 93: Venedik, Venedik, Gemi

Eserin Adı:	Venedik, Gemi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	9 x 13 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Kalem ve Mürekkep
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 67).

Katalog 94: Venedik, Venedik'te Bayram Günü Top Atımı

Eserin Adı:	Venedik'te Bayram Günü Top Atımı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	1888
Eserin Boyutları:	81.6 x 134,9 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://artvee.com/dl/coup-de-canon-a-venise-jour-de-fete/> adresinden 24 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 95: Venedik, Venedikliler

Eserin Adı:	Venedikliler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPP357
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	20 x 32,3 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya

Kaynaklar:

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/venetiennes#infos-principales> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 96: Venedik, Venedik Saman Köprüsü'nde Genç Kadınlar

Eserin Adı: Venedik Saman Köprüsü'nde Genç Kadınlar

Sanatçı: Félix-François-Georges Philibert Ziem

Bulunduğu Yer/Envanter No: Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris /
PPP353

Eserin Tarihi: 19. Yüzyıl ikinci yarısı

Eserin Boyutları: 53 x 40 cm

Eserin Tekniği Kâğıt Üzerine Suluboya

Kaynaklar:

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/jeunes-femmes-sur-le-pont-de-la-paille-a-venise#infos-principales> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 97: Venedik, Venedik İç Çekişler Köprüsü (Ahlar)

Eserin Adı:	Venedik İç Çekişler Köprüsü (Ahlar)
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPP352
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	53 x 40 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/venise-le-pont-des-soupirs#infos-principales> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 98: Venedik, Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri

Eserin Adı:	Santa Maria Della Salute Bazilikası Merdivenleri
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993.1. 4865
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	82 x 116 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 110-111)

Katalog 99: Venedik, Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi

Eserin Adı:	Gün Batımında Büyük Kanal ve San Marco Katedrali Çan Kulesi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993. 1. 4684
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	84 x 117 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 99).

Katalog 100: Venedik, Venedik'te Gümrük

Eserin Adı:	Venedik'te Gümrük
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPP341
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	25.4 x 35,6 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Suluboya

Kaynaklar:

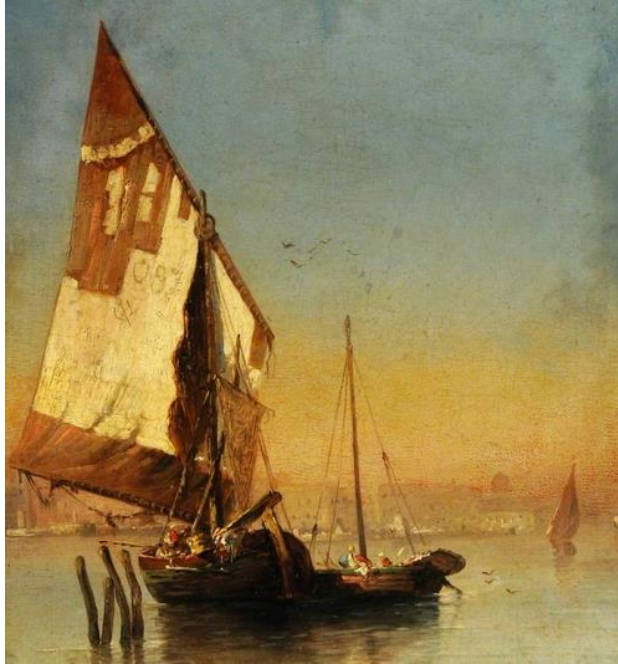
<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/la-douane-a-venise#infos-secondaires-detail> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 101: Venedik, Doge Sarayı

Eserin Adı:	Doge Sarayı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Brighton Museum & Art Gallery / FAPM090024
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	53 x 35 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/The-Doge-s-Palace-VeniceFélixZiem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 102: Venedik, Venedik'te Mavna

Eserin Adı:	Venedik'te Mavna
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Sheffield Galleries and Museum / VIS. 608
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	36 x 46,1 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/Venetian-Barges-Félix-Ziem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 103: Venedik, Venedik Yelkenlileri

Eserin Adı:	Venedik Yelkenlileri
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Boston Museum of Fine Arts / Env. 99.309
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	53 x 35 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/The-Doge-s-Palace-VeniceFélix>

[Ziem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem](https://useum.org/artwork/The-Doge-s-Palace-VeniceFélix) adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 104: Venedik, Venedik'te Botlar

Eserin Adı:	Venedik'te Botlar
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Itamaraty Historical and Diplomatic Museum
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	53 x 35 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/Boats-in-Venice-Félix>

Ziem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix %20Ziem adresinden 26 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 105: Venedik, Venedik'te Bir Köle Karnavalı

Eserin Adı:	Venedik'te Bir Köle Karnavalı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris / PPP233
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	53 x 35 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/Carnaval-a-Venise-quai-des-Esclavons-Félix-Ziem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 28 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 106: Venedik, Doge Sarayı ve San Giorgio Maggiore Önünde Venedik, Gondol ve Yelkenli Tekneler

Eserin Adı:	Doge Sarayı ve San Giorgio Maggiore Önünde Venedik, Gondol ve Yelkenli Tekneler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19. Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	57.5 x 96 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Venise,_gondole_et_voiliers_devant_le_Palais_des_doges_et_San_Giorgio_Maggiore.jpg adresinden 12 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 107: İstanbul, İstanbul Görünümü

Eserin Adı:	İstanbul Görünümü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Pera Müzesi
Eserin Tarihi:	1850
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://useum.org/artwork/View-of-Istanbul-Félix-1850#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi. -Ziem-

Katalog 108: İstanbul, Gün Batımı

Eserin Adı:	Gün Batımı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Kelvingrove Art Gallery and Museum / 2143
Eserin Tarihi:	1850
Eserin Boyutları:	76.5 x 53,8 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

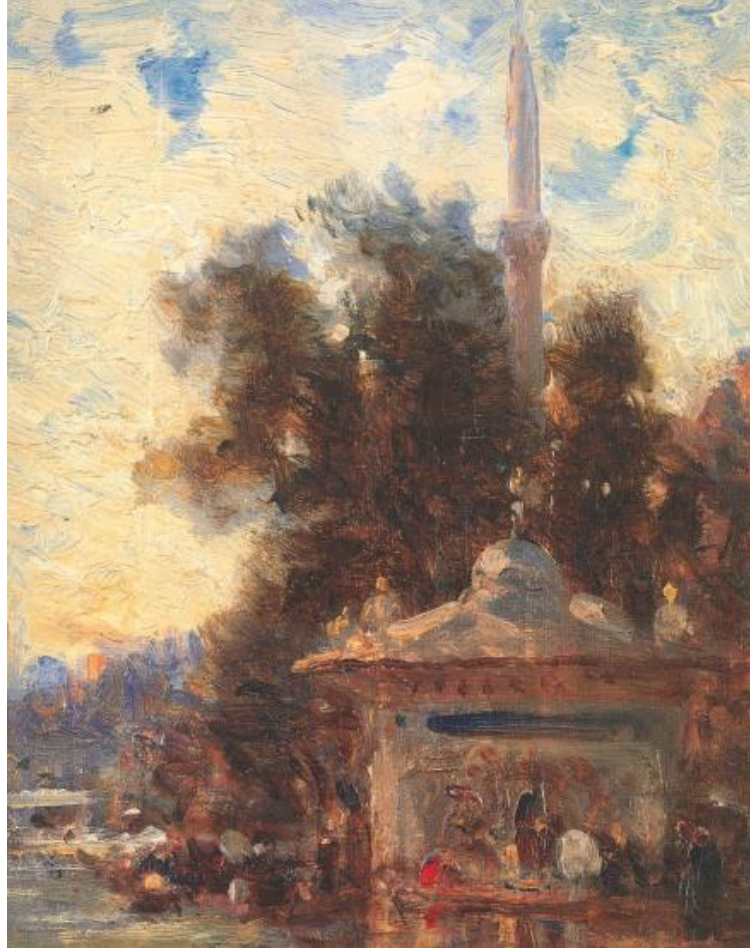
<https://useum.org/artwork/Constantinople-Sunset-Félix>

Ziem#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix %20Ziem adresinden 25 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 109: İstanbul, İstanbul

Eserin Adı:	İstanbul
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993. 1. 789
Eserin Tarihi:	1860
Eserin Boyutları:	14 x 24 cm
Eserin Tekniği	Karton Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 81).

Katalog 110: İstanbul, Çeşme

Eserin Adı:	Çeşme
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993. 1. 740
Eserin Tarihi:	1860
Eserin Boyutları:	24 x 16 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 75).

Katalog 111: İstanbul, Cami

Eserin Adı:	Cami
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1860
Eserin Boyutları:	21 x 15 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 76).

Katalog 112: İstanbul, Doğulu Dansöz

Eserin Adı:	Doğulu Dansöz
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZP 993. 1. 247
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	69 x 113 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 67).

Katalog 113: İstanbul, İstanbul Boğazı

Eserin Adı:	İstanbul Boğazı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Reims, musée des Beaux-Arts / 907-19-249
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	53 x 70 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Fabiani, 1994, s. 156).

Katalog 114: İstanbul, Dansözler

Eserin Adı:	Dansözler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 95. 4. 2
Eserin Tarihi:	1860-1870
Eserin Boyutları:	18,5 x 24 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine mürekkep, guvaş ve lavi
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 92).

Katalog 115: İstanbul, Gün Batımında İstanbul Manzarası & Ayasofya-Kadıköy

Eserin Adı:	Gün Batımında İstanbul Manzarası & Ayasofya-Kadıköy
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Houston Simpson Galerileri
Eserin Tarihi:	1860-1880
Eserin Boyutları:	32 x 48 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.invaluable.com/auction-lot/Félix-François-georges-philibert-ziem-french-1821-451-c-0cf4d2b833> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 116: İstanbul, İstanbul

Eserin Adı:	İstanbul
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	70 x 106 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 115).

Katalog 117: İstanbul, Bahçe ve Gün Batımı

Eserin Adı:	Bahçe ve Gün Batımı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZP 993.1.917
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	58 x 92 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 57).

Katalog 118: İstanbul, Alacakaranlık

Eserin Adı:	Alacakaranlık
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZP.1.298
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	58 x 92 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 58).

Katalog 119: İstanbul, Kayıkta Dansöz

Eserin Adı:	Kayıkta Dansöz
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP 993. 1. 200
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	69 x 113 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 64).

Katalog 120: İstanbul, Asya'nın Tatlı Suları

Eserin Adı:	Asya'nın Tatlı Suları
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	musée des Beaux-arts de la Ville de Paris/ PPP214
Eserin Tarihi:	1870-1880
Eserin Boyutları:	83 x 114 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/les-eaux-douces-d-asie#infos-secondaires-detail> adresinden 28 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 121: İstanbul, Yükselen Güneşte Ayasofya

Eserin Adı:	Yükselen Güneşte Ayasofya
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP201
Eserin Tarihi:	1870-1890
Eserin Boyutları:	90 x 117 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

*<https://www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226157#infos-principales>
adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.*

Katalog 122: İstanbul, İstanbul Boğazı'nda Fantezi

Eserin Adı:	İstanbul Boğazı'nda Fantezi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des beaux-arts de Marseille / BA 939
Eserin Tarihi:	1874
Eserin Boyutları:	130 x 84 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya

Kaynaklar:

<https://useum.org/artwork/Fantasia-at-the-banks-of-the-Bosphorus-Félix-Ziem-1874#nav%5Blist%5D=search&nav%5Btype%5D=common&nav%5Bphrase%5D=Félix%20Ziem> adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 123: İstanbul, Tatlı Su Köşkü Çevresi

Eserin Adı:	Tatlı Su Köşkü Çevresi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1880
Eserin Boyutları:	23 x 33 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Turuncu Mürekkep ile Yağlıboya
Kaynaklar:	(Furia, 2014, s. 113).

Katalog 124: İstanbul, Kayıkta Dansöz

Eserin Adı:	Kayıkta Dansöz
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZP. 993. 1. 778
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	13 x 23 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 62).

Katalog 125: İstanbul, Boğaziçi'nde Tekneler

Eserin Adı:	Boğaziçi'nde Tekneler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem/ MZD 993. 1.5117
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	6 x 11 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Grafit Kalem
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 88).

Katalog 126: İstanbul, İstanbul'da Iştirap Dansı

Eserin Adı:	İstanbul'da Iştirap Dansı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	musée des Beaux-arts de la Ville de Paris/ PPP223
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	67 x 106,5 cm
Eserin Tekniği	Ahşap Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/serail-a-constantinople-la-danse-de-l-almee#infos-secondaires-detail> adresinden 29 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 127: İstanbul, Boğaz Ağzında

Eserin Adı:	Boğaz Ağzında
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP198
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	68 x 93,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226154#infos-secondaires-detail>
adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 128: İstanbul, Sultan Kayığı

Eserin Adı:	Sultan Kayığı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP211
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	69 x 121,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

*<https://www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226243#infos-principales>
adresinden 4 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.*

Katalog 129: İstanbul, Fantezi

Eserin Adı:	Fantezi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem / MZP. 993. 1.1179
Eserin Tarihi:	1880-1890
Eserin Boyutları:	83 x 129 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 61).

Katalog 130: İstanbul, Fantezi

Eserin Adı:	Fantezi
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris/ PPP222
Eserin Tarihi:	1880-1895
Eserin Boyutları:	68 x 107 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.parismuseescollections.paris.fr/en/node/226253#infos-secondaires-detail>
adresinden 24 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 131: İstanbul, Boğaz'da Gün Batımı

Eserin Adı:	Boğaz'da Gün Batımı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Musée Ziem
Eserin Tarihi:	1890
Eserin Boyutları:	10 x 13 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt Üzerine Kalem, Kahverengi Mürekkep ve İndigo Yıkama
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 89).

Katalog 132: İstanbul, Boğaz'da Kayık ve Yelkenliler

Eserin Adı:	Boğaz'da Kayık ve Yelkenliler
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Suna ve İnan Kıraç Vakfı Oryantalist Resim Koleksiyonu
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	55 x 81 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 82).

Katalog 133: İstanbul, İstanbul Manzarası

Eserin Adı:	İstanbul Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Suna ve İnan Kırâç Vakfı Oryantalist Resim Koleksiyonu
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	69 x 113 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	(Anonim, 2016, s. 85).

Katalog 134: İstanbul, İstanbul Manzarası

Eserin Adı:	İstanbul Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	40 x 65 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	https://www.canvostar.com/Félix-ziem-istanbul-manzarasi-kanvas-tablo adresinden 11 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 135: İstanbul, Haliç

Eserin Adı:	Haliç
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	133 x 217 cm
Eserin Tekniği	Tuval Üzerine Yağlıboya
Kaynaklar:	

<http://www.rportakal.com/Article.aspx?PageID=3&ArtId=121> adresinden 11 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 136: İstanbul, Boğaz Manzarası

Eserin Adı:	Boğaz Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
Kaynaklar:	https://tr.pinterest.com/pin/777082110698455208/ adresinden 11 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 137: İstanbul, Boğaz Manzarası

Eserin Adı:	Boğaz Manzarası
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
Kaynaklar:	

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-z/ziem-Félix /Félix -ziem-bogaz-manzarasi/> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 138: İstanbul, Boğaz'da Gün Batımı

Eserin Adı:	Boğaz'da Gün Batımı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	59 x 92,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya

Kaynaklar:

<http://www.artnet.com/artists/f%C3%A9lix-ziem/vue-distanbul-coucher-du-soleil-sur-le-bosphore-r6W9KsJe9h2asOC11vKITg2> adresinden 11 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 139: İstanbul, İstanbul Görünümü

Eserin Adı:	İstanbul Görünümü
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	26.5 x 38,5 cm
Eserin Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
Kaynaklar:	

[https://www.daniel-huntfineart.com/artworksmanager/2018/12/10/Félix -ziem-beaune-1821-1911-paris](https://www.daniel-huntfineart.com/artworksmanager/2018/12/10/Félix-ziem-beaune-1821-1911-paris) adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 140: İstanbul, Boğaz'da

Eserin Adı:	Boğaz'da
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	45 x 55 cm
Eserin Tekniği	Pano üzerine yağlıboya
Kaynaklar:	

<http://www.artnet.com/artists/f%C3%A9lix-ziem/on-the-bosphorus-PlOvxJtdcsmQrLLxmq3LQ2> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 141: İstanbul, İstanbul

Eserin Adı:	İstanbul
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	10.5 x 16,5 cm
Eserin Tekniği	Pano üzerine yağlıboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/h-x-16-5/FA07414EE5941C49?login=1> adresinden
12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 142: İstanbul, Boğaz

Eserin Adı:	İstanbul Boğazı
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	29 x 50 cm
Eserin Tekniği	Parke panosu üzerine yağlıboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/SUR-LE-BOSPHORE/C097D9025582BFAB>
adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 143: İstanbul, Boğaz'da Bir Tekne

Eserin Adı:	Boğaz'da Bir Tekne
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	11.8 x 23,5 cm
Eserin Tekniği	Kâğıt üzerine suluboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Une-barque-chargee-sur-le-Bosphore/217E43CCBFCB8B48> adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 144: İstanbul, Boğaziçi Kıyıları

Eserin Adı:	Boğaziçi Kıyıları
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	11.8 x 23,5 cm
Eserin Tekniği	Pano üzerine yağlıboya

Kaynaklar:

<https://www.mutualart.com/Artwork/Sur-les-rives-du-Bosphore/4B455971082C0B96>
adresinden 12 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 145: İstanbul, Yeni Cami

Eserin Adı:	Yeni Cami
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	
Kaynaklar:	

<https://tr.pinterest.com/pin/628533691738412640/> adresinden 19 Kasım 2021 tarihinde erişildi.

Katalog 146: İstanbul, Boğaz ve İstanbul'a Bakış

Eserin Adı:	Boğaz ve İstanbul'a Bakış
Sanatçı:	Félix-François-Georges Philibert Ziem
Bulunduğu Yer/Envanter No:	Özel Koleksiyon
Eserin Tarihi:	19.Yüzyıl ikinci yarısı
Eserin Boyutları:	
Eserin Tekniği	
Kaynaklar:	

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-z/ziem-Félix /Félix -ziem-bogaz-ve-istanbula-bakis/> adresinden 20 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

EKLER

EK 1. FELİX ZIEM (1821-1911) KRONOLOJİ

1821	Beaune'da Doğdu.
1833	Ailesi Beaune'dan ayrılıp Dijon'a yerleşir.
1833	Ziem mimar Lemaire Charlut'nün yanında çalışır.
1837	Annesi ölür. Dijon Güzel Sanatlar Okulu'na yazılır.
1838	Mimari-kompozisyon yarışmasında birincilik kazanır. Yöneticilerle yaşadığı anlaşmazlık üzerine okuldan atılır.
1839	Marsilya'ya yerleşir. Martigues'te Desen ve suluboya çalışmaları yapar.
1840	Mimarlığı bırakır ve yağlıboya çalışır.
1841	Marsilya'dan ayrılır ve Nice'e gider. Zengin müşteri kitlesi edinir.
1843	İtalya'ya ilk yolculuk. Venedik'in Keşfi.
1845	Zamanını Martigues'te geçirir. Theophile Gautier'yle tanışır.
1848	Roma'ya gider. Paris'e yerleşir.
1849	Babası ölür. Paris'te bir desen atölyesi açar.
1850	Barbizon'da çalışır.
1851	Venedik Dükler Sarayı manzarası Fransız Devleti tarafından satın alınır.
1854	Montmartre Stüdyosuna yerleşir.
1855	Tunus'a yolculuk eder.
1856	Büyük Doğu yolculuğu: İstanbul, İzmir, Rodos, Beyrut, İskenderiye, Kahire

1858	Cezayir’de üç ay kalır.
1861	Martigues’te bir evle bir arazi alır ve cami yaptırır.
1869	On dokuzuncu kez Venedik’e gider.
1870	1870 Salonu’nun seçici kuruluna alınır. Claude Monet’nin Salon’a alınması için destek verir ama Monet reddedilir.
1871	Prusyalıların Paris’i bombaladıkları sırada, atölyesi zarar görür. Bacağından yaralanır ve Barbizon’a sığınır.
1886	Montremarte’a, kardeşi Theo Van Gogh’un Lepic Sokağı 54 numaradaki evine yerleşen Vincent Van Gogh’la tanışır. Van Gogh Ziem’in renklerini över.
1897	Venedik’e son kez gider. Heykeltıraş Auguste Rodin ile arkadaş olur.
1901	Resmi Deniz Kuvvetleri Ressamı olur. Siparişler alır.
1904	11 Mayıs’ta Nice’te 48 yaşındaki Alice-Ursule Treilles ile evlenir.
1905	Fransız Cumhurbaşkanı Emile Loubet’in katılımıyla Ziem koleksiyonu açılır.
1907	Kararname ile Paris Belediye Meclisi Félix Ziem adını Paris’in 18. Bölgesi’ndeki bir sokağa verir.
1908	Ziem Müzesi kurma işi resmileşir.
1910	Martigues’te Ziem Müzesi açılır. Eserleri Louvre müzesine girer.
1911	10 Kasım’da Ziem, Montmartre’da, Lepic Sokağı’ndaki atölyesinde, 90 yaşında ölür. Cenaze töreni 14 Kasım’da Pere-Lachaise Mezarlığı’nda yapılır.

EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFIYETİ FORMU

EK 3. ORJİNALLİK BELGESİ

